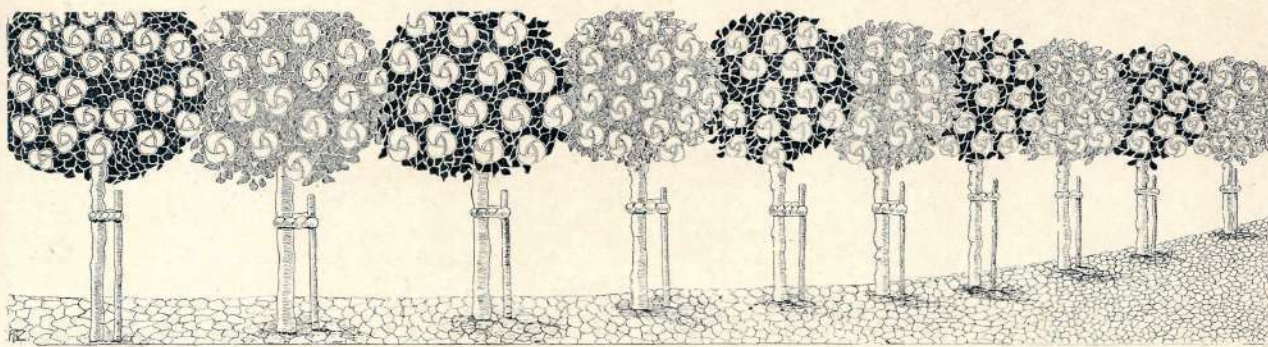

Anica Zupanec: Risba.

F. S. FINŽGAR: BOJI.

POVEST.

I.

Ne jaz, ampak vojska je napisala to povest, ki se je pričela pred desetimi leti, se hipoma ustavila in se vnovič začela snovati 27. julija 1914.

Nihče ni tega dne prijel ne za koso, ne za cepec in še pomislil ni nihče, da bi zadel sekiro in bi se napotil v gozd. Vsa polja so molčala z gozdi vred tako smrtno molčanje, da se ni vrnila niti jeka, ki so jo dramili vriski odhajajočih.

In te vriske je poslušal edini Maticev France, ki je odšel s sekiro v gozd, odšel samo zato, da je sploh nekam šel, ko so šli vsi. Komaj deset korakov od pešpoti, ki vodi s Kozjega hriba na postajo, je zasadil sekiro v star štor, se vlegel na listje, zakril obraz s klobukom in si podložil za vzglavje sklenjene roke. Tako je obležal. Iz doline se je slišalo drdranje voz, petje vojakov, vmes hropenje tovornega vlaka in žvižgi lokomotiv. Maticev je bil žalosten. Dobro je vedel, da ga je marsikdo zavidal zaradi njegovega nezadolženega pol grunta, zavidal ga to uro marsikateri gospodar, ki je odhajal, in mnogo žena z majhnimi otroki, ko je moral mož na vojsko. Vse to je vedel France in preteklo nedeljo tudi slišal blagrovanje ljudi: »Kaj se ti mara, Matic!« France se je ljudem nasmihal, skomizgal s širokimi, težkimi pleči in si je mislil čisto nekaj drugega, kar so mislili ljudje. In vso noč je bila ta čisto drugačna misel pri njem, zjutraj se je zbudila z njim in ga gnala samotnega samca v gozd.

»Blagrujejo me,« se ga je takoj lotila misel, ko je poležal komaj četrtno ure. »Sam Bog ve, ali so resnično ljudje taki hinavci, da to govore, ali so tako nespametni, da ne vidijo, da je moja domačija pusta podrtina, ko ni v njej ne smeha

ne joka, da je groblja, ki se je vsakdo ogne. »Kaj se ti mara!« O ljudje!«

France se je bridko nasmehnil izpod krajev klobuka. »Vsaka hiša danes joka: Jokajo matere, jokajo žene, otroci, žlahta — in jaz nimam nikogar, da bi jokal za njim, in ni nikogar, da bi se zjokal nad mano. Groblja, še cesar se te ogne in te ne pokliče.«

France je obždel tako na listju in ni več slišal ne voz, ne petja iz doline. Celo par komarjev, ki sta plesala in pivkala nad njim tako dolgo, da sta se mu vsesala na lice, ni občutil in jih ni odgnal. Čutil je samo mračno spoznanje, da je nesrečen, ko nima nikogar, da je pusta razvalina, štor v gozdu, ob katerem se ustavi človek, da sede nanj, se odpočije in gre spet brez slovesa svojo pot in ne pomisli nikoli več na parobek, kjer je počival. Še enkrat se je domislil ljudske zavisti in se je še enkrat bridko nasmehnil. Nato ga je spreletela nenadoma tista misel, ki se je je tako grozno ustrašil včeraj. Resnično se je tudi danes zgrozil nad njo, toda ne več s tolikim odporom. »Bog ve, če ni božja volja tako,« si je miril vest in se začel vdajati pregrešni misli, ki je segla nazaj za deset let in še več ter se ustavila na rojstnem domu Dožánove France, ki je sedaj žena Blaža s Kozjega hriba.

Tri leta je zahajal Maticev France k Dožánovim. In sosedje so ga takoj prvo leto obsodili, da hodi na oglede.

»Kdaj bo?« so ga vpraševali.

»Bo že enkrat,« je odgovarjal France in se smejal.

In Franco so nadlegovale dekleta:

»Ali te je že vprašal?«

Franca je bila v zadregi in se je izmuznila odgovoru, kakorkoli je mogla.

France je pa zahajal še drugo in še tretje leto k Dožanovim in vselej se je pripravil in sklenil, da vpraša njo in očeta. Ko je bilo pa treba izreči besedo, se je beseda ustavila in je ni mogel izgovoriti. In kadar se je vračal po neizgovorjeni besedi domov, se je vselej jezil nase, dokler se ni že blizu doma prav takisto otresel jeze in se potolažil:

»Čemu prazne besede, ko je stvar tako narejena, da vem jaz in ona in vsi brez besedi, kako je in da ne more drugače biti.«

Ali zgodilo se je, da je Maticev France zašel v boj, dasi se ni nikdar pretepal. Iz boja je prišel v zapor, in ko se je vrnil, ni bilo France več na domu. Bila je žena Blaža s Kozjega hriba. Francetu je bilo, da bi bil rjul in begal po gozdu kakor Kajn, pa ni. Tri dni je ležal zarit v mrvi, nato je tri dni popival, potem se je vrnil na dom, se prespal in se lotil dela.

Prvo leto se je ogibal Blaža in še bolj France. Blaža se je ognil, če se je zlahka mogel, pred Franco je pa ušel v grmovje, če ji ni mogel drugače izpod nog. Ljudje so ga ženili in mu naštevali neveste. Celo Blaž ga je večkrat opozoril:

»France, oženi se!«

France je odgovarjal vsem enako:

»Saj bi se, pa se ne znam.«

In vselej je bušil iz njeга čuden smeh, da se ga je vsak ustrašil, in v par letih je bila sodba splošna: »France ostane samski. Ni mu namenjeno.«

In v par letih ga je celo minil strah pred Franco in Blažem. Blaž ga je večkrat poprosil za pripravo in France je začel hoditi h Kozjeku. Otrokom, ki so ga klicali za strica, je prinašal rožičev in bonbonov, jih pestoval, jim delal vozičke in mlinčke in žale misli ni bilo v njegovi duši. Le tuintam se je še oglasilo kakor zavist in žalost, posebno na večer, ko je njegova pobožna sestra Lojza tiho prebirala »Cvetje z vrta svetega Frančiška«, naglušna dekla Jera pa dremala na zapečku. Takrat je včasih primerjal svoj tihi dom z Blaževim, kjer je bilo v vsakem kotičku polno življenja, in se mu je za hip stožilo v tej tihi puščobi. Toda vselej si je pomagal in se premagal:

»Mora že tako prav biti.«

Ta dan, ko je pa izbruhnila vojska in je zvedel, da mora tudi Blaž nanjo, je izbruhnilo tudi v njem. Ubila zavist je vstala od mrtvih, obletela ga je pregrešna slutnja, da morda Blaž pade — in potem ... Ves se je stresel ob tej misli in z molitvijo jo je dušil in molil za Blaža. In ko ga je Blaž ves žalosten naprosil, naj zorje in naj pogospodari, ko ga ne bo doma, in mu takorekoč izročil vse v varstvo, ga je bilo tako

sram skušnjave, da si ni upal pogledati Blažu v oči. In danes, ko je ležal v listju, ga je obletela vnovič s tako silo, da je pešal in opešal.

»Saj sama ne bi mogla. — Kar nič drugega ji ne bi kazalo. — Morala bi se omožiti. — Ampak, moj Bog, Blaž naj le živi in naj se vrne. Samo tako mislim, če bi bilo namenjeno — Bog ve, da mu ne želim hudega.«

Tok misli se je ustavil. Ali sam ni vedel, kdaj so se začele tiho in zalazno snovati dalje. V mislih je gospodaril na Kozjem hribu: k Blaževi zemlji je pripisal svojo, hišo pa je izročil sestri in še njivico poleg nje toliko, da bi živela in Bogu služila brez skrbi in revščine. Do smrti samo. Po smrti bi jo zapisal Janezku, najmlajšemu, ki ga je posebno ljubil. — Morda pa Bog še njemu da kakega otročiča. — Seveda potem bi moral imeti vse ta, ne samo hiše in njivice. Vso njegovo zemljo. — In zvečer v hiši bi bilo vse živo in otroci bi mu ne rekli več stric, ampak ate. — In Franca! Saj jo je Blaž imel rad; kar je res, je res. Ampak jaz vem, da se bo pomladila pri meni, tako bi ji stregel.«

Ob misli na Franco se je ustavil in se pomudil. Vsa mlada je stala pred njim, slišal je njen smeh, videl njene dolge, težke kite, njene oči, ki so znale govoriti, in njeno hojo, ki je bila taka, kakor nobene druge.

Francetu je silila kri v glavo, slišal je udarce srca, da se je prebudil iz omotičnih sanj, se naglo dvignil in sedel. Ko mu je zdrsnil klobuk z obraza in je odprl oči, ga je zaščemelo solnce, ki je svetilo z viška nanj. Moral je za hip spet zaklopiti oči, preden je izpregledal. Tihe bukve so stale naokrog, tisti nad njim je bil odlomljen vrh, mimo katerega je sijalo nanj solnce.

Ko je dodobra izpregledal, se mu je zdelo, da se je odnekod vrnil, s poti, ki je bila grešna. Spet ga je obšel sram, da je glasno zavzdihnil:

»Moj Bog, da sem tak revež.«

Hitro je pobral klobuk, izdrl sekiro iz štora in se lotil prve bukve, prav tiste, ki je imela odlomljen vrh. Naglo je udarjal, dokler se ni bukev nagnila in hreščeč padla med sosedo, ki so ji kakor v slovo podrti na tla zamahovale z vejami, ki so se tekom let prepletle in prerasle med seboj. France si je obrisal pot s čela, se naslonil ob toporišče in gledal posekano bukev.

»Takle sem jaz,« se je hipoma domislil. »Drevo brez vrha, ki se polagoma suši.« Naslonil se je niže, da so se mu široka pleča dvignila in skoro zakrila vpognjeno glavo.

Takrat je zaslišal za hrbtom korake, ki so šumeli po stezi, nastlani z listjem. Takoj je dvignil

sekiro, obsekal na porobku kvišku štrleče trske, kjer se je odlomilo deblo, in vsekalo na štor križ, da si ne bi brusil ob njem krempljev hudič. Nato se je šele obrnil in pogledal na pot.

Po poti se je vračala Franca s kolodvora.

France je zinil, da bi izpregovoril besedo, kakor si jo je pripravil za kogarkoli. Toda ob pogledu nanjo je obtičala beseda v njem in v zadregi je dvignil sekiro ter jo ogledaval, če ni dobila škrbine.

»Ali si že v drveh?« je izpregovorila Franca kratko in šla svojo pot.

Prvi hip je bilo Francetu, da bi zbežal pred njo v grmovje kot je tolikrat pred desetimi leti. Ali danes ni mogel in ni hotel. Z dolgimi koraki je krenil proti njej.

»Ali je šel Blaž?« je vprašal, da je sploh izpregovoril.

Franca se je ustavila.

»Kaj ne, kako nas je zadelo? Kdo bi si bil mislil!«

»Res je hudo, Francka.«

Spet ni mogel reči kaj drugega. Ušla mu je beseda Francka, kakor je imenoval Blažovo, ko je bila še dekle. Ustrašil se je te besede in se je razveselil, kakor bi bila nenadoma zabrisala deset let.

Tudi Franca jo je občutila in ga pogledala z objokanimi očmi.

»Hudo je, pa se ne boj, Franc-a,« je pogrknil in pljunil, ko je s silo ustavil besedo Francka, ki je sama od sebe hotela iz srca.

»Vidiš, jaz bi pa rad šel na vojsko, ki me ni prav nič škoda. Seveda, če je pa človek zanič, je pravzaprav za vse zanič.«

»Kaj govoriš, France? Ne smeš tako. Ko bi vsi šli, kdo bi nam kaj obdelal?«

»Zaradi dela se kar nič ne boj. Vse bo storjeno. Blaž me je naprosil.«

»Ko je bil tako skrben. Od maše je pritekel še enkrat domov, da je vse pregledal in mi sporočil. Oh, jaz kar mislim, da ga ne bo več.«

Franci so se ulile solze.

Francetu se je smilila tako resnično, da si mu niti za hip ni upala prejšnja misel v glavo.

»Ne jokaj, Francka,« je rekel mehko in zaeno občutil, kako grozno je neroden, ko bi jo moral tolažiti. Franca si je brisala oči, on je pa vnovič mislil na drevo brez vrha in je bil jezen sam nase.

»Najbolj žalosten in tih je bil naš. Drugi so peli in vriskali. Blaž mi še besedice ni mogel reči, ko je šel v vagon. Kar skril se je in nič več se ni prikazal. Oh, boš videl, da to pomeni nesrečo.«

Franca je glasno ihtela, France je drgnil z roko po toporišču sekire, ki jo je držal na levici, kakor bi jo pestoval, in mrmral: »Oh, no! Bo že! Hudo je!«

Franca si je spet otrla lice z robcem, ki je bil ves moker od solza.

»Z Bogom, France! Prosi Lojzo, naj moli zanj. Ona je tako pobožna in molitvena.«

»Bom prosil. Lojza je zares pobožna. Saj bom jaz tudi molil, vsi moramo moliti zanje.«

France je bolj jecljal nego govoril. Silno ne-ljubo mu je bilo, da se je Franca tako naglo poslovila. Sicer ni čisto nič vedel, kaj bi ji rekel in kako bi jo tolažil. Zdelo se mu je, da bi ne vedel in ne znal drugega storiti, kakor da bi jo dvignil na svoje orjaške roke, kakor Janezka, če je jokal, in bi jo tešil. Nezavestno je stopil par korakov ob njej in besedoval:

»Le nič se ne boj zaradi dela. Vse vam bom podelal. Nič me ne skrbi. Poglej!«

Hotel je reči, poglej, kak hrust sem, pa ni rekel. Le z močnimi, težkimi rokami je stiskal toporišče.

»Z Bogom!« je ponovila Franca in ga pogledala, ko je zvijala mokri robec. »Te bomo že prosili, ko bo treba.«

»Nič — prosili,« je hitel France in ni mogel ostati za njo. »Saj imam oči, da bom videl. Le zanesi se name.«

»Poldne zvoni!« je rekla Franca, ko se je oglasil tenki glas zvona sv. Marjete, se ustavila, prekrižala in začela moliti.

»Pozna sem,« je rekla po molitvi in pospešila korake.

France je obstal na mestu, držeč klobuk vrhu toporišča, ki ga je bil postavil med molitvijo na tla. Gledal je za Franco in kar misliti ni mogel, da je to žena, da je mati šesterih otrok.

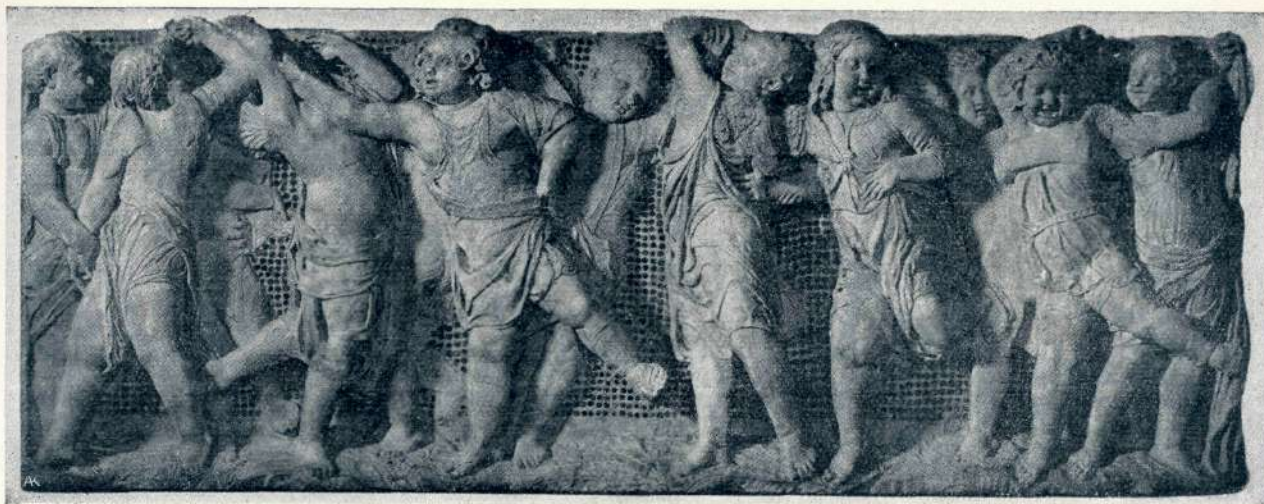
»Tole je pravzaprav vse, če ima človeka kdo zares rad na svetu. Če tega ni, čemu ti njive in hiša in gozd. Nerodno motovilo si in odveč sebi in vsem. — Oh, ko bi za mano kdo takole jokal, kot za Blažem joka Franca — o — sasekati se dam na kosce od Turkov in Srbov in Rusov in od vseh sovražnikov in v obraz bi se jim smejal.«

Preden je Franca krenila navzdol proti domu, se je skrivaj ozrla nazaj.

»Moj Bog, kako me gleda,« jo je spreletelo, ko ga je videla, da je stal golorok in močan sredi poti in nepremično zrl za njo. V njenem srcu se je hotelo dvigniti nekaj, kakor lepi spomini, ki se jih vsa žalostna ni razveselila.

France pa je opazil njeno kretnjo in ji je bil hvaležen zanj.

(Dalje.)

Donatello: Putti na pevskem odru. (Firenze; Museo del Duomo.)

F. S. FINŽGAR: BOJI.

POVEST.

II.

Kaj ti je, France?« je odgovorila rahlo sestra Lojza gospodarja in obstala začudena pred podom. Snela je obramnice, da ji je zdrknil težek koš plaže, ki jo je natrgala v zelniku, na tla. S predpasnikom si je obrisala pot s čela, prijela za ogle ruto in si jo popravila in prevezala na glavi. Nato je stopila bliže brata, si oprla v bok roke in ga gledala.

France je klečal na tleh in razdiral gepelj. Odvijal je vijake, snel vrtilno ploščo, jemal izpod nje zobčasto kolesje in je natikal na staro vrv.

»Ali je pokvarjen?« ga je vprašala sestra vnovič, ko ji ni odgovoril.

»Zakaj?« je revsnil France med delom, nastavil iglico na železno zagozdo in bil nanjo s kladivom, da je letelo skozi ušesa.

»Potemtakem te res ne razumem.«

Zagozda je izletela iz dolbine in padla Lojzi pred noge. Pobralla jo je in mu jo izročila.

»Zarjavela je,« jo je ogledaval France.

Tedaj je prišla še dekla Jera iz hleva in se ustavila ob Lojzi. Na polnem žehtarju so kipele bele pene pomolzenega mleka.

»Čemu razdeva?« je sunila Lojzo s komolcem. Lojza je skomizgnila z rameni.

France je dvignil gonilne droge, ki so bili napeljani skozi steno na pod, in jih nesel na voz. Počil je z dlanjo ob dlan, da si je otresel prah in prst, ki se je prijela rok.

»Jera, le brž scedi mleko in pridi pomagat, da naložimo mlatilnico.«

»Kam pa jo boš vlekel? In sedaj pred mlačvo?«

»Hodi!« ji je pokazal France z roko proti hiši.

Jera je godrnjala in odšla, a brundala in godla vso pot, še v veži, kjer je točila v latvice. Lojza je šla za njo in jo pogovarjala: »Ne jezika mu. Saj je gospodar. In tako jezno gleda danes. Le nikar ga ne draživa. Še klel bi. Čigav bi bil pa greh?«

Lojza je naglo postavljala latvice na polico v vrsto drugo ob drugi in silila Jero, da sta šli za Francetom, ki je imel mlatilnico že pri vozu.

»Tam primita, je lažja. Na tem koncu bom sam.«

Napele so se mu mišice na rokah, mlatilnica se je obesila čez lestve in se nagnila v voz.

»Držita,« je zavpil in skočil na voz. Tamkaj je zgrabil za stroj in ga postavil med lestve tako naglo in s toliko silo, da se je Jeri zapletlo krilo in se je spotaknila ter padla. »Živina,« ga je zmerjala in se pobirala.

»Ali si se udarila?« jo je Lojza prijela in ji pomagala.

France je pa stal na vozu, velikan, in se smejal:

»Kakor smet si, Jera. S sapo bi te podrl.«

»Mm,« je pomolila Jera brado naprej in se mu popačila. »Saj vem, kam prepelješ. K Jančarju. Kar priženi se tja, ko si več tam, ko doma. Mm —« se mu je še enkrat namrgodila in šla jezna v hišo. Franceta je očitek spekel, da je jezen planil z voza in iskal, kaj bi vrgel za Jero.

»Hu—« je začel.

Lojza je pristopila naglo k njemu.

»Nikar, France! Ali je ne poznaš?«

»Vidiš, Lojza, ti si sestra in imaš vendar nekaj pravice pri hiši, pa si tiho. Ta jezik me pa objeda — hu—« Dvignil je kladivo, ko je pobiral orodje s tal, in ga zavihel proti hiši, kjer pa ni bilo več Jere.

»Ne meni se! Saj je vendar prav, če pomagaš. Le pojdi in ji omlati, pa ne kolni!«

Lojza je šla kuhat večerjo, France je pove-zaval voz, Jera je pa godla in se znašala nad ži-vino v hlevu, ko se ni mogla nad drugim.

»To so tuji ljudje,« je razmišljal France, ko ga je bolela Jerina beseda. »Če imaš ženo, si za gospodarja pri hiši, če imaš deklo, si hlapec. In ko ji nič ni mar. Ona dobi svoje, če toča pobije ali karkoli; boli gospodarja, ne nje. In vendar: Nak, ne smeš. Še del usmiljenja ne smeš opravljati, če ni njej za voljo.«

Klobuk na očeh, je prišel hud večerjat; ko bi ne bilo Lojze, bi ne bilo ne besede in ne molitve ta večer.

Še svitalo se ni drugo jutro, ko je že France napregel in zapeljal mlatilnico in gepelj na Blažovo dvorišče. Nikogar ni klical. Konja je privezal v hlev, mu vrgel šop sena ter se lotil dela. Že prej je imel vse ogledano, kam bo postavil. Tiho je odvezal vrv, tiho dvigal kos za kosom z voza. Ko je nastavljal prvi kol, da ga zabije v tla in pri-trdi vrtilo, mu je obstala dvignjena roka in si ni upal udariti. Spomnil se je France in otrok.

»Zbudim jih.«

Postal je, sekiro del na rame, z levico se oprl na pripravljeni kol in gledal na okna. Prav takrat pa se je za rdečimi zavesami v oknih posvetila luč. France je udaril po kolu. V tiho jutro so doneli udarci, po vasi so se oglašali petelini.

Ko je bil prvi kol zabit, se je odprlo okno.

»Dobro jutro, France! Preveč si priden!«

France se je ozrl proti oknu in videl za njim v mraku in slabi luči belo postavo, ki sta jo črtali dve črni progji — dve težki kiti.

»Bog daj, Franca! Ne vstajaj! Le poležite še eno uro. Dotlej ga postavim.«

»Zaspalo se mi je. Koj pokličem še deklo.«

Bela postava je zgínila od okna, rdeča za-vesa se je spet spustila čeznje in žarela v motnem sijaju.

France je nastavljal drugi kol in zabijal.

Prav takrat se je pa od plotu, ki je ograjal Jančarjevo dvorišče, odtrgala ženska postava in hitela po tesnem kolovozu v sencah leščevja in

robide proti Maticu. Izpodrencano krilo je udarjalo na gole meče, preveliki, razhojeni škornjičniki so se izmikali z nog in votlo klokotnili ob vsakem koraku. Ko je bila ženska dosti daleč, je začela polglasno mrmrati, dokler se ni blizu Matica ustavila in se vsa zaripljena od hoje in jeze obrnila nazaj po kolovozu proti Jančarju in požugala s pestjo: »Sram te bodi! Fuj, prešuštnica!« Nato je šla tiho na dvorišče, sedla na trato pred dr-varnico in stisnila glavo med dlani ter se tiho raztogotila do solz. Niti opazila ni, da se je zdanilo, in tudi slišala ni, kako so že tuintam zakrulile podne dveri, ki so jih odpirali gospodarji ali pa dekcle. Tudi pri Maticu so se odprle vežne duri in Lojza se je začudila, ko je zagledala Jero sključeno na tnalu.

»Jera!« jo je poklicala.

Dekla je dvignila glavo in rekla:

»Kaj praviš?« Z rokami si je brisala oči in vstala.

»Ti jokaš?« je omenila Lojza.

»Stran pojdem,« je začela Jera, ki je, dasi naglušna, redno slišala vse, kar je bilo njej prav.

»Ne bodi čudna, Jera, in ne ženi si vsega tako k srcu. Potrpimo, lej jo.«

»Saj potrpi. Samo tega, kar sem sedajle videla, ne bom.«

»I kaj neki? Strahove, kali?« se je Lojza pri-jazno nasmehnila.

»Še več ko strahove. Veš, da sem šla za njim, ko je odpeljal gepelj, in sem se skrila.«

»Jera, to je grdo,« se je razhudila Lojza. »Gospodarja takole zalezavati. To je že natolcevanje in je greh.«

»Greh, aha, greh! Ko je pa ona tam govorila z njim skozi okno taka, razmahedrana, kakor poštena ženska z moškim ne govori nikoli — to pa ni greh. In kako jo je on gledal! To je prešuštvo in pri takih jaz ne bom služila. Ko se mu je izmuznila, lisica, in ga zvodila za nos, sem bila jaz dobra. Le ostani, Jera, Jerca, vidiš, Lojza je bolehná, nič ne hodi proč, me je pre-prosil in sem res ostala do danes in mu nisem bila v spotiko nikoli in sem delala za dve in se še zmenila nisem, ko so vsi rekli: Jero naj vzame. Saj je ne dobi boljše. Če nima dote na kupe, ima pa roke za dve — o — roke in tudi sicer sem za tolikanj že, kakor ta Franca, kozjebra prešuštna. Jaz grem.«

Jera je odločno zamahnila z rokami, stisnje-nimi v pesti, da sta se na hrbtu skoro srečali. Lojza je pa stopila do nje in jo umirila bolj z znamenji kakor z besedo. Za roko jo je prijala in jo odvedla v hišo.

»Ne pojdeš, Jera, ko te jaz ne pustim. Le pomisli: če bi sedaj šla po enajstih letih, kaj bi rekli ljudje? Samo s tem, če zdajle greš, sredi leta, ob največjem delu, obrečeš našo hišo.«

»Ne, naše ne bom. O njej pa povem vsakemu. Drugega ne zasluži taka nastava.«

»Jera!«

Lojza je dvignila prst, oči so ji žarele in vse čelo se je prepreglo z gubicami.

»Jera, ali nimaš vesti? Kradla bi, dobro ime bi vzela in nedolžni! Jera, Jera!«

»Ni nedolžna!«

»Je, in ti natolcuješ!«

Jera je gledala v tla in si začela zapenjati moderc. Nato je odšla v kamro, od koder se je vrnila mrka na delo. Lojza je kurila na ognjišču in gledala zamišljeno v plamene, dokler ni polglasno izrekla: »Slutila sem Jero in nisem verjela. Danes se mi je pa razodela.«

Ko je vzšlo solnce, je bila pri Jančarju vsa družina okrog Franceta. Gepelj je bil postavljen, France je samotež pogнал praznega. Zobje so natančno ubirali, prazna mlatilnica je gladko tekla.

»Tlic, hi-jo-hi,« je koracljal Janezek v srajčki za Maticem, ko se je sam vpregel in vlekel prazno vrátilo. France ga je dvignil in posadil na debelo oje in zavrtil še enkrat, da se je deček peljal naokrog. In tedaj je nastala zavist med otroki in na oje so morali vsi, razen Ferjana in Micke, najstarejših dveh.

Franca je stala in gledala. Ko so se pripeljali otroci naokrog, jim je velela: »Dosti! Le na tla!«

»Še, še, stric, še, še!« so vsi otroci naenkrat zaprosili in bingljali z bosimi nogami na ojesu ter se branili na tla.

»No, mama, pa pusti še enkrat,« je prosil France za otroke.

»Naj bo,« je rekla Franca in srce se ji je smejalo, ko je slišala otroški krik in — hijahot — pa gledala v oje napreženega »strica« — Franceta.

»Tako! Sedaj je dosti!« je rekel France.

Otroci so pa prosili: »Še, še! hijoho!«

»Ubogati!« se je zresnil Matic in gledal izpod čela. »Mamo moramo vsi ubogati; še jaz, ki sem že velik.«

France je pogledal Franco, ki se mu je nasmehnila. Otroci so zlezli z ojesa.

»Torej, križ božji, kar začnimo. Ječmen, jeli?«

Franca je potrdila in potegnili so voz h kozolcu ter pričeli nalagati. Medtem so prišli dninarji: tri dekleta in bajtar Luka.

»Ho,« se je čudil France, ki je visel v kozolcu za lato. »Kaj nas je! Kot toporišč! Če se poprimo, bo drevi kozolec do malega prazen.«

Franci na vozu se je smejalo in vsa vesela je bila. Ko je Matic natezal vrv okrog žrdi, da je pokala, ga je občudovala. In ko je iztegnil roke, da ji je pomagal z visokega voza, je zardela, kakor mlada deklica, in je naglo odšla v kuhinjo. France se je pa takisto zmedel in je izpregovoril prve besede dninarjem, ko jih je razpostavljaj, tako tjevendan, da ga ni nihče razumel, kaj bi rad. Ponovil je še enkrat:

»Manca, ti tukaj podajaj snopje, otroci je bodo reševali, Johana, ti boš devala v mlatilnico, saj si že pri nas večkrat, Luka, ti veži otepe in jaz bom drugo, kjer bo treba.«

Zapregli so živino. Drrr — — je zapela mlatilnica in začela požirati suho klasje.

Roke delavcev, ki so doslej stali, poslušali Franceta in se pogovarjali, so se zganile. France je hodil okrog njih, prijel in pomagal sam tamkaj, kjer je videl, da kdo komaj zmaguje, zavpil z glasom, ki je premagal ropot in šum mlatilnice: »Le poženi, Ferjan!« »Otroci, naglo snopel!« »Manca, pazi na prste!« Iz poda se je kadil prah, dninarjem je tekel pot po licih, ženskam so se na lase, kolikor jih je gledalo izpod rut, nasedale tenke pleve, da so bile vse, kakor bi nenadoma osivele.

Gospodinja Jančarica je prišla pred pod in vprašala Matica:

»Kaj naj jaz?«

»Nič, Franca, ti nič,« je hitel mimogrede Matic in zmetaval z vilami slamo.

Vse dopoldne so prenehali toliko, da so prepregli in grede nekaj prigriznili. Kozolec se je praznil, nihče ni zinil besede, ko ni utegnili.

Ko je Franca poklicala: »Južinat!« so se vsi oddahnili. France je izpregel voli, delavci so si otepali prah in brisali znoj, ki jim je v umazanih curkih črtal lica.

»Presneto si nas gnal, Matic,« je rekel bajtar Luka, ko so sedali okrog mize pod hruško.

»Jaz? Jaz že ne! Delo žene, delo!« se je smejal France in pomežiknil Franci, ki je postavila skledo na mizo.

Franca ni hotela videti njegovega hudomušnega mežikanja, s katerim ji je hotel dopovedati: »Vidiš, če sem jaz zraven, se takole dela.« Potegnili je z Lukom:

»To je res, Luka. France misli, da so vsi ljudje železni kot je sam. Preveč jih tiraš!«

»To je stroj, Franca! Ali naj mlatilnica prazna drdra in naj kolesa sama sebe jedo? To ni tako, kakor stari pikapok, potem pa fajfa, potlej opravljanje in naslanjanje na cepce — kdo bo to gledal? Zato sem si napravil gepelj. Ali to pa tudi rečem: Sedaj nam daj, Franca, dve uri oddiha,

nam in živini. In če vsakemu primakneš par desetico na plači, ne bo zato nobene izgube.«

Luka in dninarji so zadovoljno potrdili Francetu, in ko je zadišalo pleče na mizi in ob njem steklenica kakor cekin čistega hruševca, je prešla vsa slaba volja.

Po obedu so se zleknili na trato in začeli pogovor o vojski. Pridružilo se jim je še nekaj sosedov.

»Nič ne bo z vojsko,« je začel Marinček. »Cesarji se bodo pomirili.«

»Bog jih pomiri,« je zdihnil Luka, ki je imel tudi sina vojaka.

»Ne bodo se,« je ugovarjal Korent. »To je ista kot v krčmi: če se samo dva spreta, ni sile in je kmalu mir; če se pa vsi križem nahrulijo, je svitek in teče kri. In to je sedaj. Saj so si cesarji in kralji tako napovedovali vojsko, kot bi kvartali. Ne bo miru.«

»Bo,« je ugovarjal Marinček. »Zakaj pa vojaki ne gredo naprej? Že mesec dni so v Ljubljani.«

»Nič se ne boj! Še prekmalu pojdejo,« je trdil Korent.

»Jaz pa zato mislim, da se ne zmiré, ko delijo podpore. Na Dunaju že vedo. En mesec bi ne bilo nikogar kraj in bi podpor ne bilo treba,« se je oglasil France.

»Jaz pa pravim, da podpor sploh ne bi bilo treba.«

»To ni res, sosed Korent. Pomisli Miklavževko in Mano. Po sedem otrok imata in nič drugega. Za božjo voljo, ali naj jih bo hudega konec?«

»Res je, Jančarica, ti si previdna. Taki morajo dobiti,« jo je hvalil bajtar Luka.

»Ne rečem, če taki,« je trdil in popravljal svojo Korent. »Ampak dobile so ženske, ki imajo grunte in živino in so prodale fižola na cente. In še kako drago! Pa dobe.«

»I, katera je taka, da ni v potrebi in je dobila?« je zagovarjala Franca.

»Kozjeglavka! Pravijo, da ima denar na kapitalu, več tisoč — in je dobila.«

»Je, je,« se je oglasila Johana, dninarica. »Srečala sem jo, ko je nesla iz štacune tak koš kave in sladkorja, da so ji naramnice pokale. Podporo nesem, podporo,« se je hehljala in je bila rdeča kot cvet. Od soka gotovo ne.«

»No, slišiš, Franca!«

»I, pa naj ima. Jaz ji privoščim.«

»Ti bi tudi morala položiti zanjo, Franca,« jo je opozoril France.

»Jaz? — Ne bom.«

»Zakaj ne?«

»Ker me je sram. Podpora — podpora — to

je vbogajme. In Bog ne zadeni, da bi kdaj jaz ali kdorkoli od naše hiše trkal za vbogajme. Toča nam je pobila, živina padla, pogoreli smo — takrat ste nam sosede res veliko zvozili — nikoli vam ne pozabim — ampak beračali nismo. Jaz že ne prosim za podporo.«

»Jaz tudi ne, kakor bi se mi prilegla,« je pognil s Franco Luka. »Ljudje so tudi nespametni. Saj cesar vendar nima, da bi kar vsem valil: Na, tle imate.«

»Ti ne razumeš, Luka,« ga je ustavil France. »Jaz sem pa bral v časnikih in sem slišal med ljudmi: To podporo bo treba enkrat vso nazaj plačati pri davkih. In kdo jo bo? Miklavževka, ali Boštečka, ali čevljar Torgelc, ki imajo od danes do jutri. Plačali jo bodo grunti. In zato pravim: naj jo bodo tudi gruntje deležni, ti tudi, Franca.«

Francetov dokaz jih je iznenadil. Celo Marinček, velik nevoščljivec, je prišel v zadrego in je pomišljal, preden je mogel ugovarjati.

»Ne rečem, France, kar praviš, utegne biti res. Toda plačevali bomo vsi. Kaj pa jaz?«

»Ti? Boga zahvali, ko nimaš nikogar za vojsko. Same dekleta. Poglej Franco: moža je dala, doma najema in se peha sama, kar more. Nazadnje naj ji ga še ubijejo. To je druga, kot pri tebi.«

»Takah ne bodo pobijali, sivcev!« se je odrezal Košir.

»Bodo, bodo,« je vzdihnila Franca in oči so se ji orosile.

»Naš je pri marškompaniji.«

»Kaj se to pravi,« je pozvedoval Korent.

»Ne veš?« je razlagal Luka, ki je bil nekdanji vojak. »Ti bodo samo marširali in se ne bodo nič vozili. To se pravi: marškompanija.«

»Ne verjamem,« je opomnil France.

»Pa ti vedi, ki nisi bil vojak in si zanič. Jaz sem pa bil.«

France je izpil kozarec hruševca in mu ni ugovarjal; preveč ga je speklo.

»Takole,« je položil kozarec na trato. »Najedli smo se, naležali in nagovorili tudi. Pojdimo!«

Spet je završalo na podu, pod mlatilnico je rumenelo zrnje pšenice in naraščalo v visok kup ob steni. Vsak se je zatopil v svoje delo in molčal in delal kot stroj brez misli. Samo Luka se ni mogel otresti misli na podporo kljub prejšnjim ugovorom in je do večera dodobra premislil in sklenil, da se oglasi — seveda skrivaj — pri županu.

Družina je že sedela pri večerji, ko je France imel še vse polno posla krog gepeljna in mlatil-

nice. Hodil je krog njih z laterno, snažil kolesje, vlival olja v pušice, mazal zobe in pritrljaj omajane vijake.

»Oh, France, pojdi no,« se je oglasila gospodinja že tretjič na pragu in ga prosila večerjat.

»Koj, koj! Naj le jedo.«

Pa je še pokleknil in svetil na podu pod stroj.

Ko je stopil v hišo, so že molili po večerji. Dninarji so se dvignili izza mize in Luka je rekel Francetu:

»Zadnjega psi koljejo,« in se je zasmel.

Ali že je vstopila Franca in prinesla v skledici večerjo zanj.

»Luka, ne bodo me!« se je odkril France in sedel za mizo.

»Za jutri vas pa spet prosim,« je šla Franca za delavci in jih spremila do praга, od koder se je slišalo v hišo skozi odprta okna od vsakega posebe: Lahko noč.

Otroci, ki so jedli posebe s staro Uršo, so priplezali za mizo k stricu in ga gledali. France je naglo jedel in večkrat pogledal preko žlice na Franco, ki je sedla na drugi vogal mize.

»Še molimo, če hočete,« je rekel Matic, ko je položil žlico. »Doma sem zamudil.«

»Le kar,« je rekla Urša in snela molek z žeblija na steni. Vsa družina je pokleknila. Drobní glasovi otrok so kakor mehke strunice zveneli med glasove odraslih in ves zbor je podpiral Francetov moški glas. Janezku je sklenila mati rokce in ga posadila na krilo. Ali dolgo ni zdržal. Prismukal se je k stricu, zajezdil njegovo mečo in čvrljal: »Sveta Malija —«, dokler ni omagal in zaspal. Ko je Urša navezala dolgo vrsto očenašev in se spomnila vseh živih in mrtvih sorodnikov, naštela in izročila Bogu vse dušne in telesne potrebe, tedaj je vstala mama in vsi otroci z njo ter so sredi sobe pokleknili in dvignili roke k Mariji Pomagaj. Podoba* je visela na steni in ji je gorela lučka. Mama je narekovala in otročiči so molili za njo:

»In sedaj, o Marija, te posebno prosimo za našega ata. Varuj ga, brani ga! Pripelji ga nazaj zdravega. Naj ga ne umori sovražnik. Ti mu stoj ob strani podnevi in ponoči. Ti ga tolaži, ti ga podpiraj in mu izprosi božjo pomoč, da ostane pri njem vekomaj. O Marija roža, bodi počesčena s svojim sinom Jezusom pettisočkrat! O Marija roža, bodi počesčena s svojim sinom Jezusom desetisočkrat! O Marija roža, bodi počesčena s svojim sinom Jezusom stotisočkrat — zdaj in na vekomaj. Amen.«

France je klečal in poslušal. Glava mu je klonila do klopi in preden je bilo molitve konec,

sta kanili dve debeli kaplji iz njegovih oči, ki si jih je obrisal z rokavom, ko je vstajal, in s plahim glasom je razsodil:

»Takole vam rečem, da se ne more in ne sme zgoditi žalega tistemu, za katerega taki in tako molijo.«

»Božja pota so čudna, kdo jih ume,« je vzdihnila Franca in ukazala otrokom, da gredo spat s teto Uršo. Tudi France je čutil, da mora iti, a je vendar še obsedel in čakal. Ko sta bila s Franco sama, je povzel pogovor od opoldne:

»Franca, ne zameri, saj pojdem precej, a samo to ti še rečem, ko sva sama: za podporo moraš prositi!«

»Ne bom. Saj sem že rekla.«

»Zakaj se braniš denarja?«

»Sram me je. Pomisli, da bi šla k županu in bi rekla: Ne moremo živeti — revščina je — naredi mi prošnjo! — a — ne grem, ne.«

»K župniku pojdi! Saj dela prošnje skoro vsem.«

»Tja bi laže šla, pa tudi ne grem.«

»Pojdem pa jaz. Za drugega se laže prosi: Lej, porečem: Dolg ima, —«

»Če smo drugega plačali, bomo tega tudi z božjo pomočjo —«

»Seveda ga boš. Saj s tem denarjam ne boš plačevala dolga. Če pa dobiš za obresti, se ti bo prileglo. In če druge dobe, kakor si slišala, in jih ni sram, zakaj bi bilo tebe?«

»France, saj sem ti hvaležna, ko tako skrbiš. A zaenkrat počakajva. Govorila bom še z Blažem.«

»Je tudi modro. Oh, veš kaj, Franca. Jaz imam konja. V nedeljo naprežem in te peljem v Ljubljano.«

France se je silno razveselil te misli. Franca je za hip omahovala, potem pa rekla:

»Če si tako dober, le napreži. Vzamem še Ferjana in Micko seboj, da obiščeta očeta. Ga še nista videla v vojaški obleki.«

In sedaj je France pomolčal in na tihem občudoval modrost žene, češ, kako ima prav zavoljo ljudi.

»Saj res. In morda še Janezka?«

»Ne. S takim je prevelik križ v mestu.«

»Kakor veš, da je prav. Torej v nedeljo — in se vse pomenimo z Blažem.«

France bi bil še sedel, pa je gospodinja pogledala na uro in se začudila: »Na deset gre.«

»Saj res,« ji je pritrdil Matic in vstal. »Kakšna noč!« je pogledal skozi okno. »Pravzaprav bi bilo najbolje, da bi šel kar na pod v slamo in počakal jutra. Kaj bi krevsaris domov? Ni vredno.«

Tedaj je stopila Franca k njemu, ga prijala rahlo za roko in mu pogledala v oči:

»France, ubogaj me in pojdi! Je bolj prav tako.«

»Prav imaš,« je rekel Matic brez vsakega premisleka in šel. Celó lahko noč ji ni voščil. Franca je slišala pri oknu, ko ga je zastirala, hitre, težke korake, ki so bežali čez dvorišče. »Kdo bi mislil, da se ta hrust da voditi kot otrok in da ima tako srce. Le kako, da sem si prebrala?« Koprnenje se je budilo v njej in tisti dnevi, ko je zahajal k njej — k deklici.

Franca se je okrenila od okna, lučka pred Marijo je revno brlela. Zdelo se ji je, da še posluša njeno in molitev otrok za Blaža. Ustrašila se je in kes ji je presunil dušo. Popravila je brlečo lučko, ji prilila olja, postala sredi sobe, kjer je malo prej klečala z otroki, in molila s srcem: O Bog, skušnjava je bila. — Marija, pomagaj — sirota sem. Jaz nočem — nočem ...

France je hitel proti domu. Na desnici je čutil gorko roko Franckino. Zdelo se mu je, da ga pelje kot otroka, in on je ubogal, ker je vedel, da drugače ne sme, ne more, noče. Ob njem je šlo čvrljanje otročičev, na nogah je še čutil, kjer je spal Janezek. Vse je šlo z njim: Franca, otroci — vsa hiša.

Ko je potrkal doma na vrata in se je posvetila v veži Lojzina luč, je vse izginilo in ga zapustilo. Stopil je v vežo, v hišo — in zagledal v njej sam dolgčas in puščobo.

III.

V nedeljo po Velikem Šmarnu je napregel Matic koleselj in se odpravil po strmem kolo-vozu v dolino. V dnu pri kapelici, kjer je bila pot taka, da je bilo mogoče sesti na voz, je čakala Franca z otrokoma. Ti so sedli na voz, Matic je pa šel peš, dokler niso privozili na varno cesto. Tamkaj je šele sedel na kozla in pognal.

Na cesti so dohajali mnogo voz, ki so bili natlačeno polni mater in otrok.

»Vse jih gre obiskat — naše vojake,« je omenil Matic in se obrnil nazaj na kozlu.

»Morda zadnjič,« je odgovorila Franca žalostna. Matic se je obrnil spet naprej in švrknul konja.

»Stric!« se je oglasil Ferjan. »Naj grem k Vam sedet!«

»Pojdi, če mama dovoli.«

Franca je samo prikimala grede, ko je opazovala voz, ki se jim je ognil. Pet otrok in štiri žene so sedele na njem — žalostne kot Franca.

Ferjan je zlezal k Maticu na kôzla in prosil za vajeti.

»Ko bom gospodar, bom tudi jaz imel konja,« je začel fantek in nerodno držal vajeti.

Matic je pazil nanj, učil ga vso pot, kam naj potegne, če se s kom sreča, kam, če koga prevozi. Večkrat je moral poseči sam po vajetu, da niso zadeli ob kanton.

Čim bliže so bili Ljubljane, več je bilo voz. Pri Figovcu, kjer so se ustavili, je bila stiska za prostor v hlevu. Toliko je bilo konj.

France je peljal Jančarjeve v gostilno, naročil kosilo in vse plačal.

Franca je bila huda.

»Veš kaj, te sramote mi ne delaj: voz si dal, konja, sam greš z doma — in sedaj bi še plačeval. Na, tu imaš,« mu je porinila krone na mizo. »Če jih ne vzameš, prav gotovo, da gremo peš nazaj.«

France bi bil drage volje plačal trikrat toliko. Ko je pa pogledal Franco in slišal njene besede, je segel po kronah in jih spravil. Nato so šli iskat Blaža.

Po mestu je mrgolelo ljudi. Matic je prijel Ferjana za roko, Francki za krilo se je držala Micka.

»Da se ne izgubita,« je svaril in se zibal s hribovskim korakom sredi ceste. Ljudje so pa hodili gor in dol. Vojaki — mladi in stari, vsi novo oblečeni. Z njimi matere s cajkami, otroci v novih, predolgih oblekah, z nekaterimi dekleta, ki so vselej zardele, ko so srečale znance.

Ferjan je gledal vojake, velikanske hiše in se spotikal ob vsakem kamenčku.

Pred vojašnico se je vse trlo. Vse je čakalo, vse izpraševalo. Po vežah in stopnicah so letali in klicali razna imena.

»Blaž Koželj,« je vpraševal Matic.

»Katera kompanija?«

»Marškompanija št. 2.«

»V drugem nadstropju.«

Matic je stopil pogumno skozi vežo in delal pot proti stopnicam.

Vrhu stopnic je zavpil nadnje vojak:

»Dober dan, Matic!«

Matic je gledal in segal po ponujeni roki.

»Jernej! Ali ga ne poznaš, France?« se ga je zveselila Jančarica.

»Kaj ne, sem zal?« se je norčeval Matjažev Jernej in se smejal. »Ali ste prišli k Blažu? Kar naprej! Tistale vrata, št. 37! Jaz moram k Figovcu. Me čaka naša. Z Bogom!« Jernej je stekel po stopnicah kot razposajen fant in jim izginil, preden so zavili na hodnik.

Soba št. 37 je bila skoro prazna. Pri vratih je spal na slamnici nekdo in bil pokrit s kapo čez oči. V kotu na levo sta sedela dva na postelji, ki sta imela zvezde in sta kadila. Od te postelje ob steni je bilo vse nastlano s posvaljkano slamo. Ob vzglavju tornistre, plašči in koci, nad njimi puške.

»Saj ga ni,« je omenila tiho Franca.

Matic je gledal po dolgi sobi, dokler ni zagledal na koncu dvorane še nekoga. Ležal je vznak in se ni ganil. Počasi so šli skozi sobo proti njemu.

»Je,« se je oglasil šepetaje Matic.

»Ate!« je zavpil Ferjan in izpulil roko iz Maticeve in stekel k očetu.

Ko je Blaž odprl oči, je ob njem že sedel Ferjan na slami.

»Lej ga,« se je razveselil oče in sedel. Tedaj je stekla še Micka in se mu oklenila krog vratu. Za njo je šla Franca in mu segla v roko. Matic je pa ostal sredi sobe in si ni upal — tujec — tako se mu je zdelo — do njega.

»Obiskat smo te prišli,« je poskušal okorno Matic. Blaž ga ni slišal. Matic je spoznal, da ti štirje tam na slami — tudi Franca je sedla k Blažu — govore jezik, ki ga on ne ume. Smejale so se jim oči in lica, govorili so pretrgane stavke, ne, še stavkov ne, samo besede in so se gledali in iskali rok, ki so se dobrikale in stiskale.

Franca je začela jemati iz cekarja gnjat, pogачo, steklenico sadjevca, debele hruške in slive ter je polagala pred moža na slamo. Blaž je prijel vsak kos posebej in dajal z roko hvalo za vse.

France je stal oddaleč in gledal. Občutil je živo, da je popolnoma odveč, in je izpregovoril:

»Le pogovorite se. Pri Figovcu počakam.«

»Ne hodi,« je vstal Blaž in otepal bilke slame z obleke.

»Saj gremo vsi.«

Blaž je pospravil jedila, opasal bajonet, otroka sta se prijela očetu za roke in so šli. Na stopnicah je za očetovim hrbtom potegnil Ferjan Micko za krilo in jo prosil, da sta menjala za prostor. Ferjan je hotel biti na levi, ker mu je bil očetov bajonet tako silno všeč.

Ko so prišli k Figovcu, je bila krčma natlačena. Soparen vzduh, dišeč po razliti pijači, je nasičal sobo. Tobakov dim je zavijal vse goste v meglo.

Matic je udril prvi v gnečo in iskal prostora. In spet se je oglasil iz kota Jernej in jih vabil:

»Sem, k nam! Za pol kompanije nas je iz naše fare! Poglejte!« In Maticu so molili roke: Matija, Manin, Mlinarjev, Jaka, Lukov in še drugi.

Pri Matiju je sedela Francka in sram jo je bilo. Odmikala se je od njega in pripovedovala samo zaradi zadrege Jernejevi ženi nekaj na uho.

Gostje so se stisnili in naredili prostor. Matic je zadnji sedel na ogel mize in klical za natararico po pijači.

»Jančarica,« je začel najbolj zgovorni Jernej, »lahko si prevzetna na moža. Za majorja je pri kompaniji!«

Jančar se je trudno nasmehnil, se odkril, da je pokazal sive lase, in rekel:

»Zato, kaj ne, ko je meni že ves osel iz glave, ti ga pa imaš še vsega v njej!« Jančar se je spet pokrtil, Mlinarjev je strgal Jerneju korenček in omizje se je smejalo. Natararica je postavila ropotaje štiri vrčke na mizo.

»Na dobro zdravje!« je segel Mlinarjev po Maticevem polnem vrčku in ga izpraznil v dušku. »Pa boglonej zanj,« se je muzal in brisal po kocinastih brkih.

»Alo, natararica! Za vsakega pri mizi dva vrčka, plačam jaz. — Kaj misliš, da nimamo?«

Matic se je potrkal po listnici, skriti v telovniku.

»Tako se spodobi,« je bil Jernej s praznim vrčem ob mizo.

»Vidiš, Jančarica, ali nismo vojaki veseli fantje?«

»Fantje? Seveda,« ga je sunila s komolcem njegova molčeca žena.

»Kajne, skoro sami oženjeni dedci,« ji je pomagala Franca.

»Kaj dedci! Ali ne veste, ko ga cesar preobleče, da ni več dedec, ampak fant. Zato bi jaz, če bi smel kaj ukazovati, dal postaviti, da vojaka ne sme priti obiskat nobena žena.«

»Hvala Bogu, da nimaš te pravice,« je rekla Franca.

»Ne, škoda, da je nimam. Žene nas samo pohujšujete. Boš videla jutri. Vsakemu se bo na obrazu poznalo, ki ga je obiskala žena, tako mu bo dolgčas. Še meni, ko je nič ne maram.«

Jernej je dal ženi roko krog pasa in jo pritisnil k sebi.

»O, saj te poznam,« je rekla ona in se mu branila.

Franca je pogledala na otroka, ki sta z odprtimi ustmi in očmi lovila besede. Celo vsak na svojo žemljo, ki sta jo napol pojedeno držala v rokah, sta pozabila. Od sosednje mize se je čula kvanta. Franca je hitela otrokoma nekaj pripovedovati, da je preglušila grdo besedo. Pravanje se je nagnila in jih stisnila k sebi. Potem se je pa takoj obrnila k Blažu, ki je molčal, in

mu šepetala tako, da obmizje ni razumelo. Mož je prikimal, se obrnil k Maticu, ta je prikimal Blažu in Franci, potegnil še enkrat iz vrča in odšel od mize. V veži je plačal, šel k hlapcu in dal napreči.

»No, če greste, pojdimo,« je rekel, ko se je vrnil, in izpil ostanek iz vrčka. »Kar sem rekel, je plačano! Z Bogom, fantje!«

»Zakaj tako naglo! Posedite! Z Bogom!« je vršalo omizje.

»Gora ni nora, je le tisti nor, ki hodi v temi gor,« je še rekel Matic pri vratih in odšel na dvorišče.

»Hribovec,« ga je vščencil Mlinarjev, pa Matic ni več slišal. Takoj za njim je prišla Franca z otrokoma in za njo Blaž.

»Hvala Bogu, da smo zunaj,« se je oddahnil Jančar.

»Zavoljo otrok,« je omenila Franca.

Mama in Micka in Jančar so sedli zad, Matic in Ferjan spred in koleselj je zdrčal proti Šent Vidu.

»Ali si videla,« je vprašal Jančar ženo, »kako nič ne spadam mednje? Bogve, zakaj so me vtaknili v kompanijo.«

»Drugi so za stražo, ki so tvojih let, ali ne?«

»Skoro vsi.«

»Ko bi se prosil stran?«

»Nič ne pomaga. Pustimo; naj bo, kakor je božja volja.«

Nato sta začela govoriti o mlačvi, o živini, o polju — o vsem. Za vsako malenkost je vpraševal Jančar, da je ženi hodilo na misel: Zadnjič se je doma takole poslavljaj, danes se oddaleč. Pomeni. In vso pot si je otirala solze.

V Šent Vidu je zavozil Matic k Cirmanu. Poiskali so si miren kotiček.

»To je zame, ne tisti šunder,« je rekel Blaž Maticu. »Ko smo lepo sami.«

In molčeči Blaž se je razvnel in se razgovoril veselo, da Franca ni več mislila na solze in se mu je sam Matic smejal in se tolkel po kolenih. Komaj je našel pripravno vrzel v pogovoru, da je opozoril na podpora.

Blaž ni bil zoper, ali Franca se ni vdala in Matic tudi ne; ko je šla Franca za hip od mize, sta dognala z Blažem tako, da vse oskrbi Matic. Če bo podpora — prav — če ne, je vseeno. In ko pride denar, se ga Franca ne bo branila.

Že se je večerilo, ko so se poslavljali. Blaž je stal pri koleslju in držal Franco za roko. Matic je popravljaj pri uzdi jermenje in je čakal. Zgovorni Blaž je spet umolknil, tudi Franca ni vedela kaj reči. Rosne oči so se gledale, uklenjene roke so govorile.

Matic je napeljal vajeti po konju na voz in hotel na kozla.

»Semkaj sedi in Micka v sredo,« mu je rekel Blaž.

»Saj res,« se je odmikala Franca.

»I no,« je rekel Matic in sedel.

Do ceste je šel Blaž ob vozu in držal ženino roko. Potem je obstal sredi poti in gledal za vozom. Tudi Franca je gledala nazaj, Micka je mahala z ruto, Ferjan je pa gledal le konja in držal visoko bič.

»Bog ga obvari,« se je okrenila Franca spet naprej, ko je mož izginil za oblakom prahu. Nato so molčali.

»K njej mi je rekel sesti,« je razmišljaj Matic. »Poštenjak. — In jaz?« Spet ga je bilo sram, kot tedaj, ko ga je prosil za rataja, in hud je bil nase in na skušnjave tako, da je natihoma samega sebe zmerjal z lumpom.

In prav takrat se je nenadoma oglasila hčerka:

»Mama, če bi ata sovražnik ubil, jelite, potem pa pridejo stric France k nam za ata?«

»In konja pripeljejo s seboj,« je dostavil Ferjan.

»Tiho, otroci,« je rekla Franca in spet molčala.

Maticu pa je bilo, kakor bi izpregovoril angel, in spet ga je obšla skušnjava, ki jo je zagovarjal:

»Morda je tako namenjeno. Bog je govoril po otroku.«

(Dalje.)

F. S. FINŽGAR: BOJI.

POVEST.

V.

Draga žena!

Najprej te lepo pozdravljam, tebe in otroke in teto Uršo, ter ti naznanjam, da sem določen za naprej. Pojutrišnjem gremo. Pridi koj v Ljubljano, da te še enkrat vidim. Bog ve, če se ne bova zadnjikrat videla.

Tvoj Blaž.

Ta dopisnica je ležala na mizi pred Franco, ki je gledala na pratiko in desetič in dvajsetič štela in iskala tisti pojutrišnji dan, ko je vstopil Matic, da ji vesel razodene, kako je oddal prošnjo pri županu in da je šla takoj na glavarstvo.

Franca ga je pogledala za hip izpod čela in se ni ganila, Matic se je prestrašil lastnega vselega hrupa in je obstal sredi hiše. Oba sta pomolčala.

»Zamudila sem ga,« je nato vzdihnila Jančarica, pokazala Francetu karto in zaihtela.

France je slovkoval počasi in obračal dopisnico proti oknu.

»Zamudila? Zakaj?« je vprašal in držal list z obema rokama.

»O, Marija, ali si neroden! Poglej na dan!« Porinila je pratiko po mizi in pritiskala s prstom: »Tu je pisal, vidiš, eden, dva-tri — tu je šel naprej in danes je že peti dan, ko sem dobila.«

»Uh, ta pošta,« je bil jezen France in je položil karto na mizo.

»Saj veš, kako smo v hribih. Za štirinajst dni zadaj.«

France je sedel na klop, daleč od mize, Franca pa se je naslonila na dlani in je jokala. Matic ni vedel, kaj bi. Presedal se je na klopi, pokašljeval, popravljal si klobuk, da je izpod njega pogledaval jokajočo ženo.

»Pa nikar ne jokaj, Franca, ko se ne da pomagati!«

»Kaj ti veš — takle — takle — samec. — Oh, moj Blaž!«

Sedaj je sklonila glavo na mizo in je jokala glasneje. Franceta je bolel ta jok, da mu je prihajalo grenko v grlo. V hišo so prišli otroci, ki so strmeč poslušali mater, nato planili vsi v jok in se stiskali krog nje. Franceta je zmagalo. Vstal je in šel do mize, dejal Franci roko na rame in prosil:

»Lepo te prosim, nikar, vidiš, zavoljo otročičev nikar!«

Jančarica je nejevoljno skomizgnila z ramo, kjer je počivala Francetova roka, da se je je otresla.

»Podporo gotovo dobiš, boš že izhajala,« ni odjenjal France.

»Ti in tvoja podpora,« se je nenadoma dvignila Franca. Srd ji je seval v objokanih očeh. Zaprla je pratiko, kamor je vtaknila dopisnico, in oboje spravila v miznico.

»In zaradi stelje sem mislil, da bi se danes domenila,« je še enkrat poizkusil Matic.

»Ah, kaj stelja! Blaža mi dajte nazaj!«

Prijela je Janezka za roko in odšla v kamro.

France je obstal kakor vkopan sredi hiše. Počasi se je okrenil in se izmuzal na dvorišče.

Franca je v kamri odslovila otroke, naj gredo za stricem, naj se igrajo ali naj pobero črvivo sadje, ko se jablane že trebijo. Neradi in tiho so šli otroci drug za drugim iz hiše. Videli so oddaleč v klancu strica, ki je vpognjen šel po kolo-vozu. Janezek je zaklical trikrat na ves glas: »Tliiic! tliiic! tliiic!« Toda stric se ni ozrl.

Franca je v kamri sedla na posteljo. Hotela je biti sama.

Hudo je bilo, ko je odšel, hudo, ko mu je segla v šent Vidu v roko, hudo doma, ko ga ni bilo — ali tako grozno, kot sedaj, ji še ni bilo. Pred seboj je videla njegove oči, ki so jo prosile: Pridi, Franca! Videla ga je, kako je ležal na slamnici v vojašnici, ko so drugi popivali po mestu za slovo, — sam — in jo čakal. In druge žene so prišle in matere in sestre in neveste, in še enkrat so

še poslovali, in do vlaka so šle z njimi in jim stiskale roke — on — Blaž — je pa čakal — in je ni pričakal. Sedaj se že pelje nad sovražnika — morda je že v boju — morda ranjen — umira — o — Franci se je temnilo pred očmi. Grizocha bolečina jo je stiskala v prsih, oči so topo zrle v tla, zaželela si je solz, a se ni mogla razjokati. In v tem trpljenju se je nenadoma oglasilo v njeni duši:

»Ti, ali nisi pravzaprav hinavka? Kaj ti je bilo tako prijetno, ko se je smukal Matic okrog tebe?! — Saj se ti je srce smejalo, ko si spoznala: Še vedno me ima rad. Le jokaj, ko si že prešustvovala v svojem srcu...«

Franca je planila s postelje in padla na kolena.

»Nisem, nisem, moj Bog, ti veš, da nisem! Prizanesi!«

Suhe oči so se hipoma zalile s solzami.

Zunaj je zajokal Janezek, drugi otroci so se prepirali, Jančarica si je otrla oči in šla iz hiše k otrokom. —

Matic je od Jančarja izprva hitel po kolo-vozu in samo ena misel je šla z njim: »Ne mara me! Vsa je njegova. Spodila me je — za hlapca bi me še trpela — nak —.«

Še nikdar v življenju ga ni tako zadelo. Tudi takrat ne, ko se je Franca omožila. Takrat je popival, in mu je odleglo. Sedaj ga grize in pritiska k tlom, da bi ga zlomilo. Niti prijaznega pogleda, niti 'Bog plačaj' — nič — za vsa pota — in trud in skrb in delo. Hlapec. Matic je stiskal pesti in se čezdalje počasneje bližal domu. Po glavi so mu drevile misli, kako bi se znesel nad njo. Veril se je, da ne prestopi več prağa, da ne žugne ni s prstom več zanjo in da še učka ure, ko bo vdova Jančarica gledala za njim zastonj.

Toda v istem hipu se mu je smilila in ji je vse odpuščal in blagroval Blaža pa klet sebe, ko mu je tako namenjeno.

Tak je prišel France domov.

Jera je naglo pometala po preddverju, dasi je prej dobro dolgo stala ob plotu in oprezovala gospodarja, ko se je vračal od Jančarja.

»Treba je tega, kot bi bilo pred nedeljo!« se je France razjezil nad Jero brez vzroka, ko ga je togotilo vse.

Dekla je vrgla metlo v kot in odšla proti skednju. Toda tamkaj jo je že zmagalo in ni mu mogla prizanesti:

»Hm,« se je obrnila porogljivo in pomrdala z brado — to je znala tako napraviti, da je moral vsakogar zbsti — »saj smo vasovali, pa smo tako naburjeni.«

»Vsaka baba je hudič,« je zaklel France, pograbil metlo in jo vrgel za Jero, ki mu je ušla na pod. Ali še enkrat je pomolila glavo skozi vrata in mu oponesla:

»No, čemu pa ležeš za njo, če je hudič!«

France je izginil za ogrom in molčal. Mislil si je: »Tako je ta reč: kadarkoli udariš žensko, zaboli tebe!«

Pripravil si je koso, nalil vode v oselnik in šel kositi steljo.

Jera pa ni bila huda, ampak tako vesela, da se je hahljala sama pri sebi, ko je obirala gosenice z zeljnatih glav. »Sedajle izpeljem,« je razmišljala, kar jo je greblo že nekaj dni. »Kar udarim vmes in konec bo.«

Sredi popoldneva je stopila pred Lojzo.

»Veš, v mlin bo treba.«

»Ne verjamem, da bi bilo zmleto.«

»Je, ko mi je molarica za trdno obljubila. In veš, France kosi steljo; jutri moramo iti grabiti, ne bo časa za mlin. Toliko moke pa ni, da bi še enkrat spekla.«

»I no, pojdi,« se je hitro vdala Lojza. »Še v štacuno stopiš grede po sol in olje.«

Jera se je naglo preoblekla, toda tako, da se je Lojza čudila.

»Ko grem v štacuno, se moram napraviti. Saj jih poznaš, ali ne, dolinke?«

Jera je vzela cekar in skrila vanj oprtnice za meh ter šla. Toda na fari je šla mimo mlina in štacune do župnišča.

»Ali so gospod gori?« je vprašala kuharico nekam boječe in odšla naglo po stopnicah.

»Saj sem te komaj spoznal,« se je začudil župnik Jeri, ki letoindan in še več ni imela poti k župniku. »Maticova, kaj ne? Kaj bo?«

»Za dve maši sem prinesla za dober namen,« je porinila Jera dva goldinarja pred župnika.

Župnik je vpisoval maši in Jera je bila vesela, da je medtem zbrala misli in besede, kakor si jih je že kajkrat pripravila za to uro.

»Je že dobro,« je rekel župnik in zaprl knjigo.

»Z Bogom, Jera!«

Jera se je prestrašila, da je bila vsa zmedena.

»Vse je izgubljeno,« je pomislila in rinila obotavlja se k vratom. Tamkaj je šele mogla izreči: »Še nekaj, gospod.«

Župnik je vstal od pisalnika in se hudomušno namuznil. Skušnja ga je izučila, da so take maše le pot do poglobitvega cilja.

»Torej kaj, Jera?« se je naslonil na visoko železno blagajno.

»Zavoljo pohujšanja bi Vas nekaj prosila.«

»Zavoljo pohujšanja,« se je nalašč čudil župnik. »Kdo je pohujšljivec?«

»Oh,« je bila Jera v zadregi, ali se je vendar naglo opogumila in rekla: »Jančarica s Kozjega hriba!«

»Jančarica? Blaževa?« se je čudil župnik, a zdajci v resnici.

»Da, ona,« je poprijela Jera. »Ne boste verjeli: komaj je mož odtegnil nogo s praga, ko je moral na vojsko, že nori za drugimi.«

»Jančarica?« se je še bolj čudil župnik. »Ni mogoče. Za kom neki?«

»Za našim gospodarjem!«

»Ne verjamem, Jera!« je odmajal resno z glavo župnik. »Predobro poznam Franceta.«

»Saj čezenj nisem nič rekla. Ga jaz tudi poznam. Če sem enajst let pri hiši, ga lahko. Ne veste, kako se je izpremenil, kar ga lovi ta nastava. Človeka je sram govoriti o takih rečeh.«

»Kaj torej veš, Jera? Saj vendar tako kot Franceta poznam Jančarico in odkar je žena, nisem zasledil toliko sence na njej — v tem oziru — da bi prst položil nanjo.«

»Stara ljubezen — če ne gori, pa tli,« je skomizgnila Jera z rameni in v očeh je župnik, ki jo je motril izpod čela, zapazil čudno zlobno svetlikanje. »Morda ne veste, da sta bila pred zakonom prijatelja — Jančarica in France.«

»No, to je bilo že davno,« je omenil nalašč malomarno župnik.

Jero je ujezilo.

»Jaz sem svojo dolžnost opravila. Če jih bo sram, bo druge, mene ne bo. Pa z Bogom!«

Župnik je stopil par korakov za njo in ji resno naročil: »Jera, molči o tem drugod! Stvar uredim že jaz.«

Dekla je odšla, župnik je začel hoditi gorindoli po sobi. »Torej vojska — in doma naj se prične to,« je po dolgem razmišljanju izpregovoril polglasno, ko ga je iz misli poklicalo močno trkanje na vrata.

Vstopil je župan.

»Begunce smo pripeljali,« je začel takoj župan in poveznil svoj klobuk na stol ob župnikovem pultu.

»Dvajset, kaj ne?«

»Ho,« je povzel župan in dvignil glas: »Dvainštirideset!«

»Dvainštirideset!« se je čudil župnik. »Saj je bilo pisano za dvajset?«

»Ne drži nobeno pisanje več, kar je vojska.«

Župan je potegnil iz žepa listine in zapisnik ter začel razkladati po pisalni mizi.

»Kako jih pospravimo?« je skrbelo župana.

»Res jih je preveč za našo občino. Ali kaj hočemo. Siromaki so, bomo že kako.«

»Oh, ne veste, gospod župnik, kaki reveži so. Vse je boso, raztrgano in se bojim — še brez živali ne bodo.«

»Vojska, vojska,« je zmajeval župnik z glavo. »Kje jih imate?«

»Na vasi. Zato sem prišel, da bi mi jih pomagali porazdeliti.«

Župnik je takoj vzel klobuk in odšel z županom.

»Ne veste, čisto drugačnega plemena so ko mi,« je potoma razlagal župan. »Majhni so, kratkih nog, v život pa zavaljeni, posebno ženske. Pa jih še nekaj razumem. 'Poljaci smo, Poljaci,' pravijo. Ampak čudno je vseeno, da gredo na tako daljno pot bosi in razrahani. To je ediniščina — jej-jej — boste le videli.«

Prišla sta sredi vasi. Zbor beguncev je sedel ob cesti: par moških, sicer ženske in otroci. Nekateri so imeli svežnje obleke in posteljnine, večina pa ni imela ničesar, krog njih so bili zbrani otroci iz vse vasi. Nekaj gospodinj je že prineslo težke hlebe kruha in so ga v velikih kosih rezale beguncem. Druge so delile mleko, ena je prihitela z opranimi pleniciami, da so previle par dojenčkov, ki so bili vsi mokri in so jokali.

Ko je stopil župnik mednje, so ga prvi hip začudeno gledali. Menda se niso takoj zavedeli, kdo bi bil. Nato so vsi hkrati vstali, se začeli tiščati krog njega in mu hoteli poljubovati roko: vsi, ne samo otroci. Župnik je izmikaval in skrival roke, pa so ga vlovili za rokav in mu poljubljali suknjo. Domačini so gledali in so se nasmihali. Čudno se jim je zdelo. In ko se je župnik otel beguncev, je takoj modroval župan: »Vidite, vse drugače, ko pri nas.«

»Navada,« je rekel župnik malomarno.

»Za otroke ne rečem, ampak za moškega ta reč ni,« je bilo všeč županu.

Nato je župnik s pomočjo zapisnika zbral posamezne družine, ki sta jim z županom določila stanovanje za prve dni, dokler se ne uredi drugače. En sam fant je ostal, ki ni spadal k nobeni družini. Povedal je, da je delal na polju, ko so ljudje začeli bežati. Bežal je z njimi vred — prišel z njimi na vlak in sedaj ne ve ne za očeta, ne za mater. Tega je sprejel župnik. Nato je priporočil begunce ljudem in določil nedeljo za to, da se razdele posameznim gospodarjem v rejo.

Ko so v nedeljo porazdelili begunce, se je oglasila pri župniku Jančarica in je prinesla za mašo za srečno vrnitev Blaža, »ko mu ne morem drugače nič pomagati,« je pristavila. Ob tej pri-

liki se je župnik spomnil Jerine tožbe, na katero bi bil skoro pozabil.

Župnik jo je skrivaj opazoval, ko je pripovedovala o Blažu, o njegovem odhodu in o tem, da se ni mogla še enkrat posloviti. V orošenih očeh ni bilo nič narejenega in zlaganega: resnična iskrenost je gorela iz njih.

»Sedite, Franca,« jo je povabil župnik. Tudi sedaj jo je pogledal, da bi ujel znak nemirne vesti. Ali France ni spreletela barva in je sedla.

»Nekaj Vam moram omeniti in Vas opozoriti, Franca!«

»Le kar, gospod,« je rekla čisto mirno.

»Matic vam hodi pomagat delati?«

Župnik je pogledal Franci v oči. Franca je za hip vzdržala pogled, nato se je nekoliko zmedla, povesila oči in rahlo zardela.

»Blaž ga je naprosil in hvaležna sem mu. Je res veliko postoril pri nas.«

»To je prav. Tudi jaz sem ga že pohvalil za to in mu priporočil, da še pomaga.«

Franca je spet dvignila oči, rdečica je izginila z lic.

»Vendar pa morda včasih kar tako poseda in vasuje pri vas?«

Franco je vnovič oblila rdečica.

»Zavoljo tiste prošnje je bil res parkrat pri nas. Pa ga nisem nič prosila. Prav prisilil me je na prošnjo in Blaž mu je rekel. Sama bi že ne bila položila za podporo.«

»To je popolnoma prav. Če drugi prosijo, se Vam tem bolj spodobi. Saj ste potrebni — vsaj toliko kot drugi. No, in če je bil Matic pri vas zavoljo tega, to pač ni nič hudega — in jaz tudi nič hudega ne mislim. Saj vaju vendar oba poznam. Ali ljudje takoj govore.«

Franco je speklo.

»Kdo govori?« je vstala in stopila bliže župnika. »Povejte ga! Semkaj naj stopi in naj pove, kar ve, lažnik!«

»Ne razburjajte se, Franca. Jaz vem, da je vsako govorjenje natolcevanje — zato pa, da govorjenja ne bo — naj ne bo prilike.«

»O, sama nevoščljivost! Saj vem. Še vselej so nam privoščili, kadar nas je kaj zadelo — in sedaj materi s šestero otroki ne privoščijo — da bi ji kdo pomagal. Je že dobro. Če se pretrgam, bomo pa vse sami.«

Franca je potegnila ruto iz žepa in se brisala.

»Sami ne morete. Kaj pa, ko bi sprejeli kekega begunca? V hribe jih nismo dali. Vidite, eden je sedaj pri meni, nima nikogar svojih, tega vzemite, je kar dober za kmetiško delo. Jaz pre-

vzamem koga drugega — in vsi jeziki bodo vezani. Za največjo silo pa kaj najamete.«

»Precej ga sprejemem,« je Franca brez premisleka pritrdila.

Za četrte ure je že šla Franca navkreber proti domu. Za njo je stopal begunec, šestnajstletni Poljak Roman, in nesel v roki sveženj obleke, ki jo je dobil v župnišču. Franca ga je ogovarjala. Kaj malega sta se umela — vendar pa sta kmalu oba obmolknila. Franci je začelo postajati žal, da je sprejela tako naglo tujega človeka v hišo in še takega, ki ga ne ume. Preudarila je še enkrat obrekovanje ljudi, se ga zbala, a takoj se spet razjezila: »Le kaj jim je mar!« Lotevala se je je trma. »Nalašč bom kljubovala ljudem. Le čakajte!«

Vrhu hriba je srečala Lojzo.

»Hlapca imam,« ji je pokazala na begunca.

»To je prav, da si ga vzela, revčka.«

Lojza bi bila rada obstala in se kaj pogovorila, ali Franca je šla naglo naprej svojo pot — in mislila svoje misli.

Ko so ta večer pri Maticu večerjali, je Lojza povedala bratu:

»Jančarica ima hlapca — begunca.«

France se je vznemiril in vprašal:

»Kakšnega hlapca?«

»Je močan, kar veliko ji bo odrinil pri hiši.«

France je zajel še dvakrat iz sklede, nato se mu je ustavilo, žlico je povesil in položil na mizo.

Jera ga je pogledala skrivaj, videla v njegovih očeh strah in žalost ter je bila vesela.

VI.

V nedeljo pred Malim Šmarnom je šel France od rane maše in nekaj korakov za njim je šla Jančarica s teto Nežo, sestro Jančaričinega očeta, vdovo na užitku. Franca je bila vesela, da je teta hodila počasi in da se je razdalja med njo in Francetom večala. France se ni ozrl, ali je vendar natančno vedel, da gre Francka za njim. Raztegnil je korake in se podvival, da je visel ves naprej ob hoji.

Ko sta prišli s teto do pošte, se je Franca nenadoma poslovila od tete.

»Moram iti vprašat, če je kaj pisma od Blaža,« je rekla teti in krenila na levo in je bila silno vesela, da se je domislila tega. Zakaj vedela je, da bi pravzaprav silno rada povedala Francetu, ki je trdovratno držal svoj sklep in se ogibal njene hiše, kaj ji je očital župnik. Ali vseeno se je bala, da se ne bi potoma sešla z njim.

Pred pošto je bila gruča žensk. Vse so izpraševale:

»Ali je vaš kaj pisal?«

»Oh, nič,« je vzdihnila vsaka.

Ko se jim je pridružila Franca, je niso niti opazile, ko so bile vse zaverovane v staro potovko Pikono, ki je šepetaje pripovedovala:

»Čakate pisem? Kako bi kdo pisal, ko jih ni več.«

»Pikona!« so vzdihnile vse hkrati.

Potovka je začela tiše:

»Ni jih! Molite za njihove duše. Ves sedemnajsti polk je zletel v zrak, ko je zašel na mine.«

»Lažeš, Pikona,« je ugovarjala Jernejeva sicer tako tiha žena. »Nič nismo brali.«

»Hm, brali! Kako si preprosta. Takih stvari se še govoriti ne sme, kaj šele pisati.«

»In vendar govoriš,« je pomagala Jančarica Jernejevi.

Pikona je pogledala prekasto čez gručo.

»M, hribovka! Žene, ali sem kaj povedala? Nič, kaj ne, da nič. Visoki gospodje v Ljubljani tako govore, jaz pa nič ne govorim, z Bogom!«

Pikona se je hitro izmotala iz gruče in odšla. Žene so se razdelile v manjše zборе in tožile:

»O, ve, Pikona ve. In res bo. Zakaj nihče ne piše? Ob vse naše smo.«

Jančarica ni več vzdržala pri ženah. Krenila je proti poštnim vratom in še slišala za sabo opazko:

»Naj le gre; misli, da kaj dobi.«

Jančarici je šumelo po glavi Pikonino pripovedovanje. Ves polk! O, Blaž, zakaj se nisva še enkrat poslovila! Ko jo je poštarica zagledala, ji je samo z roko odmahnila, preden je Franca kaj vprašala. Jančarica je zamajala z glavo, poštarica je skomizgnila z rameni in jezno udarjala s pečatnikom na došla pisma.

Franca je tiho odšla.

Zunaj jo je ogovorila ženska izmed gruče:

»Franca, ali imaš podporo?«

»Nimam je ne,« je rekla in se ni nič ustavila.

»Glejte,« je hitela ženska. »Ta je tudi nima in je desetkrat bolj potrebna kot Zaplotnica in sto drugih. Take ženske, ki v hranilnico nosijo in imajo vino v kletih, odkar je vojska, dobe, me pa ne. Prav je, da je vojska, ko ni nobene pravice več na svetu.« Ženska je pričela jezno mahati z rokami. Pri tej priči se jih je nekaj odtrgalo od gruče in so šle.

»Viž jih, ko imajo slabo vest zavoljo podpore, zato gredo,« je razlagala kričava ženska in kazala za odhajajočimi. Franca je šla potrta in žalostna proti domu. »Ves polk,« je donel po ušesih sikavi

glas potovke. Videla je njene krmežljave oči, v katerih ni bilo ne usmiljenja in ne žalosti. »Kako je pripovedovala grozno novico ta grda ženska! — Samica, brezsrdna skupulja!« Niti doma na hribu ni Jančarici odleglo. Vso noč je prebedela. Poslušala je hropenje težkih vlakov, zategnjene žvižge lokomotiv. Drugače so doneli kot sicer. Kakor stok tisočero v bolečinah umirajočih je bilo grgranje vlakov, žvižgi kakor obupni klici na pomoč.

Jančarica ni doma nikomur povedala, kar je slišala pred pošto. Kljub temu je pa vendar došlo to poročilo v hribe in celo teta Urša je zvedela in je od strahu mendlala in stokala po hiši. Zvedela je Jera in se prestrašila in ne zavoljo smrti stoterih. Kot iskra jo je prešinilo: »Jančarica je prosta!« Zvedel je France. Čudil se je z grozo, ko so se čudili drugi. Na dnu srca je pa občutil kakor veselje. Sam si ni bil na jasnem, ali je vesel, da se mu je utrla pot do Jančarice, ali tega, da učaka ure, ko ga Jančarica sama nalogovori. Zvedela je Lojza in je sklenila: Če nam Bog ne pomore, nam ne bo nihče. Še tisti večer je šla od hiše do hiše in zvabila ljudi k molitvi pred križem nad vasjo. In vsi so prišli in klečali pod milim nebom in gledali v lučko, ki jo je obesila Lojza pred Boga. In prihajali so vsak večer, trudni in zdelani, starčki in otroci, žene in dekleta.

Tudi Jančarjevi so prihajali, dasi je bila njih hiša najdalje pomaknjena od vasi. Edini Janezek je ostajal doma in za varuha ali teta Urša ali mama.

Francè Matic ni sicer imel nikogar v vojski, toda molit je hodil. Da se pa ne bi sešel z Jančarico, si je izbral prostor ob krivem gabru za grmom in je zadnji prihajal in prvi odhajal.

Nekega dne je pa moral z doma po opravkih. Ustavil se je tudi v krčmi pri županu.

»Kakor nalašč,« se ga je razveselil župan, ki je prišel iz pisarne.

»Za Jančarico je prišla podpora. Da ne bo hodil sluga v hribe, ko ima že itak preveč potov, poneseš ji ti polo, kaj ne?«

France je imel takoj pripravljeno trdo besedo in sklep v srcu:

»Jaz ji že ne bom nosil,« — ali sam Bog ve, kako da ni tega rekel, ampak je spravil polo v malho in obljubil županu, da jo pošteno izroči. In v istem hipu ga je bilo sram, ko se je podal in prevzel posel 'biriča' — tako so rekli slugi — a pomagati si ni mogel več. Zato si je naročil še vina. In tako se je zgodilo, da je nekoliko vinski koračil v mraku proti domu.

Ko ni več hodil med hišami in ni srečaval ljudi, ki so se vračali s polja, ko ga je zakril gozd,

je začel stopati počasneje. Vroče je bilo in vino ga je gredo. Snel je klobuk in začel razmišljati: Ali bi ji nesel sam, ali bi poslal Lojzo.

»Begunca ima, zato je možka in ne pošlje več pome. In jezil ga je ta begunec Roman in peklo ga je, če je omenila Lojza, da se Jančarica pohvali z njim. Toda v vinski razgretosti je pozabil jeze in priključala se je stara ljubezen na vrh ter si je silno zaželel govoriti s Franco. Kar pojdem, nalašč. — Vsi lepi spomini so obstali pred njim. Ali spet se je zavedel, kako ga je Franca zadnjič odslovila, in je sklenil, da pojde, pa zato, da ji pove, kar zasluži.

Tako je okleval med ljubeznijo in sovraštvom in ni vedel, da je sovrašтво le plod ljubezni, in prav ničesar ni dožgal. Ko je pa stopil iz gostih ulic grmovja, se je posvetila pred križem nad vasjo lučka. Ko jo je zagledal, je še kratko pomislil in takoj sklenil, da gre k Jančarju s polo. Morda varuje ona, ko je bila včeraj pri molitvi, in tako bosta sama, je premišljal. Če je pa ni doma, vseeno. Morda še bolje.

Dolgih korakov je krenil pod vasjo, da se je ognil ljudi, ki so šli za hribček, in ko je komaj Lojza začela z vero, je France vstopil pri Jančarju. Potoma je utegnil še preudariti, kako se znese nad Franco.

V hiši je bilo mračno. Samo lučka je brlela pred podobo, pod njo je sedela Franca, Janček je spal na klopi in imel glavo v njenem naročju.

»Na, tole je dal župan,« je France brez pozdrava porinil polo na mizo.

»Marija, kako sem se te prestrašila,« je vzkliknila Jančarica, položila Janezkovo glavo na klop in iskala žveplenk.

»Saj se me je tudi treba, ki sem za birača.«

Jančarica je prasknila in užgala svetilko ter mu ni na to odgovorila.

»Kaj pa je?« je šla k mizi.

»Kaj? Podpora, ki je ne maraš. Tri krone na dan; je bilo že vredno, da sem se trudil in bil za to ozmerjan.«

Franca je pogledala Matica v obraz in je videla, da kipi iz njega vročica in da ima stisnjene ustnice.

»France, lepo te prosim!« Stopila je predenj in sklenila roke ter ga mirno gledala.

France je imel pripravljeno psovko, kakor si jo je izmislil po poti, da jo ji bruhne v obraz — za slovo. Toda ko jo je videl pred sabo, je pozabil psovko in se je usedel na klop.

Počasi je spravil iz sebe:

»Oh, Franca, zakaj je tole med nama?«

Jančarica se ga je skoro prestrašila.

»I kaj?« je vprašala naglo in se je sramovala svojega vprašanja, ki je vedela bolje kot France, kaj je med njima.

»Saj veš,« je rekel France in gledal v tla.

Jančarica je sedla na klop. Po kratkem molku je začel France: »Zmerjat sem te prišel, da veš, zmerjat, ker si me zadnjič zapodila kot malovrednega hlapca. In sedaj sedim tu za vratmi na beraški klopi in mi gre na jok. Ali mi je narejeno, ali kaj.«

France je dvignil glavo in jo gledal z zaprtimi očmi.

Jančarica mu ni umaknila oči. Nekoliko v zadregi je izpuknila iz rute seneno bilko, ki se ji je zapičila med klajo vanjo, in je začela važno:

»Potrpiva! France, ti nimaš družine in zato ne veš, kaj se pravi, vzeti šestero otročičem očeta. Ne zameri mi. In nekaj drugega je še. Ali te ni klical župnik?«

»Župnik?« je povzel France.

»Mene je — in me prijel zavoljo pohujšanja. Se je že našel dober človek, ki naju je obrekel pred njim, — mene bolj nego tebe.«

France je skočil kvišku.

»Kdo je, kdo? Povej! O!« Zaškripal je z zobmi.

»Ne vem ga in ga ne slutim. Potrpiva! Vse pride na dan. Sedaj veš, zakaj ne smeš k nam.«

»Nalašč, sedaj pa nalašč, vsak dan pridem! Bom videl, komu je kaj mar.«

»Ne bo te, zato te ne bo, ker vem, da me imaš rad. Z Bogom, France! Pojdi! Vsak hip bo končana molitev.«

»Ne grem! Vpričo vseh bom tukaj!«

Franca je vstala in ga prišla za roke ter mu jih stisnila: »Ne boš ne. Lahko noč!«

France sam ni vedel, kako je prišel na dvorišče. Tam mu je zašepetala s praža Jančarica, ko je slišala brbljanje otrok, vračajočih se od križa: »Že gredo! Skrij se!«

France je izginil za podom.

Rendezvous.

Pomlad na vrt je tvoj prišla —
in čakala,
kdaj prideš ti.

In sedla je na rožna tla —
in plakala,
ker tebi ni.

Silvin Sardenko.

Boji.

F. S. Finžgar.

VIII.

Francka je po stranskih stezah za vrtovi tekla od doma. Na razpotju, par streljajev od vasi, se je zasopla ustavila in izpustila sveženj na tla pod križem. Ta križ je bil tisti, ki ga je bil postavil na mestu starega, trhlenega malo pred vojno njen oče in ga dal slovesno blagosloviti. Pod tem križem se je ustavil vselej mrtvaški sprevod, nosači so postavili krsto na tla in nekdo je tu v imenu rajnika prosil vaščane odpuščanja ob slovesu na drugi svet in molil za pokoj duše, preden so pogrebci krenili proti fari.

Pod tem križem je Francka obstala. Nad njo so gorele zvezde, v daljavi je šumela voda čez jez, na jesensko polje je padala rosa, ki jo je hladno čutila Francka na čizmih.

»Kam?« je stopilo pred njo vprašanje.

»Nazaj, naj se zgodi karkoli,« je bil nezavesten odgovor.

Ali še hitreje ga je popravila in ugovarjala: »In če me je konec, ne grem nazaj! Ne grem!«

Reka pa je šumela čez jez in Francki se je zdelo, da jo samo še ona posluša in da samo še ona odgovarja na vprašanje: »Kam?« Kaj se menijo zanjo zvezde, kaj se meni zanjo polje, prav ta njiva Golobova, ki jo je tolikrat plela? Niti ena bilka se ne gane, niti pes v vasi ne zalaja, in rodna hiša spi in ga ni, celo matere ne, ki bi zaklicala v noč: »Kam, Francka?« Le reka je šumela, Francki je bilo, kakor da se bliža šum, da že vidi, kako poskakuje pena čez skale, kako ji valovi govore: Pridi, ko te ne mara nihče. »O Kriste,« je vzdihnila Francka in pogledala na križ. Še hujše je štropotala reka čez jez, kot bi tekla tik za križem. In ko je Francka strmelala v nagnjeno glavo Križanega, ji je rastla moč v duši; stopila je do križa in pritisnila ustnice na steber, od rose vlažen. Šum reke se je oddaljil, Francka je objela križ, se dvignila do ranjenih nog in poljubila žebelj v nogah Zveličarjevih.

Potem je pobrala sveženj, ga nataknila na dežnik in si ga zadela na ramo ter odšla.

»Kam?«

Nič več je ni skrbelo. Že tolikrat je našla v mislih edino pot v hribe do daljne sorodnice, ki je za Kozjim hribom s priletno hčerjo živela v majhni kajži. Tam bo našla, je upala, usmiljeno srce, tam bo najbolj skrita — k maši bi hodila v sosednjo faro — tako dolgo, da se vrne Matija z vojske.

Preden je zavila na pot v hribe, se je še enkrat ozrla na domačo vas in zaželela je materinega klica: »Francka, vrni se!«

Počasi je hodila. Ko jo je zakrilo grmovje, jo je postajalo strah. Prva oplašena ptička, ki je tik ob poti nočevala, jo je razburila, da se je vsa stresla. Ali prepodila je drugo in tretjo — in strah je gineval. Po nekaterih podružnicah je zazvonilo daj. Francki je rasel pogum, zamislila se je in načrti za prihodnost so se križali v njeni glavi.

Sama ni vedela, kako in kdaj je prišla na vrh. Obstala je. Izpod rute so ji tekale potne kaplje. Snela jo je, si otrla pot in si popravila lase. Daleč na vzhodnem nebesu se je že svitalo. Francka je sedla na sveženj in nastavila glavo ob dlani. Še enkrat je premislila to grozno noč, še enkrat je pogledala v temno bodočnost. Kakor bi se bila šele sedaj jasno zavedela, kaj se je zgodilo, je začela ihteti.

Tisti hip pa se je zasvetila drobna lučka v smeri od Kozjega hriba. Francka je ni opazila, ko si je zakrivala obraz z rokami. Lučka pa se je neslišno bližala, dokler ni nekaj korakov od nje obstala.

Maticeva Lojza je šla k rani maši. Veliko, rdečerezano knjigo, »Večno molitev«, je držala v levici, izpod nje je visela na sredincu majhna svetilka, v desnici je držala molek. Ko je Lojza zaslišala ihtenje, se je ustavila. Mislila je prvi hip, da je kak otrok, ki je zašel v gozdu. Ali dne je bilo že toliko vrhu hriba, da je zapazila sključeno žensko, ki je sedela ob poti.

Lojza se ji je približala toliko, da je že obsvetila lučka med dlani stisnjeno glavo Franckino. Lojza je ni spoznala. »Dobro jutro!« je izpregovorila Lojza.

Francka se je vsa zganila in hitro dvignila glavo. Od solz orošene oči so zagledale pred sabo velik, megleno svetel kolobar, Lojze ni videla. Ali ta jo je v tem hipu spoznala.

»Moj Bog, Francka! Za božjo voljo, kaj delaš tukaj?«

Stopila je k nji in ji položila roko na rame.

»Lojza,« je izpregovorila Francka in vstala s svežnja. Vsa je bila še oplašena in ni mogla odgovoriti.

Lojza ji je pogledala v objokane oči, opazila sveženj na tleh in vprašala zopet:

»Kaj vendar delaš?«

»Pokoro,« je rekla počasi Francka in iskala v robcu suhega prostora, da bi si obrisala solze.

Lojza je nekoliko pomolčala, povabila pogled, ko je razumela odgovor:

»Ali je res?«

»Ne veš, kako sem nesrečna.«

»Ah, Francka, trikrat sem te nagovarjala, da bi se zapisala...«

»Lepo te prosim, Lojza, ne govori in ne očitaj mi še tega,« jo je naglo prekinila Francka in segla po svežnju.

»Ne zameri,« je bilo Lojzi koj žal, da je izpregovorila besedo, ki jo je zbolela.

»Kam greš?«

»Spodili so me doma, ko so zvedeli, in sedaj grem k Blagonki. Kaj hočem? Ta me ne zapodi, upam.«

»K Blagonki? — Tja ne moreš.«

Francka se je že prestopila, da bi hitro nadaljevala pot, ko se je že očitno dani. Lojzina beseda pa jo je ustavila.

»Ne morem?« je pogledala Lojzo s široko razprtimi očmi. Dolge vejice so bile kot v tenkih čopkih sprejete od solz.

»Blagonka in hči sta nekje na ravnem pri otavi in hiša je že več dni zaprta.«

Francki je zdrsnila cula na tla. Prijela se je za glavo z obema rokama in obupno kriknila:

»Kriste, kaj moram res v vodo!«

»Moj Bog, Francka, ali nimaš duše?« je Lojza vsa vztrepetala in stopila tesno k dekletu, ki se je začela stresati v joku.

Lojza jo je prijela za roki, Francka ji je omahnila na prsi in jokala. Lojza ji je objela glavo, jo tešila z rahlim božanjem in mislila, kako bi ji pomagala.

»Francka, lepo te prosim, izbij si iz glave tako misel, nič ne obupuj. Vse bo pozabljeno. Veš kaj, domov se vrni. S teboj grem, če hočeš, in jaz bom prosila očeta za te. Najbolj prav bo tako. Kaj bi se potikala okrog? Kaj ne, da greš?«

Lojza se je počasi ločila od Francke, upihnila svetilko, jo skrila v grm, prišla za sveženj in spet prosila: »Kar pojdiva, Francka.«

Francka je stala nema in gledala v Lojzo. Ali njen pogled ni motril Lojze. Strmela je v daljavo, kakor bi nečesa iskala. Po licih so se sledile srage, ki so jih začrtale posušene solze. Hipoma, kot bi nekaj našla, je odgovorila odločno: »Ne grem domov! Kamorkoli — samo domov ne.«

Iz besedi je zvenela tolika odločnost, da si Lojza ni upala nič več omeniti doma. Spet sta obe pomolčali.

»Tedad, kam pa?« je vprašala Lojza.

Francka je skomizgnila z rameni.

»K nam pojdi, ko nimaš drugam.«

»K vam?« se je začudila Francka in se zasmejala s suhim, prisiljenim smehom, polnim nevere.

»Zares. Vsaj za par dni. Tačas se morda vse kako preuredi. Kar pojdiva.«

Lojza je naglo poprijela sveženj, segla po Franckini roki in jo potegnila za sabo.

»Ne bodi abotna. Jaz ne grem. Taka, kakor sem, in k vam, pomisli vendar!«

»Za sedaj je to najboljše. Kar hitro!«

Francka je šla kot otrok brez volje za Lojzo, ki ni izpustila njene roke.

»Le hitro in tiho,« je za hipec obstala pri hiši in se ozrla po dvorišču. »Jera je v hlevu, brat še spi. Za mano.«

Lojza je odložila sveženj na skrinjo v svoji sobici.

»Glej Francka! Kar lezi v mojo posteljo in počij. Jaz grem vseeno še na faro. Maše ne zamudim, za uro molitve, ki jo imam danes pisano, mi Bog ne bo zameril. Ko se vrnem, se pomeniva in premisliva na dalje.«

Nato je Lojza naglo odšla, zaprla vrata, zasukala ključ in si ga vtaknila v žep. Neopažena je spet prišla na stezo in hitela v dolino.

Po maši je Lojza prestregla župnika pred zakristijo in ga vprašala, če ji utegne dati sveta v neki stvari. Župnik jo je povabil v pisarno. Potoma je govoril:

»Pri vas je sreča, da France ni vojak. Vi lahko delate. — Kako pa, ali brat kaj hodi pomagat k Jančarju?« je župnik postal pred vrati pisarne in iskal po žepu ključa ter motril Lojzo.

»Zdaj ne. Za jasensko setev bo pač spet treba. Za rateja begunec ni.«

Župnik je bral Lojzi z lica, da nič ne sluti o tem, kar je Jera tožila, in je bil tembolj prepričan, da je vse pretirano.

»No, kaj bi?« jo je vprašal v pisarni, kakor je imel navado nagovoriti vsakega.

»Nič veselega nimam, gospod.«

Ta se je takoj spet domislil Jančarice in Franceta, ali prejšnji odgovor Lojze mu je omajal slutnjo in tem bolj dvignil zanimanje za novico.

»Lojza ne hodi za prazne spletke semkaj,« je preudaril, sedel za pisalno mizo in Lojzi ponudil stol.

Lojza je pričela: Tako in tako sem našla Golobovo — in mu vse razodela.

»Kakor je žalostna ta novica — moj Bog, kaj bo še vse prišlo s to grozno vojsko — si vendar sila modro ravnala. Ali sedaj? Kaj misliš Lojza?«

»Domov naj bi šla, mislim jaz. Sramoti ne uidejo ne tako, ne drugače.«

»To bi bilo najbolje. Toda Golob! On je strašen človek.«

»Ko bi mu Vi rekli.«

»Tudi moji besedi se ne bo uklonil, vsaj takoj ne.«

»Par tednov je Francka lahko pri nas. Saj je dovolj dela.«

»Pri vas,« je poprijel naglo župnik. »Pri tebi, nič ne rečem, ali je France, je Jera.«

»Franceta poznam. Še zmenil se ne bo. No, in Jera, njej pa nič mar ni to.«

»Morda bolj kot vsem drugim.«

Župnik si je napol zatisnil oči, da je Lojza, ki mu je gledala odkritosrčno v obraz, opazila sumnjo v njih.

»Čudna je Jera in hudega jezika.«

»To je. Morda ne veš, in če ne, je prav da zveš: Franceta je prišla tožit, ali ne, pravzaprav Jančarico, da gleda za njim.«

Lojza je ostrmela:

»O, ti grda ženska, ti! Torej to je napravila!«

»Vidiš. In sedaj Francka, taka kot je, pri hiši? Ali ni težko?«

Lojza je pomolčala in zbiralala misli. Dobro se je spominjala onega večera, ko jo je svarila zaradi natolcevanja. Da si je pa Jera upala do župnika, to je bilo Lojzi odveč.

»Ne, gospod župnik, Jera je Jera, ali vse naše hiše ne bo uganjala. Prosim, dajte pomiriti Goloba, dotlej pa ostane dekle pri nas. Zanesite se name.«

»Meni prav. Storim, kar bom mogel, toda pomni, Lojza: brez težav to ne bo. Težke ure si nakladaš!«

Lojza je naglo odšla. Čimbolj se je oddaljevala od župnišča, tem bolj jo je pekla Jera. Francko je skoro pozabila in samo Jera in spet Jera ji je hodila na misel. In ko je vse dodobra presodila, se ji je zazdelo, da je ni pregledala v posebni luči, in rodilo se je prepričanje v Lojzi, da je Jera na Franceta ljubosumna. Skoro bi se bila na glas zasmejala temu spoznanju. Ali še enkrat je preletela vsa leta Jerine službe — in vsaka malenkost je govorila: Jera je ženska, ki si niti z mislijo ne drzne upati, da bi bila kdaj Francetova; toda sovraštvo vsaki drugi, ki bi se mu bližala.

Ko je prišla do Bogca vrhu griča, se je ozrla nanj in se pokrižala. Zapeklo jo je, da se je morda vseeno presovražno razburjala nad Jero.

»Saj ji vse odpuščam,« je obujala kes. »Morda si sama ne more kaj, ko je svet tako čudno prečuden.«

Zasukala je misli od Jere na Francko in prišla domov, kjer je srečala deklo na dvorišču.

»Kje je France?« jo je nagovorila prijazno.

»Na podu. — Sem že zakurila in pristavila. Mleko sem tudi scedila. Pisana ga ima vsak dan več. To je živalca,« je hitela Jera in potresala otrobe na rezanico za teličke.

»Prav. Po zajtrku greš pa ti takoj okopavat repo; jaz pridem za tabo.«

»Saj bi jo skoro sama, kar je še je.«

Lojza je bila vesela, da nihče niti ne sluti ne, kako gostjo da ima pri hiši. Oprezno je odprla sobo. Francka je spala. Prsti desne roke so bili zapleteni v težke kite. Lojza je obstala pri postelji.

»Kakor Magdalena,« jo je spreletela misel.

»Morda v sanjah umiva Gospodove noge s solzami in jih briše z lasmi.«

Tiho se je preoblekla, popravila zastorček na oknu, kjer je sililo ob vrzeli solnce na posteljo, in šla v kuhinjo.

Pri zajtrku je Lojza še enkrat naročila Jeri, kaj naj dela, in vprašala Franceta:

»Kaj ne, da je prav?«

France je bil čuda dobre volje, kakor se je bil prejšnji večer raztogotil pri Jančarici zaradi novice, da je bil zatožen pri župniku.

»Seveda je. Saj pojdem sam tudi tja, ko mine rosa, da na ozarah odkosim za krave.«

Jera je takoj odrezala malico kruha, ga zavila v predpasnik, zadela motiko in odšla.

Lojza je težko čakala, da je Jera izginila, potem je poklicala brata in mu vse razodela.

»Meni je vseeno,« je skomizgnil brat z rameni, ko je Lojza dokončala povest in ga vprašala, kaj da sodi on.

»Vseeno — ni res — prav tebi ne sme biti vseeno in Jeri tudi ne bo vseeno.«

»Jeri — Jeri — za zlomka no —«

»Ne kleti,« mu je hitro požugala Lojza s prstom.

»Saj to ni kletev,« je ugovarjal France in zastavil še enkrat: »Za zlomka je to čudno, kaj pravic ima pri hiši dekla.«

»Pravic — naj jih ima ali ne — za tožbe ji je vendar odprta pot.«

»Za kakšne tožbe? Ali ni pošteno plačana...« Zadnjo besedo je France izgovoril samo na pol, segel pod klobuk v lase in razširil oči.

»Saj se drugod tudi lahko toži, ne samo na sodniji.«

»V župnišču, kaj ne?« je planil brat in veselje mu je žarelo z lic.

»Kdo ti je pravil?«

»Nič ne taji. Sedaj jo imamo! Ti šklebeder ti stari — hahaha—« France je skočil kvišku in mahal s klobukom.

»Da si je upal ta kolovrat pikapolončasti kaj takega — ali jo izplačam!«

»Ne, brat, nikar! Jaz jo posvarim z lepa.«

»Ti kakor hočeš — in jaz kakor hočem. Sedaj nalašč. Golobova naj kar ostane pri nas. Le uđinaj jo in po dve kroni ima več na mesec kot Jera.«

»Ne, France,« je prosila Lojza.

»Je že vse dobro,« je mahal z rokami France in skočil po stopnicah v svojo sobo.

Lojza je obsedela.

»Saj mu nisem pravzaprav nič povedala in vendar ve. — Pa da je tako vesel — in se smeje.«

France je prišel naglo spet na dvorišče, žvižgal krog voza, včasih se zasmel in spet žvižgal židane volje, da se je Lojza še bolj čudila. Videla ga je, kako je zadel koso na ramo in odšel.

Lojza bi bila najrajša šla za njim. Ali imela je še posla v kuhinji, tudi Francko je morala počakati, da se prebudi.

Brat je pa korakal, klobuk po strani, na polje in obsedla ga je tista radost, ki čaka trenutka, da se znosi nad sovražnikom, in je prepričana, da ga stre.

Veselo je zapela osla ob koso na ozarah. Jera se je sklonila, oprla ob motiko in rekla:

»U, si priden.«

»Ne verjamem,« je odgovoril France in zamahnil s koso. Jera je spet zasadila motiko.

France se je komaj premagal, da ni bruhtil z jezo na dan.

Kosil je in brusil in razmišljal, dokler ni dokosil in dodobra preudaril, kako se znosi. Na smeh

mu je šlo, tako je bil samega sebe vesel. Obrisal je koso, jo obesil na češnjo in sedel na debelo korenino, ki je molela iz zemlje. Jera je pridno okopavala. France je izvlekel mehur in se začel ukvarjati s tobakom. Ko je dal prve dime, je zaklical:

»Jera, pojdi no sem!«

Jera se je ozrla in se namuznila:

»Čič ne da nič!«

»E, če gospodar vabi, naj posel uboga. Pomaličaj!«

»Saj mi je resnično že vroče,« je spustila Jera motiko v razor, si otrla pot in šla konec njive, kjer je imela pod plevelom skrito malico. Na to je prisledla h gospodarju, poiskala pipec v žepu in si razgrnila predpasnik na kolena.

»Jera, koliko let si že pri nas?«

»Ali ne veš? Enajsto teče.«

»Jera, povej, ali se ti je godila kdaj krivica pri nas?«

Dekla je obstala z zibajočo se brado in ga pogledala. Nato je prikinknila zalogaju suhega kruha, da ga je spravila skozi grlo, in rekla:

»Nikoli ne. Zakaj me vprašaš?«

»Zato, ko ne razumem, zakaj jo ti meni delaš?«

»Bož ve, France, da je nisem nikoli.«

»Bož ve, da si jo, in jaz tudi vem.«

»Ni res,« je vzkipela Jera.

»Nič se ne bova prepirala. Jaz sem danes židane volje: »Na — France je segel v žep — »Tu je hranilna knjižica — le preglej, do vinarja je vse naloženo, tu je poselska knjižica — in tu za en mesec naprej plača. In sedaj, Jera, z Bogom in pojdi, če hočeš, koj k župniku in mu še kaj povej.«

France ji je vržel knjižici v naročje in vstal.

Jeri je padel iz rok kosec kruha s pipcem vred in se zakotalil po bregu. Široko odprta usta so zevala za Francetom, suhe prsi so se ji vzdigo-vale, dokler ni planila še ona kvišku, pahnila obe knjižici s kronami vred iz naročja in začela z jokom:

»Lažeš! Narejeno ti je, od tiste babe ti je narejeno! Nikoli te nisem tožila, njo pa sem in še jo bom.«

Nato je izlila jezo v glasen jok in se namerila proti domu. Potoma je ugovarjala:

»Enajst let sem trpela kot kamen na cesti, sedaj me mečeš pod kap, jeseni, ko ni služb — za zahvalo — le spravi tiste knjižice — jih ne maram —«

France se je pasel nad njeno jezo in jokom. Puhal je mogočne dime, pregledaval ponepotreb-nem koso in njen klep.

»Saj je vseeno!« je zakričal za njo. »Pri županu dobiš vse, da veš,« je dodal, ko se je sklonil po bukvice in pobral krone. Spet je sedel pod češnjo, gledal za Jero, ki je tekla proti domu, in je bil ves srečen.

Jera je prijekala domov in zatožila Franceta:

»Ah, Lojza, spodil me je, zaradi tiste babnice grde! Taka krivica! Bo že videl.«

Lojza je naglo priprla kamro, da ne bi zagledala Francke Jera, ko je bušknila v sobo.

»Zakaj si ju obrekovala?« je rekla čisto mirno Lojza.

»Franceta nisem nič. To je vse ona naredila, ta kača!«

»Jera, ne tako. Kaj vidiš pazder v očesu svojega brata —« je rekla Lojza resno in ji požugala.

Jera je ihtela in si brisala solze in ni nič odgovorila.

»Če hočeš, Jera, grem, da ga pogovorim.«

Jera je proseče pogledala Lojzo.

»Saj ga ne boš, ko je tako sam svoj. Uh, kakšno sramoto mi naredi.«

»Bom ga. Toda Jera: Enkrat za vselej pomni, da si ne izmisliš še kaj takega.«

»Ne bom ne,« jo je Jera gledala še vedno proseče.

»Pojdi torej v zelnik in oberi gosenice, jaz grem pa k Francetu.«

Jera si je brisala solze, Lojza je šla k njivi, kjer je še vedno sedel v senci France.

»Ali je že šla?« je izpregovoril že oddaleč sestri.

»V zelnik sem jo poslala.«

»Kam? Pri nas ne bo!«

»Ne ne, France. Saj je dobila, kar si ji namenil. Sedaj odpusti. Je bilo čisto zdravo za njo in za te.«

»Zakaj zame?«

»Saj sam dobro veš. Brez nič tudi ni.«

»Kaj ni brez nič?«

»Ne taji: Nič ni, res je, in vendar je nekaj. Zato imej pamet, ko še ni prepozno. Jera pa naj ostane in mir naj bo pri hiši.«

V tem je na nasprotnem bregu prišla na njivo ženska. France je vedel takoj, da je Jančarica. Nasmehnil se je skrivaj v daljavo, da bi ji povedal: »Ali sem jo, kakor je zaslužila!« Nato je pa zinil na glas kakor jezen:

»Ti držiš z njo.«

Lojza pa je vedela, da France ni bil več jezen.

(Dalje).

Iz pozabljenih pisem.

Višnjevi listi.

I.

V mojih razgaljenih prsih brez konca kriči.
Če bežim, za menoj beži.

Smrti in življenja se bojim . . . Jesen šumi.

II.

V ekstazi te zrem, vsega bledega, groznega,
potnika poznega pred seboj.

Kdo je bil luč in kdo sanje?

Grozno je v meni nocoj!

O, vjela bi Sfinči oči in pogledala vanje!

III.

Dvanajst črnih vranov je temo prelomilo,
se k meni spustilo —

Ali še bije srce? Alijenja? Ah, ne vprašuj! —

V vranjih očeh so se zelenkaste luči prižgale.

Finale! —

France Bevk.

Dva hipa sedanjosti.

I.

Ne vprašuj: Kako ti je? Si zdrav?

Vprašaj me eno samo besedo: Živiš?

In razprostrl bom roke

in ti v hvalni pesmi odgovoril lačen in bos:

Živim, živim, živim! —

II.

Vstopi se k mojemu srcu in vprašaj:

Kaj poješ?

Ne bo ti odgovorilo.

Brnelo bo ko žica v vetru,

brnelo vedno huje, ko vihar,

brnelo z močjo gigantskih sil

in molče govorilo največjo vseh resnic

in umrlo.

France Bevk.

Tiha nedelja.

Ali je brizgnila kri od Soče,
ali je plamen — zlat prt odel snežnike:
krvavo žarijo, molče govorijo
besede velike.

Obstanem in gledam: še srce krvaví,
obstanem, poslušam: še srce molčí
in molčí —

Pred mano tiha polja tiho zelenijo,
v mladem vetru tiho tihe setve valovijo
in drevesa tiho poganjajo,
ko da pod nebo sanjajo.

O, ko se v njih vse vihre zberó,
hrešče zaječijo
in še molk srca preglasijo! —

Joža Lovrenčič.

Boji.

F. S. Finžgar.

IX.

»Ali si ga pregovorila?« je vprašala Jera Lojzo,
ko se je vračala mimo zelnika.

Lojza je skomizgnila z rameni.

»Upam, da. Ne ve se pa ne. Je čuden, saj ga
poznaš.«

Jera se je sklonila spet k zelnatim glavam in
nič upanja ni imela. Preudarjala je, kam bi šla.
»Do sv. Jurja grem gostovat, saj imam denar. In
kako dnino tudi še ujamem. Ali pomnita naj me,
če pojdem. Še jima bom stavila sive lase v glayo.«

Jera je polagoma zašla od žalosti na pot ma-
ščevalnih misli in je trla gosenice, da ji je zelen-
kasta voda brizgala izpod palca.

V tem je prišel mimo zelnika tudi France,
ki je še posedel pod češnjo in opazoval Jančarico
na nasprotnem bregu. »Ali se ji bo zdelo, ko zve,
kako sem zapodil Jero!« je razmišljal in se veselil
tiste ure, ko ji sam to razodene in mu ona hva-
ležno poreče: »Prav si imel, France.« Šele ko je
Jančarica oprtala koš, se je dvignil tudi France s
korenine in šel proti domu.

Ko je zagledal Jero v zelniku, ga je nekaj
ustavilo. Njegove vesele misli so se zmračile. S
silo se je pognal, da je šel dalje. Gledal je v tla,
ali kljub temu je dobro videl, kako mu Jera obrača
hrbet — in zdelo se mu je, da vsa togotna šari
med zeljem. To ga je speklo in še bolj ga je za-
bolela misel, da bi mu utegnila Jančarica očitati,
češ, užugala te je. Sunkoma je okrenil glavo proti
zelniku, poprijel trje za kosišče in zavpil nad Jero:

»Kaj imaš opravka v našem zelniku? Izgubi
se! Imam že drugo deklo.«

France je zamahnil z roko in postavil koso na
ramenu kvišku — na boj.

Jera je zbežala na nasprotni strani iz zelnika
in potoma sunila z nogo par glav, da so se nagnile
na zemljo. Sključena je stekla po stezi, za streljaj
pred Francetom se je pa ustavila, požugala mu z
obema pestmi in mu zagrozila: »Boš že videl, pre-
šuštnik!«

France se je nagnil, da bi skočil za njo in
jo udaril po umazanih ustih. Toda sram ga je po-
stalo, premačal se je ter zažvižgal. Celo tako
moški je bil, da je obesil koso na plot in šel v
deset minut oddaljeno opalto h Korenčku po
tobak.

Jera je priburila domov prav tedaj, ko je
Francka pomagala Lojzi nositi vodo za opoldansko
vrdejo. »Ta je ta nova,« je presunilo Jero, toliko
da se ni sesedla. Oči so se ji izbulile, prsti so se
ji krivili in najrajša bi bila planila nad Francko.

»Ali si obrala?« jo je nagovorila Lojza.

»Naj le ta nova obira,« je zarežala Jera, po-
gledala kakor skopec divje na Francko in drvela
skozi vežo v svojo sobo, od koder se je čulo lopu-
tanje vrat in škripanje pokrova njene skrinje.

»Jezus, kaj sem ji naredila? Kako je huda
name!«

»Nič ne maraj. S Francetom sta se nekaj
sprla.«

Lojza je postavila škaf pred hlev in šla za Jero.
Francki je utripalo srce. Iz hiše so doneli neraz-
ločni, jezni klici Jere. Lojza se je vrnila vsa ža-
lostna iz hiše, kmalu za njo je privlekla Jera svojo
skrinjo na dvorišče in kričeč in zmerjajoč bežala
k sosеду, od koder je naglo priropotala s samo-
težnim vozičem, naložila nanj skrinjo in jo od-
peljala.

Francka se ji je skrila v hlev. Tamkaj je slo-
nela in božala teličko, ki jo je gledala z velikimi,

dobrimi očmi. Ni razločila, kaj je kričala Jera. Ali jasno je čutila, da je ona vzrok.

»Doma zaradi mene vojska, tu prepir spet zaradi mene — in po vsej fari se bo govorilo samo o meni.«

Francka je objela teličko, ki je iskala z mokrim smrčkom ob njenem žepu skorjice kruha.

»Ne jokaj, Francka,« je vstopila Lojza.

»Jaz grem, Lojza.«

»Ne pojdeš. Sedaj si naša. Le meni se zaupaj, vse bo še dobro.«

»Dobro?« je ponovila Francka, spustila teličko in se naslonila ob jasli. Roke so ji omahnile in glava se ji je povesila.

»Dobro!« je ponovila še enkrat kakor sama sebi in se bolestno nasmehnila.

»Le ne obupuj! Lepo pridna boš pri nas, kaj ne, Bog ti bo odpustil. Matija se vrne in vse bo dobro.«

»Bog mi je že odpustil, to vem, toda ljudje mi ne bodo nikoli in Matija — o, saj ga ne bo več nazaj.«

Francka si je zakrila z rokami obraz in je začela spet ihteti.

»Ne smeš, Francka,« je stopila Lojza k njej in jo tešila. »Vse izroči Bogu. Boš videla, tako se izteče, kakor je najbolj prav. On že ve, zakaj nas pokori.«

»Oh, Lojza, kako si ti srečna! Naj bo, jaz ostanim pri tebi. Kot otrok te bom ubogala; kaj ne, da me ne pogubljaš?«

Lojza se je sklonila k Francki in ji poljubila od solz mokro lice: »Revica moja, pojdiva na delo.«

Ko sta postavili pred hlev koso, da narezeta za živino, je prišel France.

»Tak je vendar šla!« je začel, obesil koso in si odpasoval oselnik.

»Silno je bila raztogotena,« je omenila Lojza in devala v slamoreznico, Francka pa je vsa zardela sukala kolo.

»Naj gre, kakršna hoče; samo da je šla, ta jezik! Lej, Francka, sedaj si ti vdinjana. Jera je imela po osemnajst kron, tebi dve pridam, če ti je prav.«

»Meni ni treba več, še toliko ne. Če sem prav zastonj.«

»No-no-no,« je hitel France. »Torej po dvajset. — Sedaj moram takoj po travo, da ne ovene. Ena naj gre z menoj.«

»Naj gre Francka, jaz skuham južino.«

France je pripeljal okomatano kobilico in Francka mu je pomagala napreči, nato sta sedla na voz vsak na svojo plat in se odpeljala.

Francka je molčala in gledala v dalj, France bi bil rad začel pogovor, pa ni vedel, kako bi. Slednjič je vendar sprožil: »Francka, nič se ne boj pri nas. Ne bo ti hudega. Veš, Matija sem jaz res rad imel. Kar pri nas ga počakaj. Potem pa zaplešemo in mir besedi in oče Golob se bo koj unesel.«

»Bog ve, kdaj bo konec vojske.«

»Ne bo dolgo. Saj sem bral, da je nemški cesar rekel: Fantje, preden se drevje obleti, smo doma. In tako bo. Na jesen se vrnejo.«

»Ali koliko jih bo tam ostalo!«

»Nekaj že, seveda.«

»Matija gotovo pade.«

»Beži, beži. Vsaka tako pravi, ko se boji za svojega — moža ali ženina. Če bi bilo tako, bi ne bilo nobenega nazaj.«

»Vseeno ni bilo prav, da si dal Jero proč. Jaz ne bom mogla dolgo služiti. Saj veš,« je omenila Francka po kratkem molku in se obrnila v hrib, ker mu od sramu ni mogla pogledati v oči.

»Lepo te prosim: kar tiho od Jere. Ti nimaš nič pri tem in konec besedi. Drugo pa — o — nismo taki, da bi te v hudih dneh vrgli pod kap. Francka, toliko pa Matic še ima, da bo enega otročka preživel, če se drugače ne prekrene. Za botra mu bom, kar velja.«

Privzila sta do njive, Francka je gospodarja hvaležno pogledala in Matic se je začudil lepim očem in se je veselil, ko je gibka skočila z voza in grabila travo zlahka in ročno, vse drugače, kot Jera, ki je redno obgodrnjala vsako reč. France je nakladal, »ta nova« mu je prigrabljevala in nič nista govorila. Le nad kobilico, ki se je vtilkala v tla, je včasih gospodar zavpil.

Ali ob molku je France imel tele misli:

»Presneto sem bil pravzaprav neumen, da se nisem vseeno oženil, ko se dobe takele dekleta. — Seveda — sedaj bi je ne dobil več. Oči imam še mlade — lase pa sive. In za te se neveste nič kaj ne pulijo. — E, bo pač kaka vdovica dobra — po vojski.«

Ob tem je France nehote pogledal na nasprotno brdo, na Jančarjevo polje.

Pri Golobovih pa je bilo tisto jutro huje od pogrebščine. Ne on, ne ona nista zatisnila očesa, dasi tudi besedice nista izpregovorila in sta skrivala vsak svojo bolečino. Mati je vstala še pred dnem in odšla. Golob je ni vprašal, kam gre. Vstal je mrk in je čutil, da se mu tresejo roke, ko se je oblačil. Brnjal je po dvorišču, po hlevu, po podu.

Klobuk mu je visel na oči. Stari hlapec je jezno kašljal, ko ga je videl takega, dekli sta se suvali s komolci in si mežikali. Obe sta že vedeli, da je Francka ušla od hiše. Sin Jakec, ki še ni bil dozorel za vojake, je izpraševal po mami in se skrival jeznemu očetu.

Ko se je vrnila Golobovka, je namignila njemu, ki je šel pokoncu za njo v hišo. Samo z glavo je potresel in jo vprašajoče pogledal.

»Štiri ženske sem najela in sem jih poslala za njo.«

»To je prav,« je rekel Golob in truden sedel k peči.

»Če bi si bila kaj naredila!«

»Trmasta je dovolj,« je menil Golob in se presedel na klopi.

»Moj Bog, saj veš, da me mora biti kraj, če se to zgodi. Kakšen si!«

Golob je napol vzdihnil, napol se odrgral, pa ni imel kaj pljuniti iz suhih ust, vstal in šel iz hiše. In ves dan je motovilil krož oglov, nikomur ni nič ukazal, niti k jedi ga ni bilo.

In vrnila se je prva ženska, ki ni nič zvedela.

Prišla je druga in pravila, da so pri Tacnu potegnili neko žensko iz Save. Mati je zajokala, Golob je žvečil s čeljustmi in pihal skozi nos, da je komaj spravil iz sebe:

»Kdaj — kdaj so jo?«

»Včeraj, no! Ta ni bila Francka.«

Golob bi bil žensko najrajši udaril.

Tudi tretja odposlanka ni nič zvedela.

Zadnja pa, ki je prišla s hribov, je razodela: »Francka je pri Maticu na Kozjem hribu. Za deklo se je vdinjala.«

Mati jo je plačala. Golob pa ni strpel in je pomolil za njo skozi vrata krono za pridav.

»Bog bodi zahvaljen,« je vzdihnila mati, ko sta bila sama. Golob se je pa takoj potuhnil in razsodil:

»Naj le poskusi, kako tuje duri po petah bijejo.« Potem je pa vprašal ženo, če ima kaj jesti.

Da je ta zadnja ženska dognala, kje je Francka, ji je pomogla Jera, ki je trosila zgodbo od hiše do hiše po vsem razsežnem Kozjem hribu. Natolcevala in obrekovala je s toliko gorečnostjo, da so ljudje zijali čuda, tleskali z jeziki in majali z glavami. Na večer je Jera obstala sredi tobakarjev pri Korenčku in si privoščila dva fraklja strdenega žganja — za pogum na zadnjo pot — k Jančarici. In nastopila jo je osvete željna o mraku.

Jančarjevi so bili pri večerji, razen gospodinje, ki je imela opravka v kuhinji, ko je stopila Jera na prag.

»Dober večer, gospodinja,« je nagovorila Jera hinavsko sladko Jančarico.

Ta se je ozrla izpred peči in hladno odzdravila: »Bog daj.«

Napela je oči in jih ob luči zasenčila z roko, da bi spoznala v temi, kdo da je. Jera se je prestopila čez prag.

»Lej jo! Jera! Saj te resnično nisem spoznala, ko te skoro nikoli ni k nam.«

»Nimam hoditi po kaj. Tisti pa, ki so jim mar takele vojskine vdovice, pa že pridejo, je-li?«

»Jera!« je rekla Jančarica in se upokončila pred njo.

Jera se je začela zlobno hihitati in se tolči ob kolena v smehu.

»Veš kaj, Jančarica, Matic me je zapodil in si vzel mlado deklo — hi-hi — in kakšno? Hi-hi-hi — ene sorte tiči skup lete — tisto Golobovo, ki je zafrečkala svoje poštenje in so jo doma vrgli skozi duri. Sedaj boš pa ti zadaj, ali pa bo imel Matic mlin in žago. Saj stara koza celo vrečo pregrizne, če ne more do soli.«

V Jančarici je zavrelo. Topotnila je z nogo, roke stisnila v pesti in velela:

»Ven, ven! Poberi se, grdoba pijana!«

Tedaj je tudi v Jeri izbruhnulo. Roke je vprla v boke, pomolila komolce naprej in začela:

»Le udari, kar udari! Prešušnica! Mene si izgrizla od Matica, kjer sem popustila kri in moč. V grehah se valjaš, ko mož preliha kri, hudoba. Fej te bodi — tebe in Matica in óne halodre!«

Jančarici se je zameglilo pred očmi. Zagrabila je burkle in jih nastavila v Jero. Iz hiše je prišel begunec Roman, za njim dekla, otroci. Roman je zaklel po poljsko in iztegnil roko po Jeri, Janezek se je stisnil k mami, jokal in klical: »Po tlica, po tlica!«

Jera se je umaknila čez prag in kričala z dvorišča:

»Razbojniki! Sram vas bodi! Vsa vas smrdi od vaših grehov! Še prahu na podplatih me je sram. Odrgnem si ga, da ne zanesem te kuge drugam.«

Jera je pobrskala z nogami, kakor pes, ko zagreba lastno blato, da ji je krilo odletavalo. Nato se je spustila v tek po hribu. Begunec je pobral poleno in zalučil bi ga ji bil v pete, da ga ni prestrigla Jančarica.

»Pusti, pijanko!«

»Pojdimo molit,« je nato dostavila in šla z družino v hišo.

Ko je Jančarica spravila po molitvi otroke spat in so odšli tudi vsi drugi, je šla v kuhinjo, dasi

ni imela posebnega posla, in se je naslonila na ognjišče. Na okajeni steni je gorela majhna lučka.

»Kaj se je pravzaprav zgodilo?« je začela pre-mišljevat. »Da je Matic spodil Jero! — In Jera je pridirjala nadme in me dolžila. — In Matic je vzel tisto Golobovo za deklo. — Le kako je sramotila njega! — Da bi bil France tak? — Saj ni mogoče! — Ampak da vzame k sebi tako žensko — in Lojza! Svetnica. — Saj se nič več ne spoznam. — Grda vojska, vsemu svetu se je zmešalo.«

Jančarica je slonela, krogi nje je brnel roj muh, v glavi so se ji sukale misli — od začetka do konca — in od konca k začetku, dokler se ni ustalilo vse vrenje ob edinem vprašanju: »Zakaj je šla Jera, zakaj je prišla Golobova?« — »Prav je, da ima mlado deklo,« je bil prvi pomislek. »Mi bo dal vsaj mir in se ne bo obešal tod ter čakal Blažev smrti. Vzame naj jo, saj je iz dobre hiše.«

To je bila prva misel.

Ali še hitreje jo je izpodrivala druga. Francka jo je pehala od sebe. Čim bolj pa jo je pehala od sebe, tem bolj krčevito se je oklepala njenega srca. Nič več si ni mogla utajiti, da jo vendarle draži taka nastava pri Maticu, in izmislila in pripravila si je za »sivega strica« perečo besedo, s katero ga zbode, ko se prvič spet srečata.

Na smeh ji je šlo, ko je še enkrat preudarila, kako ga izplača.

»Da bo vedel, norec stari, in si desetkrat pre-misli, preden se spet prislodka k nam. Za las ne premakne nobene reči več pri nas. Bomo že kako, saj je Roman vsak dan močnejši.«

Gospodinja je predstavila nekaj kuhinjske po-sode — brez potrebe seveda — segla po luč na steno in hotela iti spat.

Prav takrat je rahlo potrkalo na vrata.

Prvi hip se je tako prestrašila, da ji je skoro zdrsnila luč iz rok.

Potrkalo je še enkrat.

Franca je postavila luč na ognjišče in šla k vratom:

»Kdo je?«

»Nekaj bi ti rad povedal, Francka.«

Jančarica je koj spoznala Matica.

»Pa zdaj hodiš,« je rekla nekoliko zadirčno in je imela pripravljeno besedo na jeziku, da bi ga ostrknila kar skozi zaprta vrata. Ali vedi ga, kako ji je prišlo. Namesto zabavljice je odrinila zapah in mu odprla.

»Zgodaj hodite spat,« je rekel Matic, ko je sto-pil skozi duri in jih tiho zapiral za seboj.

Francka je videla njegov obraz, kako je žarel veselja.

»I seve,« je zategnila Franca, »mi stari in otroci spat — taki-le mladi fantje pa voglarit.«

Matic ni nič razumel, kam cika, in se je smejal ter hitel:

»Danes sem jo izplačal! Preklicani kolovrat stari! Ali veš, da naju je Jera tožila pri župniku?«

»Jera?« je osupnila Jančarica in še mar ji ni bilo več zabavljice, kakor si jo je izmislila zanj. S predpasnikom mu je pobrisala stol in ga povabila:

»Sedi no in povej! Kar tukaj, da jih ne bova budila v hiši.«

Matic ji je razodeval naširoko vso zgodbo, Franca ga je hvaležno gledala.

»Ali sem naredil prav, ali nisem, kaj?«

»Prileže se ji!«

Nato je povedala Jančarica zgodbo z Jero; Matic jo je verno poslušal in jo spremljal z jeznimi vzkliki.

»To je prav, to je prav, da se je vse zvedelo,« je ponavljal in nametal na Jero še kopo grdih pri-tikljajev, potem pa naglo dostavil: »A — in ti ne veš, kako smo zamenjali! Golobova — ho — tako ji stoji k rokam vsako delo, da je le veselje.«

Francka je na eno oko napol zamižala in ga pomenljivo pogledala:

»Le glej, da se navsezadnje še z Matijem ste-peta, ko se vrne z vojske.«

Franca se je smejal in se drgnil po stegnih.

»Le smejaj se,« je rekla Jančarica resno, da je Matic pri tej priči utihnil.

»Boš že videl. Prilika naredi tatu.«

»Francka,« je vzkliknil Matic tako glasno, da je Jančarica položila prst na usta in mu velela: »Pssst!«

»Francka,« je ponovil Matic tiše. »Lepo te pro-sim, nikar me ne draži. Ali ti more še kdo bolj dokazati, kako te ima rad, kot sem jaz. In zato te nocoj kar naravnost vprašam: Če bi se Blažu kaj primerilo — Bog ve, da mu ne želim smrti — če bi se mu kaj primerilo, če bi, postavim, padel, ali mi daš kaj upanja, Francka?«

Matic je vstal in stopil do ognjišča, kjer je ves čas slonela Jančarica.

»Pustiva to, lepo te prosim.«

»Ne veš, koliko trpim. Reci no. Kar narav-nost reci.«

Francka mu je pogledala v oči, ki so koprnele vanjo.

Matic je molčal in nagosto dihal ter iskal njene roke.

Francka se mu je umaknila in rekla boječe kakor dekle: »Bomo že videli.«

Matic je pa čutil, da mu je stisnila roko, in je odšel tako vesel skozi duri, da bi bil skoro zavriskal.

X.

Prvi ranjenci so dospeli v Ljubljano s severnega bojišča. Vsekrižem po deželi se je raznesla ta novica. Nekateri izmed svojcev so dobili karte, kjer so jih ranjenci vabili v Ljubljano. Na vlakih se je povečala gneča, po cestah so drdrali vozovi. Gruče žensk so hodile po mestu od bolnice do bolnice, noseč seboj cekarje, polne jedi. Počasi, z grozo in strahom so drsale po dolgih hodnikih vojašnic in iskale svojcev in znancev.

Med tistimi, ki niso imeli svojcev v vojski, pa so šli kljub temu v mesto deloma iz radovednosti, pa tudi iz sočutja, je bil Matic. Drugo nedeljo po Malem šmarnu je navsezgodaj zapregel kobilico, stisnil pod sedež nekaj klobas in steklenko brinjeveca ter se je napotil. Povedal pa niti Lojzi ni, kam da gre. Strah ga je bilo, ko je mislil, da mu bo vsak z lic razbral, kaj ga pravzaprav žene v Ljubljano: da gre poizvedovat po Jančarju.

Porazdelil je klobase, potočil od sobe do sobe brinjevec in ni zvedel ničesar. Postajal je pri raznih gručah, kjer so svojci obkrožali ranjenca z zavazano glavo, prisluškal, ponudil pijačo, ki se je ranjenec ni branil, in šel spet do druge sobe, ko je v vseh očeh bral: »Kaj se siliš med nas?« Nezačuden se je vrnil proti domu. Potoma je naložil nekaj žensk, ki so hodile peš. Poslušal je njih pogovor, ko so gostobesedne pripovedovale, kar so zvedele: da je Rusa kot listja in trave, da jih na enega naših pride po deset, da so bili strašno lačni in so jedli sirov krompir in zeljnate glave.

Pred županovo krčmo je stalo vse polno voz. Zavil je mednje tudi Matic; ženske so se mu zahvalile in šle svojo pot, sam je pa krenil v gostilno, kjer je bilo natlačeno ljudi in pogovor samo o vojski in o ranjencih.

Matic je iskal, kam bi sedel, dokler ga ni povabilo omizje znancev — in se stisnilo na klopi, da je dobil prostora.

Komaj je pa sedel, se odpro vrata, med njimi se pojavi Strgar z bičem v roki, za njim pa Matjažev Jernej.

»Vojskovalca sem pripeljal! Vina gor!« je kričal Strgar in trkal z bičevnikom ob tla.

Vsa omizja so hipoma utihnili in se ozrla proti vratom, kjer se je pojavil Jernej. Na levem licu je imel velik kos obliža.

»No, Jernej!« se je iztegnilo bogvekoliko rok proti njemu in so ga vabile k mizi.

Jernej se je pa muzal in mežikal z drobnimi očmi, šel od mize do mize, kjer so mu napivali, dokler se ni ustavil pri domačih župljanih in sedel k Maticu. Ta je bil ponosen na to in je koj naročil: »Štefan na mizo!«

»Kako je bilo, Jernej?« so vsa omizja tiščala vanj.

»Dobro za vas pri polnih litrih,« se je obotavljal Jernej in pomaknil čepico nazaj, dvignil polni kozarec in napil: »Živio cesar, domovina!«

Krčma se je odzvala in tolkla s kozarci ob mizo. Vseposvoda je utihnil pogovor.

»Ali te je Rus?« je začel Matic vnovič.

»Me je, ampak jaz sem jih še drugače.«

»Kozak te je s sulico, kaj ne?« se je vtaknil vmes sosed.

»Kaj sulica! Te se ne bojimo še tolikanj ne, kakor metle, ki jo zgrabi ženska. Ampak šrapnela! To je hudir.«

Jernej je spet segel po kozarcu in mimogrede ponosno pogledal po hiši.

»Saj še vsi skup ne veste ne, kaj je to šrapnela,« je povzel Jernej. »To je iz topa krogla, votla, in ko nadte prileti, se razpoči in vsuje za tole kapo,« Jernej je snel čepico, da je mogel pokazati, »samih krogel od vrha nate. Pa se jim skrij, če se moreš. Jaz sem tiščal glavo za krompirjev grob, ko počí — punf — pèc — pa je šla skozi lice in tukaj-le so mi jo vzeli ven.«

Jernej je razgalil bluzo, da je pokazal pod ključnico rano, kamor se je zataknila krogla.

»Bog te je obvaroval, Jernej; sedaj si dober.«

»Bog in pa ta-le, ta-le!«

Jernej je pokazal na čepico, kjer so bile prišite svetinjice Matere božje. »Dober sem za štiri tedne. Ravno pšenico usejem, potem gremo spet nad Rusa.«

»Kakšni pa so Rusi?« je vprašal nekdo.

»Rusi? Veliki kot hrasti in toliko jih je, da je vse rjavo, kamor so peljale oči.«

»Ali si katerega?« ga je vprašal spet drugi in pomeril z rokami, kot bi streljal.

»Bog ve koliko. Ampak krogla, to ni nič. Bajonet.«

Jernej je planil kvišku in potegnil Strgarju bič iz roke, stopil na sredo hiše in pokazal:

»Vidiš, tako-le sem jih: štrrrk v prsi, nato sem ga vržel čez glavo — štrrrk — pa drugega na bajonet.«

Ljudje so plašno gledali, tuintam se je kdo nasmešnil, ženske so sklepale roke.

Ko je Jernej odložil bičevnik, se je oglasil pogumno občinski sluga Petrin:

»Jernej, ne boš zameril, če te ga ne razumem, kako si ti metal Ruse čez glavo, ko si prej rekel, da so kot hrasti, in ti — nisi — saj ti nič ne opo-
našam — najmočnejši v fari.«

»Ti dolgopeta sulica poganška ti,« se je raz-
hudil Jernej, »ali ti veš, koliko je človek močan, ko
ga zdravega — ne ena, ampak deset smrti drži za
vrat — hej! Kdaj pa si še ti bil v smrtni nevar-
nosti? Ko si se pijan zibal domov in te je stara ča-
kala z mokro cunjo na pragu!«

Gosti so se zasmeli, Jernej je pomežiknil in
se obližnil po kratkih brkih.

Tedaj je Matic pokašljaj in se pripravil na
vprašanje:

»Jernej, ali jih je veliko padlo?«

Matjažev je pogledal v strop in pomolčal. Nato
— še vedno gledajoč kvišku, rekel resno:

»Boste že zvedeli. Toliko pa vam lahko po-
vem, da od sedemnajstega ni nihče več cel. Če ima
samo kroglico tako-le kot jaz, se lahko od veselja
na glavo postavlja.«

Ženske so vzdihnile, nekatere so si brisale oči,
moški so molčali in gledali v mizo. Jernej je pihal
cigareto in vrtel kozarec v roki.

Spet se je Petrin opogumil, jezen, da ga je
Jernej prej tako osmešil, in je prvi izpregovoril:

»Če se ti ni le zdelo. Povej nam katerega, saj
jih je dosti iz naše fare in vas je bilo več pri isti
kompaniji — in reci: Ta-le in ta-le je padel.«

»No, če hočeš: Naš organist na primer. Sam
sem ga videl, ko so ga pokopali. Ali pa Matija, ki
je mislil Golobovo vzeti: mrtev! Zraven mene je
obležal in še zastokal ni, ko ga je zmanjkalo. Pa
boste že brali.«

»Jezus, Jezus,« so mahale ženske. Pijača se je
vsem uprla in začeli so plačevati ter odhajati.

To priliko je porabil Matic, da se je nagnil do
Jerneja in vprašal:

»Kaj misliš o Jančarju?«

»Nič ne vem. Je bil pri drugem bataljonu.«

Matic je hotel še več izpraševati, ali zdelo
se mu je, da ga vsi opazujejo, zato je poklical
in plačal ter odšel z drugimi vred. Jerneju je po-
nudil voz.

Ko sta prišla pred hišo, je tamkaj stal župnik
in se pogovarjal z županom.

»Jernej!« je vzkliknil župnik vesel in mu po-
dal roko. »Bog te sprejmi!«

Jernej je počil s petami in salutiral.

»Ali greš domov? Ranjen? Sedi k meni, jaz
te popeljem.«

Matic se je odkril oddaleč župniku, ko je slišal
povabilo, in se naglo sam odpeljal. Župnik pa je

posadil Jerneja na desno, mu dal smotko in velel
pognati.

Potoma ga je izpraševal o dogodkih na bojnem
polju in Jernej je bil dokaj bolj skromen kot v
krčmi.

»Tako-le je po pravici: Saj nihče nič ne ve,
kako je pravzaprav. Tam naprej, tu nazaj, tu mrtvi,
tam mrtvi — enkrat stradaš, enkrat si presit. Saj
smo vsi kot ponoreli.«

»Bog se nas usmili,« je vzdihnil župnik.

»Pa samo ta,« je hitro poprijel Jernej. »Če ta
tam gori ne poprime, ne vem, kaj bo. Zoper dva,
ne rečem — zoper deset je težko.«

Nato je Jernej povedal o organistu in o
Matiju, »o drugih pa nič ne vem,« je dostavil
pravično.

Prišla sta pred Matjažev dom, Jernej je izsto-
pil in spet salutiral.

Župnik je bil potr. Mislil je na organistovo
družnico in na njegovo orgljanje ob mobilizaciji.

»Slutil je. Duša vseeno sluti prihodnje reči.«

In mislil je na Golobovo Francko.

»Same nesreče! Če se ne bliža sam sodni
dan.«

Tako se je zatopil v žalost, da ni opazil Go-
loba, ki je šel po cesti pred njim.

»Golob,« je rekel hlapec in pokazal z bičem po
cesti in tako opozoril župnika.

»Ustavi,« mu je velel in povabil ključarja Go-
loba, naj prisede.

»Ali ste slišali? Jernej, ki se je vrnil iz Galicije
ranjen, mi je pravil, da je Matija padel.«

Golobu je šinila rdečica v lice.

»Tako,« je rekel hladno.

»Kaj pa bo s Francko?«

Golob je pobledel in pogledal čez polje:

»Kar si je skuhala, naj pa sné.«

»Ne tako, oče Golob,« je začel župnik. »Saj je
itak hudega dovolj, nikar si še sami ne prikla-
dajmo!«

»Jaz tudi tako pravim,« je potrdil Golob in gle-
dal v hlapčev hrbet. »Desetkrat rajši bi bil do tal
pogorel, kot to sramoto, kakor mi jo je napravila
ta deklina.«

»Žalostno je, hudo je, ali kaj, Vaša je in jaz bi
želel, da je ne gonite od hiše. Nazaj naj pride.«

»Nak!« je kakor odsekal Golob.

Župnik je pomolčal.

»Ne vem, če imate prav. Poglejte: kaznovana
je že. Prav, za greh je pokora. Če pride Matija
nazaj —«

»Saj je padel, ste rekli,« ga je hitro ustavil
Golob.

»Pravi Jernej. Gotovo le še ni. Morda je bil samo ranjen. Torej če pride nazaj — jo vzame, kaj ne? In vendar ne bo hodil v tujo hišo ponjo! — Če je pa res padel, ali če pade — Vas mora pač boleti, da bi se Vaša klatila po svetu.«

»Kar sem rekel, sem rekel. Le pustiva to reč, sicer Vam koj z voza poskočim.«

Župnika je grabila Golobova trma in molčala sta do doma. Tamkaj pred župniščem mu je še enkrat omenil:

»Golob, lepo Vas prosim, premislite si!«

»Lahko noč,« je rekel Golob in naglo odšel.

Župniku pa se ni ta večer nič kaj prav ljubilo večerjati. (Dalje.)

Pravljica.

»Biló je nekda j . . .« — davno že minilo: pri zvezdah sestrah duh je vasoval in v morje se potapljal je življenja, da svetlih bi si biserov nabral.

»Biló je nekda j . . .« Zarjam duh je peval, nočem sijal je, ni temin se bal, na krilih vihre k solncu je hiteval in bil ponosen, kot ciganski kralj.

Zda j — mrtvo vse, ugasnil je moj čas, zda j v dušo trudno lije črna noč: uklel nekdo je maj cvetoči v mraz, ukral nekdo je dneva žar pojoč.

Zda j sem berač in prosim vbogajme pri bogatinih, ki pomlad imajo, ki ni se jim še mraz vsesal v srce, ki zarje jim v očeh še plapolajo.

Milan Kuret.

La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XII.

Slike kaznovanega napuha. — Prihod do prelaza v drugi krog. (Izbris prvega P.)

Spevi X., XI. in XII. pojó o kaznih prvega kroga Vice, t. j. o kaznih za grehe napuha. Proti koncu XI. speva smo videli, kako se je Dante sklonil k spokornikom tega kroga, težko se upogibajočim pod silnimi tovari, in poslušal pri-poved miniaturista Oderisija. V začetku XII. speva ga Vergil opomni, da treba iti dalje. Dante rad uboga, njegova duša je po vsem tem, kar je (v X. in XI. spevu) videla in slišala, za zmerom ozdravljena greha napuha. Prim. XII., 7 nsl. (Sploh ima vsa Komediija namen: človeka po notranje preobraziti, očistiti, osvoboditi; v tem oziru zasluži označbo: epos o notranjem človeku.) Ko dalje gresta, opozori Vergil na slike v tlaku. Dante gre in jih ogleduje. Vidi jih tri četvorice (3×4) in za temi še eno, trinajsto. (Zanimivo je, kako se teh 13 tercijn pričinja: prva četvorica, vv. 25., 28., 31., 34., z glagolom »tam videl sem« [vedea], druga četvorica, vv. 37., 40., 43., 46., z vzklikom »O«, tretja, vv. 49., 52., 55., 58., pa zopet z glagolom »kazala...« [mostrava]; 13. tercina [vv. 61. nsl.] slednjič pa je sestavljena iz vseh prejšnjih treh začetkov. Kdo ne vidi v tem nekakšne slutnje ali osnutka tiste umetnine, katera je pozneje v sonetnem vencu dosegla svojo končno obliko? Na vsak korak se vidi, da Dante ni le velik mojster vsebine, ampak tudi oblike.) Prehodivši vse te podobe v tleh Dante občuduje umetnika — Boga; potem pa

ironično veli ošabnežem, naj le nikar ne gledajo slik kaznovanega napuha, da ne bodo zagledali, kam jih pelje njih pot. (Vv. 1.—72.) — V tem sta se približala vhodu v drugi krog. Anđel jima pokaže ozko stolbo, v katero naj vstopita. Še prej pa se s perutnico dotakne pesnikovega čela in izbriše en P, vsled česar se čuti Dante čudovito olajšanega. (Vv. 73.—136.)

Vštric z dušo šel sem ono obteženo,
kot v jarmu vol ob volu, nizko glavi,
dokler mi to biló je dopuščeno;

- 4 a ko mi mojster blagi dé: »Ostavi
ga samega! Naprej! Tu vsak sam gleda,
kák čoln svoj z jadri, vésli kvišku spravi!«
- 7 vzravnam se zopet koj po tej besedi
k pokončni hoji; niso pa iz glave
nič več mi šli ponižnosti izgledi.
- 10 Za mojstrom ták sem šel brez obotave;
da tovorov ne nosiva, spoznati
po hoji se je dalo brez težave.
- 13 Pa mojster dé: »Okó naj gleda v tla ti!
Ker manj utruđi vsaka pot korake,
čim vidiš, kam ti stopijo podplati.«
- 16 In kot v cerkvah podzemske vidiš rake,
na pločah pa jim slike in napise,
slaveče spodaj shranjene mrtvake
- 19 (in mnogo solz ondukaj potoči se,
če srce plemenito, prebodeno
z ostjó spomina, v žalosti topí se),

Boji.

F. S. Finžgar.

XI.

Lbčinski sluga Petrin je oklicaval z vzvišenega mesta pred cerkvijo med dolgo vrsto razglasov, ki so jih ljudje korenito malo razumeli, tudi oklic, da je pri županu razpoložen seznam izgub. »To se pravi,« je tolmačil, »kdor pade, ali je ranjen, ali pa bolan, ga natisnejo. In če vam je kaj na tem, da zveste o svojih ljudeh, če so še živi, pridite pogledat k županu. Tam vse vemo.«

In zares je romalo popoldne vse polno ljudi k županu, da je bila gneča v hiši. Petrin je sedel za mizo, si popravljal debelo okovane naočnike in se ubijal z branjem ogrskih, poljskih in drugih tujih imen. Po dolgem pa je vendar izsledil Matija, organista — in Jančarja. Ljudje so bili preplašeni. V majhnih gručah so se razkropili na vse kraje. Za organistovo ženo je drobilo pet otrok, šesto dete je imela v naročju, ki je jokalo, ko je jokala mati. Ljudje so jo milovali, ko so bili med seboj; ko so jo srečovali, ni imel nihče prave besede, da bi jo potolažil. »Svet se podira!« — »Sodnji dan ni daleč.« — »Bog nam preloži!«

Tako so vzdihovali ljudje in širili vest po fari, da se je zvedela tudi v župnišče in dvignila župnika. Segel je po palici in poklical mladega prepeličarja — za šrapnela ga je nazval, ko je poizkušal biti izviren — ter se napotil k županu. Potoma so ga ljudje ustavljali, mu ponavljali, kar so povedali že tolikokrat, in on je bil neroden v besedi, kot je bil vselej, kadar bi bil moral tolažiti v tem času, ko sam ni tolažbe vedel.

Župan ga je sprejel na pragu:

»Tri smo že izgubili. Če pojde tako naprej, bomo ob vse.«

»Kar ne morem verjeti,« je odkimaval župnik in požvižgal šrapnelu, ki je izvohal vse kote in je bil povsod, kjer ga ni bilo treba. Nato je odšel z županom v pisarno. Potoma se je ozrl v gostilniško sobo.

»Nimamo kaj gostov,« ga je naglo opazil župan. »Vse se je razšlo, ljudstvo je potrto.«

Nato je župan razgrnil nekaj številčk seznama izgub in mu pokazal najbolj posvaljkano, kjer so bila z rdečim podčrtana imena padlih domačinov. Župnik je gledal, bral, bral na naslovni plati drobno tiskane pripombe: Za popolnost in pravilnost seznamov izgub ne prevzema vojno ministrstvo nikakršne odgovornosti.

»Župan, poglejte,« je rekel župnik in prebral na glas še enkrat to opazko.

»No, no,« je pomahal župan z roko, »le nikar. To je za tolažbo, kaj slabega bo vselej res. Posebno, ko so bili vsi trije taki, da jih je po godu škoda. Če bi bilo, postavim, tiskano, da je padel Pičolinov Šimek, tisti razbojnik in pijanec, vse fare pokora, zastavim konja, da ne bi bilo res. Tako pa je.«

Župnik je molčal in bral še nekaj časa razna imena, nato odrinil liste in pogledal vprašajoče župana.

»Premišlujete, kaj ne, kaj bo z organistovko. Ta je še najbolj reva.«

»Brez organista bomo, dokler bo vojska.«

»Prav je,« ni čakal župan, »kdo bi poslušal muziko, ko bi človek najložje jokal.«

»Ona naj bo v stanovanju z otroki in bero ji boste dali, kaj ne?«

»I, to se razume.«

»Sedaj ima podporo, kasneje dobi pokojnino ona in otroci.«

»Nič ji ne bo sile. Prav nič ne.«

»Kaj pa Jančarica?«

»Hm,« se je namuznil župan. »Omoži se.«

»Mislite?«

»Čisto gotovo. Takale vdovica. Še kaka dvajsetletna ji ni kos.«

»Jaz pa mislim, da se ne bo. Je prerada imela rajnega.«

»No, naj se pa ne. Bova potlej govorila. Matic ji bo tako dolgo hodil pomagat, da boste v kratkem s prižnice povedali, da ostane vedno na Kozjem hribu. Ženske je treba poznati.«

»Natolcujete, župan!«

»Ali sem rekel kaj napačnega?«

»Nič,« se je posili nasmehnil župnik in koj vprašal: »Kaj pa z Golobovo, ki jo je mislil vzeti Matija?«

»Stari jo je zapodil. Pri Maticu služi.«

»Vem. Ali se Vam ne zdi, da bi bilo bolj prav, če bi bila doma?«

»Oh, vsak mu kaže roge, Golobu, ko je tak.«

»Ali utegneta? Pojdiva k njemu in ga pregovoriva.«

»Pojdiva.«

Župan je vzel klobuk in sta šla.

Golob je sedel pred hišo in kadil pa čemerno se je držal. Ko ju je zagledal, je sicer poskusil, da bi pokazal prijaznejše lice. Toda dosti se ni potrudil, ko je zaeno hotel pokazati, da se ne boji ne župnika ne župana.

»Ali se hladite?« ga je nagovoril župnik.

»Se,« je odvrnil Golob in privzdignil nekoliko klobuk. Vstal pa ni.

»Trije so že padli v vojski, ali veš,« je začel župan in si odtrgal slivo, ki je visela nad njegovo glavo. »In tvoj zet tudi.«

»Kakšen zet?« ga je zavrnil osorno Golob.

»Ki bi bil, če bi učakal,« je popravljaj župnik.

Župan je segel po drugo slivo. Golob je pogledal v veje: »Le daj, župan, saj jih imamo.«

»Vidiš, Golob,« je začel naglo župan in odfrnil s prstom pečko, ko je pogledala iz zrele slive, »kar naravnost naj ti povem: Midva sva te prišla pregovarjat, da bi vzel Francko nazaj domov. Posebno sedaj še, ko je Matija padel.«

»Ali da je zares?« je pogledal Golob najprvo župnika, potem še župana in za hip mu je šinilo

nekaj krvi v suho lice. Župnik je to opazil in je naglo poprijel:

»Zares sva prišla zato, oče. Nikar se ne krčite več in vzemite Francko domov. Posebno še sedaj.«

»Posebno še sedaj ne,« je potrkal Golob s sklepi po klopi. »Zakaj sedaj je sramota vedna, in pri naši hiši ne bo.«

»Večja je tvoja sramota kot njena, ki si tak, da veš.«

»Zares je grdo od Vas,« je začelo grebsti župnika.

»Preje bi bil pazil,« je začel hitro župan, »pa se ti je zdelo, je li, ko je voglaril za njo tak postaven in bogat ženin.«

»Res je tako,« je pritrdil župnik.

»Pa bi jo bili Vi lovili! Saj ste Vi dušni pastir, ne jaz.«

»Ali je nisem vabil v Marijino družbo?«

»Aha,« je dodal naglo župan, »ti si mi pa rekel: Če je kaj vredna, je zunaj družbe lahko dobra. Če je zanič, je notri tudi zanič.«

»Pustimo to,« je rekel mirno župnik, dasi ga je na vso moč grizla Golobova trma.

»Le pustimo,« je rekel Golob in gledal srepo predse. »Jaz sem bil danes že pri dveh pridigah, še tretje ne potrebujem.«

»Nikar tako! Pomislite, da ste cerkveni ključar —«

»Se koj odpovem, na tem mestu — župan, ti si za pričo —«

Golob je planil v hišo in prinesel ključ od cerkvene skrinjice ter ga je pomolil župniku. Ta se ni več premagal. Vzel je ključ in rekel:

»Je že prav. Saj so še drugi možje v fari.«

»Naj le bodo! Ampak počakaj, župan, ko bodo volitve! Potem boš videl, in Vi tudi, kdo je Golob.«

»Z Bogom,« je rekel župnik in se okrenil. Župan ga je pa pičil: »Če me boš ti izvolil, se še tisto uro odpovem!«

Nekaj časa sta šla molče drug ob drugem, nato je začel župan: »Kako je visok! Saj sem naprej vedel, da ne bo nič. In kakšna surovina! Mar mi je.«

Župnik pa ni črnil besedice.

Prav tisto uro, ko sta se mudila župan in župnik pri Golobu, je šel proti domu Matic — samotni popotnik na strmi stezi skozi bukovje. Tudi on se je bil podal na Petrinov oklic do županove gostilne, kjer je od drugih, samega ga je bilo sram iti gledat sezname izgub, zvedel o smrti Jančarja.

»Oh, oh,« je zmajeval z glavo z drugimi vred in mloval Franco. In ko je vinski gost začel razlagati: »Kaj Jančarica! Ta se omoži. Organistovka, ona je reva. Kdo bo jemal prazno žensko s tropom

otrok? In hiše nič, zemlje nič, samo usta so jih,« tedaj je Matica pogrelo. Kot na trnju je sedel, dokler se ni ukradel od mize, plačal v veži in naglo odšel. In ves čas je naglo hodil, dokler ni prišel iz ravnine v gozd, kakor bi bežal pred ljudmi in pred veselo mislijo, ki se mu je ob tej žalostni uri smejala v srcu.

Ko ga je skril gozd, je snel klobuk, se obrisal z veliko ruto po potnem obrazu in začel hoditi zlagoma.

Živo je videl Francko, kako se ji bodo skalile oči, kako bo glasno zajokala, ko zve žalostno novico. Otroci se bodo zgrnili krog nje in jokali, in kdo jo bo tolažil?

»Jaz grem tja, sam grem in ji povem in poročem: Ne jokaj. Božja volja je bila. Kaj hočemo? Je vsaj prestal.«

In šel je polagoma nekaj časa in iskal še drugih besedi Francki v tolažbo. Ali sam ni vedel, kdaj je zašel čisto drugam s svojimi mislimi in je pozabil solz in Jančarja pa je mislil na svatovščino in je gospodaril na Jančarjevi zemlji, pestoval Janezka in se vozil s Francko v koleslju.

In tako se je zgodilo, da je prišel Matic ob tej žalostni uri domov z veselim obrazom, ko so ljudje postajali v gručah, zmajevali z glavami in s tajno grozo sodili bodočnost. Matic pa se niti zavedal ni, da mu žari z lic veselje, dokler ni odprl vrat v hišo, naglo in krepko, kakor vselej, ko je bil dobre volje. Pri tej priči je namreč zagledal Golobovo Francko, ki je ihtela pri peči, in slišal Lojzo, ko je brala iz Kempčana: »Ako nas Bog zapusti, se potapljamo in ginemo, ako nas on obišče, se dvignemo in živimo.« In kot bi bil stopil pred zrcalo, je zagledal svoj veseli obraz in se ga je ustrašil in sram ga je bilo.

Lojza je prenehala z berilom, Matic je rahlo zapiral vrata, da je bilo tem bolj presunljivo Franckino ihtenje. Ni mogel izreči besede v pozdrav. Nem je odložil suknjič in klobuk, nato je sedel k Francki in jo prijel za roko:

»Bog mu daj večno luč, nič ne jokaj. Kar je, je. Pomisli, da je organistovka drugačna reva in« — Jančarica, je hotel reči, pa ni rekel — »in koliko drugih, ko mi niti ne vemo.«

Francka ga je hvaležno pogledala, pa takoj spet z robcem zakrila oči in si brisala solze, France je spustil njeno roko in gledal na Lojzo.

»Veš, Francka,« je začela Lojza, ki je razumela bratov pogled, »preveč si ne ženi tega k srcu. Saj ne vemo, zakaj nas Bog tepe. In posebno ti ne smeš toliko žalovati, ko ti lahko škoduje. Tega nikar ne pozabi!«

Matic je pogledal Francko, ki je zadnje dni postala veliko bolj očitna, in potrjeval: »Zares, bolezen si nakoplješ, če se ne preмагаš.«

»Oh, Kriste, kam se bom dejala,« je izpregovorila Francka in koj še glasneje zaihtela.

»Jaz pregovorim očeta, če ga imam prositi na kolenih, saj sem ti že rekla,« je povzela Lojza.

Matic je pa drugače zastavil:

»Prav, če ga pregovoriš. Ampak vse to ni nič in to naj te prav nič ne skrbi. Saj sem ti že parkrat rekel, da imamo, Bogu hvala, še toliko, da bomo enega otročička preživeli. Oj,« se je nenadoma domislil Matic, »veš kaj, za botra bom, in Lojza bo botrica, je li, Lojza?«

»Zakaj ne?«

»No, poglej, nič slabše ne boš opravljena kot doma. Še bolje.«

Francka je spet odmaknila ruto izpred oči:

»Zakaj sta mi tako dobra, ko ne zaslužim tega?«

»Čenča,« je rekel naglo Matic in ji položil težko roko na ramo. »Pojdiva vrdevat!«

Vstal je, si pripasal velik predpasnik, in Francka je šla za njim, in Maticu se je vse to čudno dobro zdelo.

Dasi Jančarica ni poslušala Petrinovih oklicev, ko se ji je vedno silno mudilo domov, je kljub temu takoj zvedela o tej reči. Tudi k županu ni šla pregledavat izgub kot so šli drugi. Toda prvi, ki so se vrnili domov, so naglo poskrbeli, da je Jančarica zvedela o moževi smrti.

Vsa hiša se je napolnila z grozo.

Jančarici so se šibile noge, karkoli je prijala, ji je padalo iz rok, dokler se ni zbegana sesedla na klop, naslonila glavo na mizo in začela neutolažljivo jokati. Janezek je zlezel na klop, objel mamo in jokal, drugi otroci so posedli krog peči in glasno jokali z mamo. Roman je šel ven, sedel pred hišo na tnalo in z leskovo palico brskal po pesku ter se ob joku, ki je donel iz hiše, začel vsekavati, dokler se niso celo njemu ulile solze po licih. Dekla pa je na glas jokala pred hlevom in pripovedovala živini, da so gospodarja ustrelili.

Par sosed se je bližalo hiši. Za ogalom so se ustavile, ko so slišale žalost.

»Vseeno pojdimo,« je začela prva.

»Tolažbe je potrebna,« so pritrdile druge in šle počasi in resno v hišo, kot bi prišle kropit mrliča.

»Ne obupaj, Franca!« so začele.

»Božja volja je bila.«

»Namenjena mu je bila taka smrt.«

»Svetnika imaš. Vsi so svetniki, ki na vojski padejo, so pridigovali škof.«

»Z vojske lete vse duše v nebesa, so od nekdanj trdili.«

»O Marija, kaj bomo začeli?« je vzdihnila Jančarica.

»I, kaj, streho imate, kruha vam bo dal Bog — boste že.«

»Navsezadnje pa morda ni vse nič res,« je začela dvomljivka. »Jaz bom za našega tedaj verjela, če ga domov ne bo. Prej nič. Ljudje se lažejo.«

»Če je pa tiskano,« je rekla Jančarica.

»Če je. Ljudje zaženejo kakšno reč in vse ni nič.«

Jančarica je topo gledala sosedo, in dasi ni verovala v njene besede, ji je bila vendar hvaležna.

»Župnik je šel tudi gledat, je pravila naša dekla.«

»On bo še najbolje vedel,« je koj potrdila druga ženska in sedla na klop. Sedle so tudi druge, ko ne bi bilo lepo, da bi odšle prehitro. In začele so pogovor, ki se ga Jančarica ni čisto nič udeležila. S povešeno glavo je zrla v predpasnik, kjer so ji počivale kakor za molitev sklenjene roke, in vse misli so se oklepale izrečenega dvoma: Morda pa ni res. In hipoma se je odločila, da gre takoj do župnika.

Ženske pa so se pogovarjale:

»Od sile je, kar počno trgovci z moko! Kot žefran je draga.«

»Vsi so oderuhi! Zapro naj jih.«

»Takale je vojska! Bogatin bo še bolj obogetel, reveža pa sleče do nagega.«

»In pobijejo jih. Le pogledite Krepela! Huncvet, kakor ga ni pod cesarjem, in se je izmuznil pa tren vozi, drugi pa pred krogel!«

»In še župani so kakor obnoreli. Orlančkovki so vzeli konja in voz, Skobelj pa ima tri konje in dva vola in so še vsi v hlevu.«

»Seveda, ko je za obe kobili rekel, da sta breji.«

»Sama laž gospodari.«

»Brdanki so podporo vzeli, Rožmarinka jo je pa dobila. Če to ni vnebovpijoče.«

»Francelj, pojdi ven in z Romanom nakosita za teličke,« je izpregovorila Jančarica, ki je težko čakala, da bi sosede odšle.

»Opravo za ranjnim naročiš, seveda?« jo je vprašala najbližja sosedka.

»Kar véli nam, vsi pridemo na pogrebščino kot bi bil umrl doma.«

»Pogrebščine ni treba napravljati,« je omenila druga.

»Bo že sama ukrenila,« je rekla prva in se začela poslavljati.

Kakor hitro so odšle, se je Jančarica napravila k fari. Naročila je dekli in teti, kako naj opravijo doma, in potem je krenila na pot.

Težka se ji je zdela noža izpočetka. Celo vedela ni, zakaj pravzaprav mora k fari. Čutila je, kako jo neka sila vleče in žene bogvekam. Pri bogcu, kjer je tako lep razgled na ravan, si je zaželela preko ravnine in naprej, vedno naprej, saj sama ni vedela, na katero stran, naprej, kjer je tista nesrečna Galicija. Trenutek je postala, toliko, da se je pokrižala pred bogcem, nato se je spustila navzdol, vedno hitreje, dokler ni začela teči in je tekla do dna. Vsa zasopla je stopila pred župnika uprav, ko se je vrnil od Goloba, čemer in slabe volje.

»Ali je res?« je hropeč vprašala župnika.

»Bog ve. Pisano je.«

»Kaj je pisano?«

Župnik je potegnil notes iz žepa.

»Pri kateri kompaniji je bil?«

»Pri drugi.«

»In rojen?«

»Res ne vem natanko.«

Župnik je sešel po matično knjigo in poiskal letnico.

»Vse se ujema: Ime, regiment, kompanija, letnica, okraj, občina — vse.«

»Moj Bog, kaj bomo začeli,« je zajokala Jančarica.

»Nikar obupavati, Franca. Otroci kar mimogrede dorastejo, dotlej boste pa že kako. Bog bo pomagal.«

Župnik ni vedel, kaj bi še govoril. Spravljal in popravljal je knjigo, jo spet odprl in pomočil pero v rdečo tinto ter napravil Blažu velik križ, zraven pa zapisal: Padel na bojnem polju pri Goligori. In ko je spet spravljal knjigo, mu je zvenela Golagora v spominu, dokler ni zamrmral: O ti Golgota naših ljudi!

Nato je Jančarica slovkovaje od joka naročila mrtvaško opravilo za pokojnim možem in dostavila: »Zvoni naj mu dva dni, mora dva dni — kot bi ležal doma.«

»Blaž tudi zasluži,« je omenil župnik bolj sam sebi nego Jančarici, ki se je dvignila s stola in se poslovila.

Iz župnišča je šla takoj v štacuno in nakupila žalnih rut. Svojo pisano je snela in pokrila črno. Mimogrede se je pogledala v majhno zrcalo in videla je, da se je hipoma postarala. Stisnila je zavitek pod pazduho in se napotila proti domu.

Prvi rumeni listi so ležali na stezi. Zjutraj je šla od maše po isti stezi in stopala po istih listih in jih ni videla. Sedaj se ji je zdelo, da je sama tak list, rumen, suh, zmrđan. Kakor starka je lezla navkreber in težko teŕo je občutila na sebi. Vse misli so bivale pri Blaŕu: Ŗivo ga je videla, kako ji je segel v roke pri bogcu, kako je zamišljen leŕal v vojašnici in kako mu je segla zadnjič v roke v Ŗt. Vidu, tedaj, ko se je odpeljala z Maticem. Misel na Matica jo je pretresla in čudno jo je zazeblo. Izbila si jo je takoj iz glave in spet je bila pri Blaŕu — v nepoznani Galiciji. Vznak je leŕal — sam — v vojaški obleki — na prsih krvaveča rana, nikogar pri njem, ki bi mu zatisnil osteklenele oči, ki so še gledale in iskale nje in otrok in domovine. In usta so bila napol odprta in so poskušala poklicati njo. In na licu tisti njegov mirni smeh, ki je bil komaj zaznati, s katerim jo je pokaral, kadarkoli jo je prijala nagajiva trmica, in je rekel: »Nikar, Francka!« In nato je postal žalosten in njej je bilo hudo, da je šla za njim in ga je prosila: »Blaŕ, saj ne bom več. Nikar ne bodi hud!« In ta smešek ni izginil več izpred njenih oči, dokler ni slišala iz mrtvih ust: »Vidiš, Francka, kako sem reveŕ, in ti misliš na druge.«

Tedaj pa se je stresla po vsem ŕivotu, zagledala je ŕivoŕeljne oči Maticeve, čutila je, kako mu je zadnjič stisnila roko, ko jo je takorekoč snubil, in zgrozila se je sama nad sabo, da je pritisnila roko na vzburjeno srce.

»Jaz sem ga umorila,« se ji je izvilo iz prsi.

V tih, večerni gozd je Ŗel ta vzdih in iz gozdne sence se je reŕal Jerin obraz, in koščten prst je kazal nanjo:

»Preŕuštnica! Sedaj imaš kazen boŕjo!«

»O Marija, o Bog, odpusti,« je ječala Jančarica in kakor omotična sklečevala na poti. »O Bog, ti veŕ, da mu nisem bila nezvesta — nikoli.«

Toda iz gozda se je še vedno reŕal isti hudobni obraz in hihital:

»Nezvesta — kajpada! Vse misli k Maticu, oči k Maticu, srce k Maticu in v koleselj z njim — ko je bilo tako prijetno, in roke smo si stiskali v temni kuhinji — seveda in potlej smo nedolŕni kot golobčki — hi - hi - hi.«

Jančarica je prišla vsa prihuljena do bogca — in ga je pogledala in je hotela na kolena pod kriŕ, pa ni se upala, ni mogla ...

V tem je Matic doma opravil pri ŕivini in se napotil h Korenčku po tobak. Tamkaj je pomodroval z moŕmi in slednjič zavil proti Jančarju, da gre potolaŕit Francko.

Druŕina je sedela tiha in poparjena pred hiŕo in čakala mame. Matic je prisedel, vzel v naroče Janezka, poskušal začet i pogovor in utihnil, ko se ni nikomur ljubilo govoriti.

In tako jih je našla Jančarica, ko se je vrnila.

»Mama,« je zavpil Janezek in zdrsnil iz naroča stricu ter stekel k mami. Za njim so se stisnili krog nje še drugi. Teta je zapazila na glavi črno ruto in na glas zajokala.

Matic je stal sam in srce ga je bolelo, ko je videl Francko tako potrto. Stopil je za druŕino proti pragu, da ji reče usmiljeno besedo. Toda Jančarica mu je zaprla vrata in potegnila čeznje zapah. Niti pogledala ga ni. Matic je povetil glavo in tiho odŕel.

V hiŕi je klečala druŕina in molila za pokojnika. In ko so dolgo molili in odŕli spat, se je Jančarica vrnila pred podobno, popravila lučko in se zgrudila na kolena.

(Dalje.)

Boji.

F. S. Finžgar.

XII.

ponedeljek je začelo Jančarju zvoniti. Ljudje so bili na polju v krompirju in pri setvi ozimine. Nihče ni vprašal: Komu zvoní? Še govoriti se jim ni ljubilo kot sicer. Globoko se je sklanjal vsak k svojemu delu in poslušal.

»Če je kdaj tako žalostno zvonilo,« je na ožarah izpregovoril stari Groznik sinahi Minci, ki mu je vodila.

»Meni je, kot bi na srce bili zvonovi,« je rekla mlada žena.

Groznik jo je pogledal in opazil njene solzne oči. Pritisnil je plug, da je dvignil kolca, ko je obračal in spet zastavil lemež v brazdo.

»Še konja sta vsa žalostna,« je na drugem koncu izpregovorila Minca.

»Kaj bi ne bila, ko ga ni.«

»Oddahnite se, oče!«

Stari je sedel na gredelj in vzdihnil: »Da sem to učakal.«

Minca je obstala pri konjih in jih božala:

»Žalostna sta, kaj ne, ko ga ni ata. O, saj pride.

Kmalu bo konec in mu bosta spet razgetala.«

»Kdaj ti je pisal?« je izpregovoril Groznik in vrtil klobuk v roki, ko si je shladil veliko plešo, po kateri so znojne kaplje pisale krivuljaste steze.

»Z Ogrskega, ko se je peljal gori, saj veste.«

»Potlej nič več, kaj ne?«

»Nič več.«

»Le zapomni, da našemu tudi zvoní, dasi nismo naročili.«

»Nikar, oče. Mene tako strašno srce boli, da komaj gibljem.«

»No, vidiš. Padel je. Vsa moja vera je taka.«

Mlada Groznica se je naslonila na konja in začela ihteti. Stari je bulil v tla in besedice ni več spravil iz sebe.

Zvonovi so pa zvonili ta dan — in drugi in tretji — za vsakim posebej.

Za v ponedeljek potem je bilo oznanjeno mrtvaško opravilo za Jančarjem.

Franca je dolgo oklevala, kako bi ukrenila: »Če naredim pogrebščino, poreko: Vidiš jo, vojska je, podporo vleče pa zapravlja. Če je ne naredim, bo pa spet: Skopulja! Čak, ko umrješ, naj te spravljaja kdorkoli na faro, mi te ne bomo.«

Ko se je še domislila, da so ji ženske preteklo nedeljo pri obisku same namignile o tem, je poslala deklo k sosedom velevat na pogrebščino, k sorodnikom je šla sama. Toda to je sklenila, da na gostilni ne bo, ampak na domu. »Vseeno bom ceneje izhajala,« je razsodila, »in bolj sami zase bomo.«

Ko je bilo vse to sklenjeno, se je pričela skrb in delo. Preštela je pogrebce, in število ni bilo majhno. V soboto je zaklala kostrunčka. Ko so sosedje videli, kako je visel tolsti jarček odrt na klinih pred vežo, kjer so se zbrali krog klavcev otročaji, domači in sosednji, so si pomežikavali:

»Da bi te, to bo pojedina!«

In ko je v nedeljo večer begunec Roman pripeljal z voli sodček vina, so se ženske, sedeče na prasih, suvale s komolci:

»Jutri pogrebščina, pojutrišnjem svatovščina. E, Francka je tica!«

Francka je pa ta večer pregledovala v shrambi, kar je bila pripravila za pogrebce: mesovje, velike pogače, vino. Prešela je še enkrat žlice in vilice in preračunala, da mora biti vsega na zadovoljnost pogrebcev. In ko je to dognala, je sedla na stolicu in začutila, kako je trudna. Ali zaeno se je tudi predramila iz skrbi, ki so ji utopile žalost, in šele to pot se je živo domislila, zakaj je pravzaprav vse to. In v tem hipu se ji je zazdela pogača, ki si jo je odrezala kosček in jo pokušala, tako grenka, da je komaj zaužila grizljaj in jo je koj odložila na polico.

»O ti moj revež,« je vzdihnila in vse oči so se ji zalile s solzami. Nato je šla njena misel nazaj k njemu in ga poiskala prvi dan, ko jo je prišel snubit, in ga spremila skozi vsa leta, odkar je bila z njim. In peklo jo je, da je šla tako hladna z njim pred oltar, in bolelo jo je, ko je bila tako slabega uma, da ni vedela, kaj ima, ko ima njega — noter do te grozne ure. In zdaj je razumela tisti njegov proseči pogled, ki se mu je smejala in mu ga celo zamerila. Takrat namreč jo je tako pogledal, ko je prihajal tisti veliki, lepi financar Ceglar često k njim nadzirat žganjekuho. In vselej se je mudil dolgo v hiši in Franca mu je stregla in se živo smejala njegovim dovtipom, da je donelo skozi okno, kar je Blaža tako neznansko bolelo. Tiho je krotl bolečino in besedice ji ni rekel; le kadar je odšel financar, so jo prosile njegove oči — a ona se jim je smejala. Res, takole je gledal v Galiciji pred smrtjo. In preden je izdihnil, se je nasmehnil in s smehom naročil: »Vem, Franca, da sem bil premalo postaven in premalo fantovski zate. Toda ljubil sem te — sedaj pa si prosta.« »Nikoli, Blaž!«

Francka je polglasno kriknila in planila s stolice, roke je razmaknila, kakor bi hotela k njemu, krvavečemu še iz mrtvega srca, in bi mu prisegla zvestobo v vsaki misli in bi ga mrtvega prosila: Odpusti. Toda Blaža ni bilo, iz somraka so gledale pogače in kosi mesa. Franci se je vse to tako zastudilo, da je bežala iz shrambe in nehote zaloputnila vrata.

Teta, ki je pomivala pred pečjo, se je preplašena ozrla.

»Vrata so mi ušla,« se je izgovarjala Jančarica.

»Saj se tudi tako ženeš za pogrebščino, kakor se ni treba. Navsezadnje prideš ljudem v zobe, češ, komaj je čakala, da je izdihnil.«

»In če ne bi nič pripravila, kaj bi potem rekli?« je zavrnila Jančarica teto nekam pikro.

Teta se je obrnila v pomivnik in godla skozi škrbaste čeljusti nerazumljive besede.

Franca je odšla v hišo in začela zlagati iz pre-

dalnika obleko za otroke na mizo, za vsakega posebe. Otroci so sedeli krog peči in jo tiho opazovali. Mati je pa govorila vmes:

»To je za Ferjana, to za Micko, to za Blažka — in Janezek — ti pojdeš tudi. — Ampak pazite na obleko! — In molite v cerkvi. — Če atova duša še kaj trpi — morebiti zavoljo vas. — Kolikokrat ste bili nepokorni — in ste ga ujezili — in sedaj se morda duša vica.« — Nato je porazdelila mrtvaške svečke in jih položila na oblekce — vsakemu svojo. Pretipala je žepe in vtaknila vsakemu vanj rutico in molek. Nato je sedla na ogel mize in si podprla glavo ter čakala tete za molitev.

Po molitvi je pristopila Micka k mami, jo potegnila za krilo, da se je sklonila in ji nastavila uho. Mati je zardela in družini takoj na glas razodela:

»Micka pravi, da pojde jutri k obhajilu za ata.«

Vsi so se ozrli na Micko in za hip je zavladal molk v hiši. Teta je povzela prva besedo in rekla:

»Bog govori po otroku in atova duša ga je naprosila. Ne samo Micka, pojdemo vsi!«

Ferjan in Blaž sta se takoj pridružila:

»Jaz tudi, jaz tudi!«

Celo Roman begunec se je oglasil: »Ja takže — in takoj popravljaj slovenski: »Jaz tud', jaz tud'.«

»Slišiš, Franca, Bog govori, sem rekla, kakor je Kristus napovedal: Zahvaljen Oče, ki si to razodel majhnim in skril velikim.«

Teta je bila ginjena do solz. Poiskala je v žepu trdno zadržnjen mošnjiček, izbrala iz njega štiri desetice in jih razdelila otrokom:

»Da boste darovali jutri za ata.«

Franca ni mogla izpregovoriti nobene besede. Tiščalo jo je v prsih, hrepenela je, da bi bila sama, in je težko čakala, da je spravila otroke spat. Tudi ona je legla. Toda z odprtimi očmi je zrla v steno. Migotanje plamenčka pred podobo je razpenjalo poskakujoče sence po hiši. In vse sence so ji govorile sama očitanja, dokler se ni raztopila duša v kesu in so pritekale na blazino solze ter ji zaklopile oči...

Drugo jutro so šli Jančarjevi tako zgodaj na faro, da so morali vzeti seboj luč. Nihče ni govoril, razen Janezka, ki je spočetkoma brbljal prazne besede in slednjič, ko mu ni nihče ugovarjal, utihnil še on. Franca je bila čudovito mirna. Kakor bi šla skozi vice to noč, kamor jo je poklical nedolžni glas otrokov, se ji je zdelo. Podvizala se je, da bi čim preje še slišala: Pojdi, vse je odpuščeno. Njen obračun z Bogom se ji je zdel tako jasen in tako natančen, kakor ga še ni doživela.

Samo enkrat je pomislila v skrbi, če naprošena kuharica pride pravočasno, da bo vse v redu, ko

se vrnejo. Ali še to misel je kot prazno ničemurnost odgnala in hrepeneča čakala, samo čakala, kot človek, ki je pregledal do zadnje pičice težke obračune in vé, da je ni zmote, ter čaka samo gospodove besede: Prav, dobri in zvesti!

Preden se je pričelo opravilo, so prihajali povabljeni sosedje in sorodniki. Ženske, vse črno oblečene, so šle takoj v cerkev, moški so se ustavili pred vrati in se ozirali na uro v zvoniku. Čudili so se mnogim, ki niso bili povabljeni in so prišli. Ko je udarila ura, so bile klopi zasedene za čuda na gosto.

Sredi med klopmi pa je stala tumba, žalostno so gorele sveče na črnih svečnikih, z votlimi očmi je gledala smrt po cerkvi.

Zvonček je zapel — a orglje niso zabučale v žalnih glasih — kako neki, ko je počival tudi organist v tuji zemlji —. Ta molk je pretresel ljudstvo. Prižgali so žalne lučke, ovili krog rok molke in vsakdo je, gnan od skrivne sile, pokleknil, sklonil glavo in pričel moliti.

V tem zazvončka za obhajilo.

Iz prve klopi, tik ob tumbi, se je dvignila Jančarica, za njo otroci s teto, begunec — in vsi so pokleknili pred oltar.

Ljudje so dvignili glave.

Za Jančarjevimi je pokleknila še Lojza in nekaj žensk — na desno in na levo.

Po cerkvi se je oglasilo med množico:

»Glejte, Jagnje božje...«

Roke so trkale na prsi. Plameni sveč so ostrmeli in poslušali. In strmeli so ljudje in se čudili: »Kako ga je ljubila!« In ni ga bilo, ki bi bil sodil drugače.

Zvonovi so odzvonili, skozi cerkvena vrata je zadišalo po kadilu, ki se je v gostih oblakih, prosevanih od solčnih žarkov, valovilo po mirnem cerkvenem vzduhu. Ljudje so zamišljeno, počasi prihajali iz cerkve. Povabljeni so se zbrali v gručo, drugi so hiteli domov. Zadnja je prišla Jančarica z otroki.

Matic jo je prvi zagledal in zdela se mu je tako sveta in čista, da se je ni upal nagovoriti.

»Torej, prosim, kar pridite za mano. Jaz moram hitro domov, da uredim. Andrej,« se je obrnila do brata, posestnika na njenem rodnem domu, »ti poskrbi in jih pripelji.« Ob tem, ko so iskale njene oči brata, je zadela s pogledom za hip ob Matica. Matic je čakal tega trenutka in če ne z besedo, vsaj z očmi bi ji rad povedal, da ga srce boli, kot njo, da se mu smili, da je molil vso mašo in da bi se bil najrajši razjokal, ko jo je videl tako pri obhajilu. Toda Francka se ni za hip ustavila ob njem.

Umaknila mu je oči, Matic je dobro opazil, kako se je zarežala na njenem obrazu preko svetega miru resna poteza, ki je takoj izginila, ko je nagovorila brata, ali kljub temu je Matic bral v tej gubici: »Stran!« Presunilo ga je, da ga je zbolelo na sredi duše in da je preslišal vprašanje kajžarja Luke, dasi mu ga je zastavil drugič. Zato ga je Luka sunil:

»Kaj si gluh, ka-li?«

»Gluh, kakopa! Le kako moreš po taki žalosti koj trobezljati kot baba.«

»Ee - enkrat mu je za smrt zapisano. Mar boš ti vekomaj?«

Luka ni ponovil vprašanja in se je obrnil užajen proč. Ali kljub žalosti si je mislil v srcu: »Grun-tarska ošabnost« — in pa: »Kar nič nisi žalosten, hinavec. Saj vsi vemo, kam obračaš oči, kar je vojska.«

Medtem je Andrej povzel besedo Jančaričino in vse lepo povabil:

»Takole, sosedje in zlahta, le stopimo za Franco, da se še enkrat živo domislimo rajnika, kakor je zaslužil.«

»Zaslužil,« so ponavljali možje.

»Preje pa vas še povabim, ko se nam ne mudi, k Razdevšku, da se oteščamo.«

»Vsak polovico, Andrej,« se je oglasil zdajci Matic. »Ti za svaka, jaz za soseda.«

Vsem je bilo prav. Le nekaj žensk se je razkropilo na pokopališče, kjer so pokleknile po grobeh in jih kropile z blagoslovljeno vodo. Pa ni dolgo trajalo in so tudi te prišle v krčmo. Andrej in Matic sta plačevala, med pogrebci je vršala govorica in tako se je zgodilo, da je Jančarica morala čakati nanje s kosilom in ne narobe.

Preden so sedli za mize, je najstarejši pogravec Marinček odmolil vrsto očenašev: za rajnika, za rajno zlahto, za vse padle vojake, za tiste domačine, ki so tu pokopani in ki so drugod, in nazadnje za vse tiste, ki jih ni ne tu ne tam.

Nato so zasedli svoje prostore — tesno je bilo — in segli po jedilih. Govor je utihnil; čulo se je samo srebanje željnih ust in škrtanje žlic, ko so drgnile ob sklede. Jančarica je imela prostor prav za vratmi. Komaj da se je pritaknila jedi, že je vselej odšla in nosila iz kuhinje na mizo ter stregla gostom. Roman je točil vino.

Takoj po prvih kozarcih je govor oživel. Pogrebcom so se svetila lica, marsikomu so stale vroče kaplje na čelu, ki si jih je skrivaj otiral. Spet je vstal Marinček in povzdignil kozarec:

»Bog mu daj večno luč, Blažu! Sosedje in sorodniki, star sem in hudega sem videl več ko

dobrega. Ali najhuje sem čakal na starost. Ampak rečem vam: Ni ga bilo v vasi, kar sem jih spremil gospodarjev za pogrebom, pridnejšega in boljšega od Blaža.»

Ženske so se začele usekavati.

»Zares,« je nadaljeval Marinček, »kakšno je on prevzel: in danes stoji Jančarjevo trdno, da je kaj. Cesar ga je poklical, Bog ga je vzel, v nebesih je, kakor je zaslužil. Vesel bo tegale kozarca, ki ga popijemo na njegov spomin.«

Med pogrebci je završalo. Vse roke so segle po čašah, vsi so tiho in žejno izpili, ženske so si obrisale oči, Franca je šla ven, Roman je točil na novo. Nato je začel vsak od Jančarja, kar je vedel in česar ni vedel:

»Pogorel je...«

»Na, kakšno zidanje sedaj!«

»Toča mu je bila.«

»Prasci padali.«

»Vse je prestal in se izmotal.«

»In vsakemu priskočil na pomoč.«

»In nikoli kletvine pri hiši.«

»Pa hudo molitven človek.«

»Brez pravi je bil.«

»Miren sosed.«

»Vojska nam pobere najboljše,« je končal Korent in s tem edinim stavkom nenadoma zaobrnil pogovor drugam.

»Najboljše,« so vsi zaeno pritegnili. Toda Marinček se je protivil:

»Nič ne rečem, tudi dobri padajo, ki jim je namenjeno. Toda hudobni tudi.«

»Ni res,« je zagovarjal Luka svojo trditev. »Le povej enega, ki ga ni škoda.«

»Škoda je vsakega,« se je upiral Marinček.

»Naštel bi ti jih takole« — Luka je pokazal prste obeh rok — »samo iz naše občine, ki jih ni ne samo nič škoda, ampak terna bi bila, ko bi jih zmanjkalo. Pa jih ne bo.«

»Tiste plevel! Če je drugod zanič, je za vojsko tudi zanič.«

»Vse bo še dobro,« je vmes poprijel Korent. »Matic, le pripravi se, do petdesetega in še čez pojdemo vsi.«

»Ne bodi nespameten. Mar misliš, da bo deset let vojska? Božič bodo obhajali vsi doma.«

»Nikoli!«

»Ti pa veš. Jaz berem in nemški cesar je tako povedal. Menda že toliko vé kot kajžar Luka s Kozjega brda.«

»Naj vé, ali ne. Jaz sem kajžar — saj me ni treba zato nič pikati — nazadnje bova oba enako imela — ti nič, jaz nič — toliko pa tudi vem: Če

se tolikanj godlje zamete in skuha, kot si jo je sedanjí svet, potem se ne bo shladila tako naglo, da bi jo do Božiča pojedli. Prebito nam bo presedala.«

»Taka je,« je Luku pritrdjeval Korent. »O Božiču doma, kajpak, če bi bilo tako kot je pisal Sentjavčkovega Jakca sin.«

»Kaj mu je pisal?« se je oglasil prvič Matic, ki je sedel kot na trnju, ko Franci ni bilo kar nič obstanke v hiši in se je vedno medla v kuhinji.

»Pisal? Takole je pisal: Ljubi oče! V začetku svojega pisanja Vas najprej lepo pozdravljam in Vam povem: nič se ne bojte. Tri dni že tečemo. Kmalu bom doma.«

Družba se je zasmejala, Marinček pa skoro nič. Počasi je tehtno izgovoril: »Mm — oče snetjavec, sin snetjav!«

»Bi bil tudi ti snetjav, če bi te jih deset podilo,« se je potegnil za fanta Korent.

K družbi je prisedel Andrej, ki je imel doslej polno posla v kamri, v hiši in zunaj.

»Jaz pa to Boga prosim: Karkoli naj bo, vse bomo prenesli. Da bi nas le ne pregnali ne. Le dajmo, vse jim dajmo in še mi pojdimo, da bi ga le sem ne bilo.«

»Sem?« se je hitro oglasil Marinček. »Ali si kratkega uma. Kje je Galicija, ti moj Bog!«

»Kje je pa Lah?« mu je govoril na zoper Luka. »Toliko da kamena ne vržeš vanj.«

»Lah je naš zaveznik,« je potegnil Matic z Marinčkom.

»Naj le bo. Jaz mu čisto nič ne zaupam. Kdor je delal deset let med Lahí, kot jaz, pozna te ljudi.«

In vsa družba se je zedinila z Lukom zoper Marinčka ter prerokovala laško vojsko.

Matic je razmišljen pogledoval skozi okno, da bi ujel vsaj na dvorišču kje Jančarico. In res jo je zagledal, ko je govorila s potovko Pikono in jo povabila v vežo.

»Pikona je prišla,« je omenil Korentu.

»Ta ženska ima nos,« se je namuznil Korent pa takoj vstal in šel v vežo. Hitro jo je priveel skozi vrata in jo postavil sredi hiše:

»Pikona, pogače in vina dobiš, če imaš kaj novic.«

»M, saj jih ne prodajam in zavoljo vina tudi nisem prišla. Brdarjeva krava je obolela in mu nesem kolmeža, cijanove štupe in grenke soli.«

Pikona je pokazala v cekar.

»Le namoči si ga, preden začneš,« ji je ponudil kozarec Korent.

Pikona je izpila, si otrla ustnice in rekla: »Bog plačaj in naj zaleže rajnemu Blažu. Sedaj moram pa takoj naprej. Bolezen nič ne čaka.«

»Kakšno novico si vendar ujela potoma.«

»Če že hočete, morda ne veste, da je dejano vse žito pod zaporo in da so vsem — vam kmetom tudi — zapisali, koliko smete kruha snesti na dan.«

Moški in ženske so ostrmeli.

Pikona je pa segla še enkrat po kozarcu in naglo odšla.

»Pod zaporo? Nam, ki smo ga takorekoč izrvale iz zemlje!« In oživile so se ženske.

»Saj ni mogoče!«

»Je, je tako. V nedeljo bo klicano,« je potrdil Andrej. »Včeraj sem tudi jaz to zvedel, ko sem šel iz Ljubljane.«

»Tega nikoli ne,« je zavpila Brumnovka in zamahnila z rokami. »Sama sem žela, sama mlatila — o, si bom tudi sama malice rezala.«

»To je vendar od sile, da vse sedaj tišči v kmeta,« ji je pomagala Klandra. »Prej te pa ni nihče videl. Smrdiš, kmet, so ti rekli in se te ognili.«

»Pod zaporo,« je pomagal Luka. »Kje so pa bili tedaj tisti možje, ko so se mesarji ob suši iz nas norca delali, kje? Mesarje naj bi bili dali pod zaporo. Presneto, pet desetakov mi je ponudil za voleta. In sem ga sam pobil, vsa vas je jedla takorekoč zastonj meso, jelite, in sem ga še nasolil, pa sem dobil desetak več zanj in kožo povrhu.«

»Luka, prav imaš. Pred vojsko ni bilo nobene maksimalne cene ne za železo, ne za smrdljivec, za nobeno reč. 'Kmet plačaj, če hočeš imeti', to je bila cena, ki so jo vili bogataši, kakor so hoteli. Le čajte, danes jo bo pa kmet vil.«

Ženske so hvalile Klandro in ji obetale, da jo drugič izvolijo za poslanca. Ko se je polegel šunder, se je oglasil Marinček:

»Le nikar preveč ne jezikaite, da kaj ne iztaknete. Vojska je vojska!«

Vsi so ga pogledali izpod čela in Luka je rekel:

»Ali smo kaj rekli, da ne damo cesarju, kar je njegovega? Ali mu nismo dali: sinov, mož, živine, vse. In če bo treba, še bomo dali, da veš in da ne boš vlekel na ušesa pogovorov kot izdajavec.«

Marinček se je razburil in planil kvišku. Andrej pa je stopil predenj:

»Ne, ne, ne, oče. To so besede. Nikoli ni bilo prepira v tej hiši, ali naj ga na Blažovo pogrebščino začnemo? Hudo je za vse — potrpiamo. Saj bo vsega konec. Beseda tudi ni konj.«

Iz kota pod križem se je oglasil ujec pokojnega Blaža in je rekel:

»Nič se ne čudimo in nič se ne jezimo. Pre-rokovana je prišla, ali še začela se ni. Svet je Bogu potegnil vajeti iz rok in sedaj sam vozi. In vozil bo

tako, da bo vse v jarku, potem bo konec, prej ne. Zdaj pa molimo.«

Ujec je začel s povzdignjenim glasom, pogrebci so molili za njim, pridružila se jim je tudi Jančarica, ki je bila že vsa nesrečna, ko se ni nikomur mudilo.

Nato je vsak stojé izpraznil kozarec, se poslovil in zahvalil Jančarico ter odšel. Matic se je pa izmuznil za njenim hrbtom iz hiše, šel v hlev, naglo opazil, da je živina žejna, vzel škaf in šel k vodnjaku.

»Poglej ga,« je rekel nekoliko vinski Luka, »kako je domač. Kmalu bo Jančar.«

Tudi drugi so se ozrli nanj, ko je trombal vodo, in glave so se šepetaje stikale, posebno ženskih. Jančarica jih je s praga gledala in pekoča jeza jo je pograbila. Poklicala je Ferjana:

»Brž pojdi tja in reci Maticu, naj pusti živino pri miru. Bomo že sami vrdjali.«

Ferjan je stekel čez dvorišče k vodnjaku:

»Mama je rekla, da hitro pri miru pustite našo živino, bomo že sami brez vas.«

Maticu je obstala roka. Pogledal je proti veži, kjer je stal Janezek in mahal z roko: »Pustite, tlic Matic — tlic Matic!«

France je prijel škaf in bušknil vodo iz njega po tleh, ga postavil nazaj in naglo odšel.

VIII.

Noči, tako trpljenja polne, Matic še ni preživel. Težka je bila ona, ko se je vrnil iz zapora in je našel Francko poročeno. Toda takrat je bil mlad. Zarobantil je, se zaril v seno in zaspal. Nato je par dni popival in trpljenja je bilo konec. Po vsem tem, kar je doživel na dan pogrebščine, ni robantil, ni popival. Kot senca se je vlačil krog oglov, brez veselja je delal, zjutraj je vstajal z rdeče obrobjenimi očmi, jedi se je samo pritikal, da ni žalil sestre Lojze. Ta ga je skrivaj opazovala s skrbi polnimi očmi in je prvi dan uganila, kaj mu je. Tiho mu je stregla, prepričana, da se zdrami iz tega nepotrebnega trpljenja, kakor je sodila sama, ki ni bila skušana še nikoli. Tudi dekla Francka ni imela vezanih oči. Toda še malo ni slutila, kaj bi utegnilo biti gospodarju. Vso njegovo malobesednost, njegov upadli obraz in čudno zadirčnost je začela pisati na svoj rovaš. Zakaj njena ura se je bližala. Zato je prosila Lojzo, ko sta bili sami:

»Jaz grem poiskat stanovanja.«

»Zakaj?« se je začudila Lojza in pogledala izza šivanja, ko je zvečer delala krstno oblekco za otročiča.

»France me tako težko vidi.«

»Saj ni res. France je —« hotela ji je kar razodeti, ali naglo si je premislila in razlagala: »France je včasih čuden. Nič ne maraj za to in bodi prepričana, da ti nisi vzrok. Kar sva obljubila, sva obljubila. Francka, ti boš pri nas in potem naj bo, kot je božja volja.«

Francka jo je hvaležno pogledala in spet sta molče šivali drobno perilo za otročiča. In tudi tedaj, ko je vstopil France, ni bilo nikogar, ki bi bil začel pogovor. France je sedel k peči, gledal v mračno, z rdečim zastorcem zavešeno okno in molčal. Niti k mizi ni pogledal, kaj da ženski delata. Ko je sodil, da je iz gole vljudnosti zadosti dolgo posedel, je rekel: »Molimo, no,« in je takoj nerodno pokleknil k peči, stisnil glavo med široke dlani in nerazločno žebiral molitve za Lojzo.

»Lahko noč,« je voščil nato, nobene pogledal in odšel. Lojza je pa šinila za njim, ga prestregla v veži in mu pošepetala: »Počakaj.« France je pokorno sedel na ognjišče in brskal s trsko po tlečem pepelu.

Ko je Lojza odpravila Francko spat, je sedla k njemu na ognjišče in pričela:

»To ti moram povedati, France, dnevi Franckini potekajo. Kaj ne, da ostaneva mož beseda in da naj bo pri nas?«

Brat se je stresnil, kot bi ga nekdo poklical od daleč.

»Seveda, seveda,« je hitel.

»Saj sem vedela, da si za to. Ali vidiš, Francka je pa žalostna in se te boji, ko si tako čuden. Misli, da si zaradi nje, da ti je na poti, in hoče stran.«

Brat je zdrsnil z ognjišča.

»Nikamor ne pojde, le povej ji, tukaj bo, kakor sem rekel.«

Nato je spet sedel na ognjišče in globoko vzdihnil.

Lojza ga je pomenljivo pogledala:

»France, ne ženi si tako k srcu. Saj ni vredno.«

Brat je vprašajoče pogledal sestro:

»Kaj?« je počasi izpregovoril, da bi tajil.

»Saj vem! Jančarico!« V tem se je prodirljivo ozrla v njegove oči, ki jih je povsili in zaeno ves zardel.

»Poglej, mislim, da nihče ne vé, ali jaz vem, prvo uro na pogrebščini sem vedela, ko sem videla tebe in njo. Izbij si jo iz glave. Če ti ni namenjena, kaj moreš za to?«

France je stisnil ustnice, pogledal v dimnik, zob je škrtnil ob zob, na licih so mu trepetale mišice.

»Imaš čisto prav, Lojza, ali pomagaj si, če si moreš. Ko bi ti jaz eno noč dal to-le, kar me grize

tu notri in mi pije kri, pri vsej tvoji pobožnosti znoriš, da veš, zmeša se ti.«

»Nič ne tajim tega. Boga hvalim, da mi je prizanesel do danes. Toda tebe bo konec, če se ne izpametuješ.«

»Da bi me le bilo!«

»No, ne govori pregrešno. To je tvoja trma, nič drugega. Vesel bodi, če te ne mara. Če se hočeš oženiti, in čas je, da se, si jo izbereš in tako, da ti bo hvaležna.«

»To sam vem. Ampak povej mi eno, da bom to-le čutil zanjo in to-le trpel, takoj grem ponjo. Krilo ji kupim in čevlje, da bo mogla k poroki, če jih sama nima. To je tisto, česar ti ne razumeš. Saj sem poprej tudi občutil, ali imela je moža — kaj sem hotel. In vidiš, prej mi je takorekoč obetala, sedaj je prosta, me pa vrže izpred vrat. Pes vedi, kaj je bušilo vanjo, proketo. Ali je spet tisti financar...«

»France, ne kolni in ne natolcuj in ne delaj greha. Premagaj se, morda se še vse preokrene. In če že ne moreš drugače, vsaj ne kaži ne tega tako očitno. Ves si poparjen in kar hujšaš. Ljudje bodo to opazili in ona tudi. To ti pa jaz razodenem, če sam ne veš, da je taka ženska najbolj srečna takrat, če kdo takole trpi zavoljo nje. Tega veselja ji pa vendar ne privošči.«

Brat ni nič odgovoril, ali na obrazu je brala, kako silno se mu je prilegla taka beseda.

»Sedaj pa pustiva to in mi povej: Ali pojdeš po 'ženo', ko bo Francka na tem?«

»Seveda pojdem.«

»Za botra boš tudi?«

»Le kaj vprašuješ? Saj je vse domenjeno.«

»Potem pa lahko noč in dobro spi!«

Matic je to noč resnično prvič po pogrebščini dobro spal. Ves spočit se je lotil dela in Francko je ogledaval z velikim spoštovanjem. Dognal je celo, kar so ženske že davno trdile, da se ji ta stan posebno poda in da je za čuda brdka v njem. Ko je videl, da hoče postavljati pomivnike v jasli, je hitro priskočil — doslej mu to še ni prišlo nikoli na um — ji vzel iz rok posodo in ji kar prepovedal:

»Vzdigavala pa ne boš, Francka. Le kaj lahkega podelaj.«

In tako je potekel teden, ki ga je bila vesela Lojza, kljub vsej težki skrbi Francka tudi in Matic sam se je bil toliko raztresel, da je laže prenašal, ko je poklicala ponoči Lojza brata:

»Brž, brz, Francko je popadlo! Jaz grem po Lukovo mater.«

Matic je kar z viška treščil v škornje, pograbil laterno in se spotoma zapenjal, ko je drevil po

hribu v dolino. Silno je potegnil za zvonec pri 'ženi', ki je pa kljub temu počasi prižigala luč in odpirala okno.

»Kam?«

»K Maticu v Kozji hrib!«

»Žena' se je neverno nasmejala.

»I, tak brž, no,« se je jezil Matic.

»Saj res,« se je trčila žena po čelu in zaprla okno.

Matic je hodil z lučjo gorindol in se grozovito jezil, ko ni bilo napravljanja ne konca ne kraja. Ni mogel strpeti, da je še enkrat potegnil za zvonec.

Žena se je pojavila med vrati s cajnico v roki:

»Za božjo voljo, imej pamet. Zvonec mi utrgaš.«

»Jaz sem se opravi in prišel do semkaj prej, ko Vas človek iz hiše spravi.«

Matic se je zaobrnil in krenil z velikanskimi koraki pred njo, da ga je že priletna 'žena' težko in hropeč dohajala ter venomer svarila, naj hodi počasi. Matic se pa ni dal dosti preprositi, tako ga je skrbelo, ko niti sam ni vedel, zakaj.

Ko sta dospela do doma, je Matic odšel v hlev in se tamkaj naslonil ter čakal jutra. Nekoliko je zadremal, ali vedno je prisluškal. Zarana se je lotil vrdeje, tiho šel v vežo in spet iz nje. Silno rad bi bil odprl vrata in vprašal, kako in kaj. Vračal se je v hlev, postajal na predverju in čakal. Rano jutro je že bilo, ko ni več strpel in je spet šel v vežo. Tamkaj je našel Lojzo in 'ženo'.

»Kako je Francki?« je vprašal šepetaje.

»Čak, da ti pokažem,« je rekla 'žena' in šla v hišo ter mu prinesla iz nje v povojček povito dete: »Lej ga Matička!«

Matic ga je gledal in ves vesel ga je bil.

»Oh, oh, viž ga no, to je Matija, ves Matija. Jamico ima na bradici in skodrane lase kot on.«

Nerodno ga je pobožal s težko, tega nevajeno roko.

»Tebi, Matic, bi se spodobila takale štručka, in ne ena, sedem! Le kaj misliš? Ali boš grunt seboj nesel na oni svet? Komu boš zapustil, če ostaneš takle samski pustež?«

»Če ne bo drugače, pa ravno temule, saj bo potreben.«

»I, prav. Potlej pa še mater vzemi, ni dosti boljših.«

Matic je izbulil oči in gledal 'ženo', kot bi govorila v nerazumljivem jeziku.

»U, le glej me,« se mu je namrdnila 'žena' in odnesla dete v hišo, a se hitro vrnila:

»Sedaj se pripravi za krst, če imaš opravljeno v hlevu.«

Matic se je začel pripravljati: Obul se je, umil, preoblekel, pregledal denar, in ko je ves prazničen prišel iz sobe, ga je 'žena' oštela: »Kakšno pripravljanje! Snoči si pa meni oponašal, kako sem počasna.«

Matic se ji je pa samo smejal in ni nič zameril. Napotili so se k fari.

Dasi je potoma vse mogoče izpraševal, kaj mu je storiti, je bil pri krstu — prvič je bil za krstnega botra — vendar tako grozno neokreten, da se mu je celo župnik nasmihal, kakor se je trudil, da bi bil resen.

Po krstu so šli zajtrkovat k Razdevšku. Lojza je povedala bratu, da gre tačas h Golobu.

»Nalašč nikar,« je ugovarjal France, ali Lojza je šla.

Golob je kosil steljo v gozdu, mati je bila doma.

»H krstu smo prinesli,« ji je povedala. »Ali bi šli pogledat?«

Materi so stopile solze v oči.

»Lepo te prosim, ali je vse zdravo?«

»Vse po sreči, mati,« je rekla Lojza in je bila vsa vesela.

Tedaj mati ni več zmagala solz. S predpasnikom je zastrla oči, prišla z desnico Lojzo in jo peljala v hišo.

»Lojza, ti si svetnica! Kako bi se ti zahvalila? Ti ne veš, kaj smo pri nas tačas pretrpeli. Jaz in oče tudi. Saj ni tak, kot se dela. V sanjah jo je klical nazaj, seve, če sem pa omenila, me ni pustil do nje. Ali danes grem. Takoj s tabo. Kaj naj ti postrežem? Morda kave, ali ti čaja zavrem? Kar reci!«

»Ničesar, mati. Samo toliko, da sem Vam povedala. Pri Razdevšku čakajo botri. Pojdite ga pogledat fantička!«

»Tja res ne grem, kar za vasjo krenem k Vam. Precej.«

»Kakor mislite,« je rekla Lojza in se poslovila.

Golobovka je pa začela loviti kokoši, nabrala vse mogoče stvari, naložila težko košaro z jestvili, pleniciami, in je odšla.

Pri Razdevšku so posedeli, ko je bil Matic po dolgem spet enkrat dobre volje, tako dolgo, da jih je mati prehitela in prišla pred njimi k Francki.

In tam sta se obe — hči in mati — razjokali v tihi, temni kamrici; ljudje niso videli solz, videl pa jih je Bog in jih je bil vesel.

(Konec.)

Boji.

F. S. Finžgar.

XIV.

dkar se je naselil pri Maticevih mali Matiček, se je življenje za čuda izpremenilo.

Lojza je utegnila veliko manj brati, kot prej. Vedno je bilo malenkostnih poslov vse polno. Toliko da je opravila molitve in bratovščine, za drugo ni bilo časa. Vse je podelala za Francko in ji brnila iz hiše ter ji stregla, da se je uboga mlada mati sramovala in veninven tožila na glas in razmišljala sama zase: Kako, da so tolikanj dobri ljudje na svetu. Snovala je načrte, da služi pri hiši leto in dan brez plačila in da ne sprejme vinarja. Ko ji je Golobovka, ki se je poslej često prikradla v hišo, namignila, da se oče meči in da lahko misli na vrnitev domov, ji je Francka odločno odbila to upanje:

»Pred letom nikamor! Zastonj jim bom delala in še ne bom povrnila, kar so mi storili. Mati, Lojza je svetnica.«

»Je, je,« je ponovila Golobovka in solze so ji silile iz oči. »Ampak povrnili bomo mi. Sama lahko povrnem. Bog ne daj, da bi imeli kaj stroškov s tabo. Na, to-le! Ko porabiš, še prinesem.«

Golobovka ji je stisnila par bankovcev.

»Dandanes se dobi denar. Včeraj je prišel vojak in je po vsej sili hotel imeti tri petelinčke za častnike. Veš, da mi je dal 15 kron zanje! In jajca in maslo — vse gre in nič ne vprašajo: Po čem? Daj! Strahote morajo imeti denarja. Vidiš, tako prištedim skrivši lepe denarje, ko on niti za to ne ve. Mar so mu petelinčki in jajec mi tudi ne hodi

preštevati po gnezdih. Naj te torej nič ne skrbi, kako boš odslužila, kar so ti storili. To je moja reč.«

»Saj sem Vam hvaležna, toda sklep je sklep. Več jim bo zaleglo moje delo letoindan, kot denar v teh časih. Zato ostanem, kot sem rekla.«

Golobovka ni silila dalje v hčer. Lojzi je pa rekla, naj le Francko spet napreže, češ, da je že zadosti trdna.

»Če bo France dovolil,« se je nasmehnila Lojza Golobovki.

»Uh, saj mu mora biti že vendar odveč tuja ženska brez dela pri hiši.«

Lojza je skomizgnila z rameni in se spet nasmehnila. »Nič nam ni odveč, mati. Tako smo se privadili, da ne vem, kaj bi počeli, če bi sedajle odšla.«

»Odšla, kakopa,« se je oglasil France za hrbtom. »Zakaj sem pa boter? Nikamor ne pojde.«

Golobovka se je zahvaljevala, France je zamahnil z roko in po prstih šel v hišo.

»Ali spi?« je pomignil Francki. Ona mu je prikimala. France je snel šklebedre z nog in tapal v nogovnicah v kamro, da je pogledal Matička.

»Bog ve, kaj se mu sanja?« se je vrnil France, »ko se tako smehlja.«

»Lojza pravi, da od samih angelčkov.«

»Morebiti pa res. Kaj pa šivaš,« je stopil k Francki.

»Blazino za posteljico.«

»Oh, saj še zibke nima, revež. Čaj no, saj jo imamo še mi. Pod streho je.«

France je naglo nataknil šklebedre in šel iztikat za zibko pod streho. Odkar se je odzibala Lojza, ni več stekla v tej hiši. Potegnil jo je izza

straže. Miška je planila iz nje in pretrgala pajčevine, s katerimi je bila preprežena čezincez. France jo je površno ogledal: En tečaj je imela nalomljen, sicer pa, dasi nekoliko črvojedna, je vseeno dosti trdna. Prinesel jo je po stopnicah in se takoj lotil nalomljenega tečaja ter ga opazil z deščico. Nato je velel Lojzi, da jo obriše in očisti.

Zvečer so pa položili Matička v zibko in France je prvi potegnil za motvoz in ga zazibal.

Nastopila je pusta, deževna jesen. Megle so se plazile po najnižjih gričih, venomer je pršalo. Dolgčas je bilo, da so ljudje zdehali in niso vedeli, kaj bi v teh dolgih, vlažnih večerih.

Pri Maticu ni bilo dolgčas. Lojza in Francka sta šivali, France se je ukvarjal z zibanjem, celo pestovati je poizkušal živo igračko.

Toliko je imel skrbi in opravkov, da je komaj utegnil h Korenčku po tobak.

Lojza se je pa veselila in verna je hvalila Boga: Kako si dober! France se je usmilil revčka, ti si se pa njega in mu odvzel misli na Jančarico in mu pregnal trpljenje.

V nedeljo pred Vsemi sveti so se razteple megle, da je posijalo solnce. France je zagnal krave v hrib in jih pasel. Pa pride mimo tuj človek in ga pozdravi:

»Dober dan, oče.«

Franceta je ujezilo, ko mu je rekel oče, in je zato malomarno odgodrnjal: »Bog ga daj.«

»Oče,« je začel vnovič tujec.

»Saj nisem še oče,« je popravil France.

»Pa morda gospodar.«

»Tisto pa že.«

»Torej, gospodar, ali bi prodali nekaj krompirja, jabolk, ali masla in malo moke.«

»Saj ne smemo prodajati, ko je vse pod zaporo.«

»E,« mu je pomežiknil tujec, »saj ne bova po maksimalnih cenah kupčevala,« in je prisedel k njemu na štor ter mu ponudil smotko.

France je vzel cigaro in jo odgriznil. Tujec pa mu jo je vljudno prižigal.

»Seveda, takole pravite, da nas kmete zapeljete, nato nas pa ovadite. Ej, to so že plačevali! Jaz pa ne bom plačeval, nič ne mislite, in ne bom prodajal.«

Kljub temu je France tako dobro prodal, da je krave hitro zavrnil in jih gnal domov, kjer je Lojzi brž razodel kupčijo.

In v torek je zaškripal težko obloženi voz z dvorišča, ko je še vsa vas spala. Naložil je tako, navihanec, da je moko in maslo na mitnici utajil in vse srečno pripeljal pred označeno hišo. Tamkaj

ga je sprejela imenitna gospa, prijazna kot bi ji bil stric, mu postregla z zavretim vinom in mu dala še lepo napojnino.

France je šel nato k Figovcu, si naročil golaž in vipavca — kos kruha je prinesel seboj — ter se hudobno muzal par meščanom, ki so zavistno gledali njegovo pedanj visoko belo malico. »Le mislite, da imamo vedno tako pogačo,« je tuhtal, »saj ne veste, da je bila spečena za Francko.«

Ker je bilo treba, da kobilica še pozoblje, se je napotil po mestu brez namena. Ogledoval je izložbe, ujel pri frančiškanih še zadnjo mašo, kupil par malenkosti in se vračal. Kar zapazi v izložbi otročji voziček. Bliskoma mu je šinilo v glavo: Kaj, če bi ga kupil za Matička? Vino ga je nekoliko ogrelo in tedaj je bil vselej zelo podjeten. Parkrat je šel mimo okna gor in dol, nato je pritisnil kljuko in stopil v trgovino.

»En takle voziček za otroka bi kupil,« je začel in nekoliko zardel.

»Častitam, oče,« je začela prodajalka, »ali je fantek, ali punčka?«

France je zardel še bolj, pa se je potuhnil in se ni izdal:

»Fant je, ho, pa še kakšen!«

»To je lepo, oče. Sedaj bo domovina potrebovala fantov, ko jih toliko pade. Prosim, pojdite z mano.«

Matic je šel med nastavljenim pohištvo za prodajalko, ki ga je vedla do vozičev. Ročno mu jih je predstavljala in pravila cene ter razlagala, kako se rabi tako orodje. Maticu so se zdele cene za take igračke silno visoke. Ali sram ga je bilo, da bi se skujal. Izbral je voziček, ga plačal, zadel na ramo in ga odnesel na voz. Potem je takoj napregel in se odpeljal. Potoma je ves vesel hitro pozabil kron, ki jih je odštél za voziček, in je razmišljal, kako veselje bo zvečer: Lojza bo tlesknila z rokami in bo vesela, Francko bo sram velikega daru in bo vsa zardela. Nato bodo postlali v vozičku in položili vanj Matička, stara zibel se pojde spet dolgočasit za stražo.

Židane volje je privozil do županove krčme. Tam je ustavil. Župan je prišel z občinskim slugo Petrinom na prag. Ko je zagledal Matica in otročji voziček, se je na glas zasmejal:

»Matic, kaj pa ti tovoríš?«

France je bil v zadregi, da se mu je krotovičil povodec, ko je privezoval konja k ranti.

»Kdo ve kaj? Ali ni čeden? Ni še bilo take zibke v Kozjem hribu.«

»Za koga vendar?«

»Za mojega Matička!«

»Prav bi bilo, ko bi bil tvoj,« se je vtaknil vmes Petrin.

»E, le počakaj! France se bo naenkrat splašil in jih bo prvi dan imel šest, kajne?« ga je podražil župan z Jančarico in ga zaeno spremil v hišo.

Tam je bil Luka, sosod Matic, Strgar in še nekaj mož. France je prisedel, za njim se je obesil k mizi tudi Petrin, ki je slutil, da ne bo trpel žeje.

»Bališ voziš,« so ga sprejeli vsi hkrati, ko je tik pred oknom stal gosposki voziček na kmetijskih lojtrah.

»Jaz nočem biti umazan boter. In otrok takega očeta, ki je za nas prelil kri na vojski, ga že zasluži.«

Župan je prinesel vino in tudi prisedel.

»Prav je Matic,« je začel Luka, »če kupiš fantiču zibko. Nobenemu nič mar, tvoje so bile kronice. Ali vseeno bi rekel jaz — nikar ne zameri: Bolj prav bi bilo, da bi ti svojim kupoval, ne pa takim postranskim otročajem: France, oženi se!«

»Prav govoriš, Luka,« je potrdil župan. »Franceta bomo oženili. Še ta predpust mora biti sva-tovščina.«

France je izpil kozarec vina, poiskal napol dokajeno vržinko in si jo prižigal ter se smejal.

»Poglej ga, kako se smeje, kot bi bile neumne županove besede,« je pomagal Strgar. »Ampak to vam rečem: Sam se ne bo oženil, ker se ne zna. Župan, midva ga dajval«

»Dajta, dajta,« se je muzal Matic. »Kar povejta za nevesto.«

»Kaj bi ti pravili,« je povzel Luka. »Saj vendar vsi vemo, da te čaka Jančarica.«

»Modra beseda,« je potrdil župan. »Ženska je še za tolikanj, da se nobene mlade ne ustraši. Res da ima otroke; kaj če to? Boš imel prej delavce na dveh zemljah.«

Matica je spreletelo in nemiren je segel po kozarcu.

»Mara zame Jančarica,« je rekel počasi in glas se mu je očitno tresel.

»Ali si jo kdaj že vprašal?« je hitel Luka. »Ali meni, da ti bo v hišo tiščala in te prosila. Vprašaj jo.«

»Ne vem,« je odkimaval Matic in je postal čemer. »Tedad na pogrebščini ni nič kaj pokazala, da bi ji bilo do mene.«

»Ti si res čuden,« je začel še Petrin. »Ali naj se ti krog vratu obesi — na pogrebščini! Kam vendarle misliš?«

»France, prepusti meni to reč,« se je ponudil župan. »S svetovalcem Strgarjem imava še t

teden opravek v Kozjem hribu zaradi vojnih dajatev. Tedad bova midva potrkala na prava vratca. Boš videl, kako hitro se bodo odprla, seve, če ti je prav.«

»Prav, seveda — pa ne, nikarta. Bom že sam, toda nič ne bo, le verujte.«

»Če boš sam, res ne bo nikoli nič,« je začel spet Luka. »Dokler je bil še Blaž živ, si se motovilil krog oglov, danes, ko ga ni več in imaš pošteno pravico, da jo vprašaš, pa ziblješ tistega otroka doma. Ljudje ti roge kažejo.«

»Luka, saj ti ne veš!«

»Vem, prav dobro vem; poguma nimaš, to je vse. Taka ženska kot je Jančarica hoče, da jo takorekoč s silo utrgaš. To ni goba, ki se ti izpulji, če le trčiš vanjo. Matic, pogum!«

Luka je dvignil kozarec in po sili trčil ob Francetovega. In še so plačevali za vino in bili čezdalje zgovornejši. Samo France se ni otajal; ves plašen in potr se je izmuznil kradoma iz družbe ter odšel, ko se je začelo mračiti.

Vse veselje, kakor se mu je rodilo v Ljubljani, je ugasnilo. Na voziček je bil jezen, da bi ga bil, ko bi bil velik kot jabelko, gotovo vrgel z voza in ga zakopal v zemljo. Pripeljal ga je domov, kjer se je zgodilo natanko kakor si je mislil: Lojza je ploskala, Francka je bila vsa rdeča od sramu in veselja, Maticu so koj postlali v voziček — toda France ga ni zibal in vozil po hiši. Naglo je odšel v svojo sobo na izbo in pričela se je noč brez spanca, in trpljenje, ki je zaspalo, se je prebudilo še grenkeje.

Minuli so Vsi sveti. Pri Maticu je leglo nekaj nezapopadljivo težkega na vso hišo. Lojza je skrivaj motrila brata in strahoma začela slutiti, da ga je spet prišlo. Francka je delala kot ura. Toda ne graje ne hvale ni bilo zanjo iz gospodarjevih ust. Cele dni ni pogledal otroka, skoro vsak večer je odhajal na vas in iskal družbe pri Korenčku, če je ni bilo drugod.

In tako je taval in čakal tistega trenutka ves potr in razdejan, dokler ga ni čakal.

Na sv. Martina dan so spravljali steljo. Tudi Jančarica je bila v gozdu in je žela praprot. Uro, tudi dve se je boril Matic, preden je zmagal in stopil izza smrekovega gozdiča prednjo. Ves je bil zmeden.

»Je lepa praprot, Francka,« je izpregovoril Matic.

Jančarica se ni niti ozrla in mirno žela dalje: »Da bi bilo vsaj še en teden lepo!«

France se je ozrl naokrog, nato je stopil prav tik nje, da je obstala z delom in ga pogledala.

»Francka,« je prosil, »lepo te prosim, povej, kaj misliš. Meni ni več strpeti brez tebe.«

»France,« je rekla mirno, dasi jo je podplula rdečica, »samo s temle — Blaževim prstanom bom legla v grob in z nobenim drugim. Ne zameri in ne vprašuj, zakaj. Jaz vem, da mora tako biti. Potrpi, saj tudi jaz trpim. Z Bogom!«

Jančarica se je naglo spustila po brdu navzdol in začela žeti na drugem koncu laza. France je pa obstal pri smrečicah in najlažje bi se bil razjokal.

XV.

Na Martinovo nedeljo so se ženske s hribov — kakor druge nedelje — koj po maši vsule na pošto in šle iskat pisem z vojske od mož in sinov. Odkar je bila Jančarica vdova, ni imela kaj iskati na pošti. Vselej po maši je šla pokropit grobe sorodnikov in v duhu je kropila Blažev grob in nikoli se ni vrnila brez solza žalosti in tihega kesanja.

Ko je te nedelje prišla zadnja na vas, so tam še stale gruče žená, se pogovarjale in brale vojne dopisnice. Jančarica jih je blagrovala v srcu in šla tiho in žalostno mimo njih. Kar jo zagleda Klandra in zavpije za njo:

»Hej, Jančarica! Na pošto pojdi. Pismo imaš.«

Franca se je ozrla in obstala.

»No, le pojdi, le. Poštarica mi je naročila!«

»Bogve, kdo bi mi pisal,« je rekla malomarno.

»Morda se ti ponuja kak ženin,« jo je zbudla Klandra, se obrnila spet h gruči in nadaljevala: »Kako se nareja žalostno in pobožno.«

Ženske so se ozrle za Jančarico, ki je zavila na pošto.

»Saj jo je zares potrlo,« jo je branila Brumnovka. »Kar v par tednih se je postarala.«

»To naredi črna ruta,« ni nehala Klandra in natolcevala dalje.

Jančarica je prišla na pošto in potrpežljivo čakala pri okencu. Ko se je odprlo, je vprašala:

»Ali imam res kako pismo?«

Poštarica se je sklonila in jo pogledala v obraz. Kakor je bila ta poštarica prebitensko strupena in huda ženska, se je pa to pot vsa radostna nasmejala Jančarici, skočila k predalniku in se vrnila z dopisnico:

»Mati, veselite se! Vaš mož vam piše z Ruskega!«

Jančarica je razprla oči na široko, napol odprte ustnice, skozi katere je bil namenjen vzklik, so kakor okamenele in vzklik je na njih zamrl, pred očmi se ji je za hip stemnilo in tresoča se roka, ki je segla po dopisnici, jo je zgrešila, da je padla na

tla. Zamrgolelo je Jančarici pred očmi, kakor bi ji hotela najlepša zvezda sreče, ko ji je posvetila, tisti hip že ugasniti. Šinila je na tla za dopisnico, neslovkovan vzklik se ji je izvil iz ustnic, z obema rokama je držala pisanje: Da, to je bila Blaževa roka. Samo to je razločila, drugega ni mogla. Jecljaje je prosila poštarico: »Berite, prosim, lepo prosim.« In poštarica je brala:

»Ljuba žena! Lepo te pozdravljam in ti dam vedeti, da se peljem zdrav in živ po daljni ruski deželi v ujetništvo. Ko pridem na mesto, ti spet koj pišem.

Tvoj mož Blaž.«

Jančarica je naglo segla po karti in odbežala iz urada. Napol je tekla mimo gruče žensk in visoko vihtela karto: »Blaž živi! Blaž živi!«

Ženske so ostrmele in krenile proti njej. Toda Jančarica je hitela mimo njih v župnišče, kjer je vsa zasopla planila v pisarno:

»Poglejte, berite! Blaž živi!«

Župnik je naglo pregledal karto, datum, pisavo in vesel častital ženi ter šaljivo pristavil: »Sedaj ste brez skrbi zanj. Saj pravi pregovor, da kdor je razglašen za mrtvega, pa spet oživi, tisti živi še dolgo življenje. Hvala Bogu!«

»Karta je torej res iz Rusije,« se je Jančarice polaščal dvom.

»Seveda! V seznamu izgub je bila pač zmota! Veselite se in hvalite Boga!«

Jančarica je hitro odšla. Dasi se je podvžala, kar se je dalo, vendar se ji je pot proti domu vlekla in vlekla. Kjer je bilo manj strmine, je tekla, da bi bila prej doma. Žalno ruto je snela in jo stlačila v žep. Ko je pridehtela do bogca vrh griča, se je ozrla nanj in ni mogla naprej. Stopila je h križu in objela in poljubila noge Zveličarjeve ter vzdihnila: »Kako si dober! Mene si očistil, moža si mi rešil — o, kdo te razume!«

In še in še je poljubljala ranjene noge kot otrok.

Doma je Jančarico čakala družina z zajtrkom. Vsi otroci so sedeli za mizo in se igrali z žlicami. Teta je že parkrat šla gledat na prag, ko je ni bilo.

In sedaj je prišla, razoglava, zasopla in rdeča. Teta se je je prestrašila, ko je takorekoč privihrala v vežo.

»Teta, Blaž živi! Ujet je!« je kriknila Franca.

Teta je sklenila roke:

»Marija, saj ni mogoče!« — in šla za Jančarico, ki je naglo odprla vrata in planila v sobo. Tudi otroci so bili vsi osupli. Zakaj po atovi smrti je hodila mama resno in tiho.

»Otroci, ata živi!« je pripovedovala in jih začela poljubljati. »Stran črne rute!«

Deklice so se odkrile, iz predalnika so prišle na dan pisane rute — in ko so sedli k zajtrku, je bilo v hiši, kot bi posijalo solnce na mizo.

Seveda je vsa fara zvedela še tisti dan o Jančarju. Jezičniki pri županu so zabavljali na seznam izgub:

»V peč vrzi tiste popirje! Ali so za kaj drugega, kakor da ljudi plašijo! Zakuri z njimi!« In mnogim se je dvigalo upanje, da morda vseeno ni resnična žalostna vest o predragih. Splošno pa je bilo veselje, da Jančar živi, ko ni imel v fari ne enega sovražnika.

Med onimi, ki so prvi prišli Jančarici voščiti srečo, je bila tudi Lojza. Nesebično je bilo njeno voščilo — ali vendar vtoliko sebično, ko je upala, da to ozdravi brata. Zakaj videla je, ko je zvedel, da se je ves stresel, nato da je globoko vzdihnil, toda lice se mu je čudovito razjasnilo. In po dolgem času je Matic opoldne po južini spet pošegetal. Matička po okrogli bradici in je prvič prijel za voziček in ga vozil po hiši.

Ko je Francka zvečer molzla, je Lojza potegnila brata za rokav in ga povabila v kuhinjo.

»Ali si vesel, kaj ne, zaradi Jančarja?«

»Zares sem vesel in privoščim ji.«

»Pa zaradi sebe tudi?«

»Tudi. Sedaj vsaj vem, da mora biti konec.«

»Veš kaj, in sedaj se pa kar hitro oženi.«

»Uj ti svetnica ti, kam me siliš!«

»No, no, vem jaz in veš ti kam: Francko vzemi.«

Matic jo je samo gledal in nič ni rekel.

»Zakaj bi je ne? Poznaš jo sedaj bolje kot vsako drugo.«

»Mara zame!«

»Pa jaz vem, da te vzame in tudi zate vem, kako si jo ogledoval včasih ves dopadajenja poln.«

Brat je spet pomolčal, pa rdeč je postajal in žile so mu kovalе v sencih.

»Le kar vprašaj jo.«

»Ti jo prej, tako postrani,« je prosil brat.

»Nič postrani, kar naravnost jo bom. Pojdi ven, za četrt ure boš že zvedel.«

France je šel v hlev, kjer je Francka molzla. Stopil je h kobilici, popravil ji seno, pobrskal po stelji pa venomer motril Francko.

»Ne vem, če me bo marala, prebrdka je,« se je prestrašil, ko se mu je zdela lepa kot še nikoli. Težko je zdržal četrt ure v hlevu. Rešila ga je pa Lojza, ko je prišla ponj:

»Rada te vzame, le pojdi.«

France je šel za sestro, Francka je bila v hiši, čezinčez podpluta z živo rdečico.

»No, sedaj si pa lepo v roke sezita,« je začela Lojza.

»Meni je prav, Francka, če ostaneš naša in če ti nisem prestar in pregrd.«

»In če te ni sram jemati takele,« je rekla Francka in povesila oči.

»Tiho o tem,« je rekel France. Kri mu je zaplala po žilah, iztegnil je krepke roke po njej in si jo je pritisnil na prsi.

»Je že dosti,« je branila Lojza, ko se je bala greha, in je bila vsa srečna. »Tako, France, sedaj pa dobi može in pojdi h Golobu snubit, še ta teden.«

»Može?« se je postavil brat. »Nobenega nočem. Samo zato, da jim pokažem, ko so vedno pravili, da se ne znam oženiti.«

In France je šel na izbo, se oblekel in izginil v noč.

Pri Golobovih so odvečerjali, ko je potrkalo na vrata. Golobovka se je prestrašila, ko je zagledala Matica.

»Ali je zbolela?« je hitela v naglici.

Matic se je pa smejal in mahal z roko ter vprašal, če je oče doma, nekaj da bi rad govoril na samem z njim.

Mati mu je posvetila v hišo in modro odvedla vso družino ven v kuhinjo.

»Oče Golob, snubit sem prišel,« je začel France brez ovinkov.

Golob se je zavzel.

»Za kôga?«

»Zase.«

Golob se je še bolj čudil.

»Ali mi daste Francko, ali ne? Pravzaprav je pa vseeno: Če je ne daste, jo bom pa sam vzел,« je grozil France.

»Ti se norčuješ! Takele ti ne boš jemal, ko jih dobiš na vsak prst deset.«

»Kaj tisto. Jaz že vem, kakšno jemljem. Ali jo daste, ali ne?« je molil France Golobu roko.

»Počakaj no, grem po mater.«

Golob je zaklical skozi duri, da je prišla žena v hišo.

»Poglej, Matic snubi našo Francko.«

»Pa mu jo dajmo,« je menila ženska previdno in je skrila veselje in začudenje.

»Seveda mu jo damo, če jo le hoče.«

»I tak udarimo, saj sem rekel,« je Matic spet molil roko čez mizo.

Segla sta si v roke in Golob mu jo je stiskal in stiskal in iskal besede, dokler se ni grča omajal in se trikrat povrsti useknil, predno je izrekel:

»Matic, če resnično to storiš, dva tisoč več, kot bi jih bil dal Matiju. Zato, ker boš rešil čast naše hiše. Velja?«

»Ali sem kaj vprašal, Golob. Kar ji daste, vse pride prav. Če ji pa nič ne daste, sem tudi tak možak, da ne bom omanjkal, in upam, da tudi brez dote ne bo v moji hiši nikoli kruha stradala.«

Golob je spet segel čez mizo in poiskal Francetove roke:

»Dva tisoč več, in precej denar.« Nato se je obrnil do žene:

»I tak gani se no in prinesi! Kaj sediš?« —

France je zavriskal, ko se je vračal domov, zakaj izborna vino je imel Golob. In doma ni mogel drugače, da je potrkal na okno Francki in ji je razodel:

»Si že moja! Jutri se pripravi, gremo delat pisma!«

In šli so jih in svet je strmel.

V torek je šel Matic k župniku, da postavi oklice — enkrat za trikrat. Tudi župnik se je zavzel, toda pohvalil je Matica, da je prav storil. Sestavil je takoj zapisnik, toda naenkrat se domisli in odloži pero:

»Poglej, kako sem pozabil! Saj je ne moreš vzeti! Zakonski zadržek je, ker si njenega otroka boter.«

Matic toliko, da ni s stola zdrsnil. Župnik pa se mu je nasmehnil, ko ga je videl vsega osuplega: »Nič se ne boj. Zadržek že premagamo.«

»Prosim, no, saj ne gre za denar, naj stane kar hoče.«

Župnik je vstal in ga potrepal po ramih: »France, Bog vaju blagoslovi. Torej poroka v ponedeljek. Francka naj pa gre domov. Tako je prav: Prej je

prišla kot dekla k vam — sedaj pa pride kot nevesta.«

V ponedeljek so svatovali. Tudi Jančarica je bila med svati. Njene oči so gorele resnične radosti, in ko je naletela ženina mimogrede na samem, mu je stisnila roko in pošepetala: »France, ta je zate. Ne veš, kako sem vesela. Bog daj srečo.«

Matic je pa kazal bele, močne zobe in se vsakemu smejal od radosti, ko ni imel besedi za vse to.

Na večer — še to je vredno, da se omeni — se je pojavil na svatbi nepovabljeni gost — oče padlega Matija. Ženin in nevesta — vsi svatje so ga radostno sprejeli in mu ponudili odlični sedež. Toda preden je mož sedel, je izpregovoril:

»Nimam svatovske obleke in sem vendar prišel. Po dolžnosti namreč. Včeraj sem prejel iz bolnice, kjer je umrl za ranami moj sin, njegov notes, v njem eno pismo — in molek. To pismo pa je sinov testament, kjer pravi: Če bo Golobova imela otroka, mu izplačajte mojo dediščino. In to sem prinesel.«

Mož je odprl listnico in naštel pred ženina štiri tisočake. Potem je posegel v žep in položil povrhu sinov molek.

Vsa družba je umolknila. Ženin je vzel denar, ga nesel v voziček Matičku in spustil poleg bankovcev na posteljico še molek. Nevesta je šla za njim v kamrico, priprla vrata, sedla k sinčku, poiskala Matijev molek, ga poljubila in se bridko razjokala.

V hiši so svatje trkali in hrumeli in kaplje grenkosti bi ne bilo v vinu, ko bi ne pogrešali mnogih, ki so to noč žalostno svatovali na daljnih frontah.

(Epilog v letniku 1917.)

Molk.

Tihi dan, ko svet umira.
Blatna cesta čez gorice,
goli hribi in nad njimi
prhutanje plašne ptice.

Šel se je razmisliti starec.
Sam v samotni dni prešteje,
ki so bili in ki bodo
in od njih bolno srce je.

Tih je dan in svet umira.
Starec nem roke sprošča,
sam s seboj in sam s svetom
solzo za solzo otira.

Ciril Jeglič.